

SØR-GJÆSLINGAN KULTURMILJØ

FORVALTNINGSPLAN 2014 - 2024

STATUS
MÅL OG TILTAK
VEILEDNING
VEDLEGG

2

JUNI 2014

Forvaltningsplan for Sør-Gjæslingen kulturmiljø

Juni 2014

Ansvarlig:

Nord-Trøndelag fylkeskommune (NTFK)
Avdeling for kultur og regional utvikling

Samarbeidsparter:

Samarbeidsforum med representanter fra:
Havbåra
Eiere og brukere på Sør-Gjæslingen
Museet Midt, Kystmuseet Norveg
Vikna kommune
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
Statens naturforvaltning (SNO)

Prosjektleder/redaktør:

Inger Marie Kimo og Anne Bjørg E. Svestad

Prosjektansvarlig for Praksis sivilarkitekter as:

Pia Maria Gravbrøt, sivilarkitekt mnal

Tekstbidrag:

Gry Tveten Aune, Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
Tore Wiik, fiskerikontoret i Rørvik
Einar Strand, NTFK
Hilde Arna Tokle Yri, NTFK
Inger Marie Kimo, NTFK
Anne Bjørg Evensen Svestad, NTFK

Foto:

Kristin Kjønso, Sigmund Alsaker, Kolbein Dahle,
Joar Hamlandsø, Pia Maria Gravbrøt, Gry Tveten
Aune, Inger Marie Kimo, Gunn-Hege Lande, Hilde
Arna Tokle Yri, Einar Strand, Jannika Grimbe, Anne
Bjørg E. Svestad.

Illustrasjoner og kartproduksjon:

Pia
Maria Gravbrøt (Praksis arkitekter), Bjørnar
Skjesol, Miljøstatus.no, Norsk institutt for
kulturminneforskning (NIKU), Nansen senter for
miljø og fjernmåling (NERSC), Norsk institutt for
by og regionsforskning (NIBR), CICERO senter for
klimaforskning

Design av omslag og layout:

Pia Maria Gravbrøt

Layout og etterarbeid

Bjørnar Skjesol pronomen.no

~ Hylla. Skisse Pia M. Gravbrøt

INNHOOLD

Forord	7
Sammendrag	9
1 Innledning	11
1.1 Forvaltningsplanens formelle status, hensikt og gyldighet	11
1.2 Bakgrunn og utarbeidelse av forvaltningsplan	11
1.3 Kort presentasjon av planområdet	14
2 Status og utfordringer	17
Bygningenes status	17
Kulturlandskapets status	19
Klimautfordringer	19
3 Aktører og ansvarsområde	21
Eiere og rettighetshavere	21
Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan kulturmiljø	22
Næringsutøvere	22
Museet Midt IKS	22
Vikna kommune	23
Nord-Trøndelag fylkeskommune	23
Riksantikvaren	24
NTNU Vitenskapsmuseet	24
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag	24
Statens Naturoppsyn (SNO)	24
Kystverket	24
4 Mål og tiltak 2014-2024	25
Mål, ansvar og virkemidler i forvaltningen av kulturmiljøet	25
4.1 Bygninger og kulturlandskap	26
4.2 Tekniske anlegg og sikkerhet	30
4.3 Utvikling	32
4.4 Kommunikasjon og samarbeid	37
5 Veiledning for eiere og tiltakshaver	39
5.1 Prinsipper for vedlikehold, restaurering og skjøtsel	39
5.2 Retningslinjer for fiske og havbruk	44
5.3 Tilskuddsordninger	47
5.4 Søknader og søknadsbehandling	49
5.5 Brudd på fredningsforskriften, eller manglende vedlikehold og skjøtsel.	51
Vedlegg	53
1 Fredningsforskrift m/kgl.res. og kart	55
2 Kommentarer til fredningsforskriften	61
3 Evaluering av forvaltnings- og skjøtelsesplanen fra 2004	67
4 Vedtekter for samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan	71
5 Skjøtelsesplan 1 og 2 for Sør-Gjæslingan	73
6 Skjøtelsesråd for Sør-Gjæslingan	89
7 Viktige adresser/kontaktpersoner	105

Det er en stor glede å presentere en ny og oppdatert versjon av forvaltningsplanen for Sør-Gjæslingan kulturmiljø.

Sør-Gjæslingan kulturmiljø er freda for å representere en del av Norges kystkultur og fiskerihistorie. Siden starten på arbeidet med fredningen har det skjedd en stor utvikling av fiskeværet. Mange bygninger er satt i stand og gode rutiner for skjøtsel av inn- og utmark er på plass. Sør-Gjæslingan brukes i dag på en helt annen måte enn tidligere. Fra å være et av de største fiskeværene er Sør-Gjæslingan nå blitt et turistmål og et fritids- og rekreasjonsområde.

En god forvaltning av området gir viktig grunnlag for opplevelser og kunnskapsformidling. Forvaltningsplanen er utformet for å vise vei, veilede og styre retningen på utviklingen de neste 10 årene. Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan, der de ulike interessegruppene er med, har vært sentral i utarbeidelsen av denne forvaltningsplanen og gjennom arbeidet kommet fram til felles mål for utvikling og bevaring av fiskeværet.

Det overordna målet med forvaltningsplanen er å finne fram til den gode balansen mellom vern og utvikling. Fortida må møte ønsker og behov for dagens og framtidens bruk. Sør-Gjæslingans unike kvaliteter gir både rammer og grunnlag for en videre utvikling av kulturmiljøet der fritidsformål, formidling og turisme blir viktige.

For å tiltrekke seg besøkende må særpreget ved fiskeværet Sør-Gjæslingan beholdes og synliggjøres. Naturen, infrastrukturen, bygningene og kulturlandskapet skaper sammen et sted helt ulikt alle andre steder. Kulturmiljøet danner rammene for sterke opplevelser av fortid og framtid, hverdagsslit og høytidsgleder, naturkrefter og kystkultur på en måte som bare Sør-Gjæslingan kan!

Jeg håper forvaltningsplanen vil gi grunnlag for en god utvikling av disse kvalitetene!

Terje Sørvik
Fylkesråd for miljø og regional utvikling

SAMMENDRAG

Sør-Gjæslingen ble fredet i 2010 av kongen i statsråd som et kulturmiljø med nasjonale verdier. Formålet med fredningen er å bevare det særegne fiskeværet og dets kvaliteter slik at også kommende generasjoner skal få kunnskap og opplevelser om hvordan livet utartet seg på et fiskevær som Sør-Gjæslingen.

Kulturlandskapet på Sør-Gjæslingen har nasjonale verdier som et av 23 nasjonale referanseområder for kystlynghei. Kulturlandskapets verdier er derfor en viktig del av området totale verneverdi.

Denne forvaltningsplanen har som formål å bidra til bevaring og videreføring gjennom en god organisering, og vise retning for en god utvikling av kulturmiljøet i tråd med de bestemmelser som gjelder for fredningsområdet.

Målgruppen for forvaltningsplanen er eiere og brukere av Sør-Gjæslingen kulturmiljø, lokal og regional forvaltning. De ulike aktørene har ulike interesser og ulik hensikt med å bruke stedet. Kulturminneforvaltningens hovedmål er å bevare kulturmiljøets særpreg. Eiernes formål er primært å bruke stedet som feriested og møtested for slekt og venner. Museet ønsker å bruke kulturmiljøet til formidling for besøkende, som kilde til forskning og en arena for læring og kunnskapsformidling.

En god forvaltning av kulturmiljøet betinger et godt samspill mellom ulike parter og interessegrupper, respekt, forutsigbarhet og dialog. Avklaring av mål, ansvarsområder og roller er et viktig grunnlag for et godt samarbeid.

Gjennom et samarbeid mellom de ulike interessegruppene på Sør-Gjæslingen, er det satt opp 10 forvaltningsmål for perioden fram til 2024. Målene er gruppert i fire tema.

Bygninger og kulturlandskap

- Bevare bygningenes kulturhistoriske kvaliteter
- Ivareta kulturlandskapets særpreg

Tekniske anlegg og sikkerhet

- Holde tekniske anlegg og infrastruktur i hevd
- Forbedre sikkerheten for kulturmiljø og mennesker

Utvikling

- Videreutvikle mulighetene for rekreasjon, ferdsel og turisme
- Videreføre eksisterende nærings- og museumsvirksomhet
- Øke kunnskapen om Sør-Gjæslingen
- Videreutvikle formidlingen av Sør-Gjæslingen

Kommunikasjon og samarbeid

- Bedre kommunikasjon og samarbeid mellom ulike aktører på Sør-Gjæslingen
- Videreutvikle gode rutiner og rammer for forvaltning av kulturmiljøet

For 10 år siden, i 2004, ble den første forvaltnings- og skjøtselsplanen for Sør-Gjæslingen utarbeidet. Denne planen besto av to hefter, der del 1 beskriver stedet og del 2 inneholder informasjon om organisering, saksbehandling og en handlingsplan. Forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004 fulgte fredningssaken. Det er del 2 i forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004 som nå revideres. Del 1 beholdes som den der.

I INNLEDNING

I.1 Forvaltningsplanens formelle status, hensikt og gyldighet

Forvaltningsplanen er en plan for hvordan den videre utviklingen av kulturmiljøet skal foregå og hvordan kulturminneverdiene skal bevares på best mulig måte. Den gir oversikt og legger til rette for en forvaltningspraksis som er i tråd med fredningsforskriften. Gjennom forvaltningsplanen synliggjøres hvilke tiltak som bør utføres, hvordan de skal utføres og hvem som har ansvar for å gjennomføre de ulike oppgavene.

Forvaltningsplanen skal fungere som et styringsverktøy. Den er veiledende, men er ikke juridisk bindende. Planen er laget for en periode på 10 år, men kan revideres tidligere dersom det er behov for det.

I.2 Bakgrunn og utarbeidelse av forvaltningsplan

I 2004 sendte Nord-Trøndelag fylkeskommune inn et fredningsforslag for Sør-Gjæslingan kulturmiljø i Vikna kommune til Riksantikvaren for gjennomføring av sentral høring og videre behandling av Miljøverndepartementet. Sammen med dette fredningsforslaget fulgte en forvaltnings- og skjøtselsplan for kulturmiljøet.

I 2010 var fredningsprosessen gjennomført, og den 1. oktober 2010 ble Sør-Gjæslingan fredet som kulturmiljø etter Kulturminneloven § 20. Vedtaket inneholder en fredningsforskrift for kulturmiljøet som spesifiserer bl.a. bestemmelser for bygninger, tekniske anlegg, infrastruktur, ferdsel, næringsutvikling og kulturlandskap (se vedlegg 1).

*På Sør-Gjæslingan er det viktig å ta vare på variasjon og mangfold, for eksempel når det gjelder takteking. De små hageflekkene med nytte- og prydevekster forteller om livet på fiskeværet. Poteter, grønnsaker og urter beriker fiskemåltidet.
Foto: Gunn-Hege Lande*

I dag er de fleste bygningene på Sør-Gjæslingan på Flatholmen og Heimværet. Men det er også noen få på Nakken, Karlholmen og Sæternesholmen. Tidligere, da fiskeværet var på sitt største, var det rorbuer og naust på atskillig flere holmer. Foto: Anne Bjørg E. Svestad (øverst) og Hilde Arna Tokle Yri (nederst)

I februar 2011 ble forvaltningsansvaret for Sør-Gjæslingan kulturmiljø delegert fra Riksantikvaren til Nord-Trøndelag fylkeskommune. Riksantikvaren har oppfordret Nord-Trøndelag fylkeskommune til å revidere den forrige forvaltningsplanen i tråd med den endelige fredningsforskriften.

Revisjonen av forvaltningsplanen skal sørge for at forvaltningsplanen blir i samsvar med den endelige fredningsforskriften. Som en del av arbeidet gjennomføres en evaluering av den forrige forvaltnings- og skjøtselsplanen. Erfaringer fra forvaltningen av kulturmiljøet blir brukt som grunnlag for utforming av den reviderte utgaven.

I forbindelse med revidering av forvaltningsplanen ble det sommeren 2012 gjennomført en ny tilstandsvurdering av alle bygninger innenfor kulturmiljøet. De fleste bygninger var registrert i 2001 – 2002, her ble opplysningene oppdatert, i tillegg ble de bygninger som var utelatt i første omgang nå lagt inn. Registreringene er lagt inn i det nasjonale registeret Askeladden og oppdateres jevnlig i forbindelse med gjennomførte restaureringsprosjekt og andre endringer.

Forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004 besto av to hefter. Hefte nr 1 inneholdt dokumentasjon av fiskeværets historikk fordelt på ulike tema. Denne delen revideres ikke nå. Hefte nr 2 fra 2004 besto av ulike tema knyttet til selve forvaltningen av kulturmiljøet. Det er denne delen som nå revideres.

Denne reviderte forvaltningsplanen er utarbeidet av fylkeskommunen i samarbeid med Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan. Riksantikvarens veileder fra 2010 for fredning og forvaltning av kulturmiljøer er brukt i utarbeidelsen. Riksantikvaren har hatt planen til gjennomlesing og gitt sine tilbakemeldinger. For å innhente erfaringer og innspill fra eiere og andre parter er det arrangert en «Pratardugnad» og gjennomført en høringsrunde blant aktørene på Sør-Gjæslingan.

Forvaltningsplan for Sør-Gjæslingan 2014 – 2024 ble godkjent av Nord-Trøndelag fylkeskommune gjennom vedtak i fylkesrådet den 17.06.2014. Den ble forelagt Vikna kommunestyre 18.06.2014 og forelegges Riksantikvaren etter trykking.

Denne forvaltningsplanen er bygd opp slik at første kapittel viser bakgrunnen og foranledningen til revideringen av forvaltningsplanen for Sør-Gjæslingen.

Kapittel to viser grunnlaget for utformingen av forvaltningsmålene gjennom å se på status og utfordringer.

Kapittel tre er en oversikt over de ulike aktørene på Sør-Gjæslingen, og deres ansvarsområder.

I kapittel fire finner vi forvaltningsmålene med aktuelle tiltak og en ansvarsfordeling mellom de ulike aktørene. Dette er tenkt å utgjøre et viktig styringsverktøy for den videre forvaltningen av kulturmiljøet.

Siste kapittel er en veiledning for eiere og tiltakshavere over prinsipper for vedlikehold, istandsetting og skjøtsel i et freda kulturmiljø, retningslinjer for fiske og havbruk, aktuelle tilskuddsordninger og gangen i saksbehandlingen av ulike typer saker knyttet til gjennomføring av tiltak på Sør-Gjæslingen.

KML § 20. Fredning av kulturmiljø.

Et kulturmiljø kan fredes av Kongen for å bevare området kulturhistoriske verdi. Fredningen kan omfatte naturelementer når de bidrar til å skape området egenart.

I fredningsvedtak etter første ledd kan Kongen forby eller på annen måte regulere enhver virksomhet og ferdsel i fredningsområdet som er egnet til å motvirke formålet med fredningen. Det samme gjelder fradeling eller bortfeste av grunn til virksomhet som nevnt i første punktum.

Departementet kan i særlige tilfelle gjøre unntak fra vedtak om fredning og fredningsbestemmelser for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete området.

Kulturlandskapet på Sør-Gjæslingen har nasjonale verdier som et av de 23 nasjonale referanseområder for kystlynghei. Omkring husene har det vært slått og beitet. Systematisk skjøtselsarbeid må til for å ta vare på særpreget.

Fiskehjeller er kulturlandskapselementer som forteller om hvordan fisken ble foredla før salg eller for lagring. Lokalbefolkningen kaller det tørrfiskesje.

Foto: Inger Marie Kimo (øverst) og Gunn-Hege Lande

1.3 Kort presentasjon av planområdet

Omfang – geografisk og tematisk

Sør-Gjæslingan kulturmiljø ligger i Ytter-Namdalen, sørvest i Vikna kommune i Nord-Trøndelag fylke. Det fredete området omfatter totalt areal på 14,22 km². Av dette er 1,39 km² landareal, fordelt på mer enn 90 holmer og skjær. Nærheten til havet og fisket har preget bosetting og øvrig bruk av området. I havet utenfor Sør-Gjæslingan ligger et stort gytefelt for Skrei. Mange av de omkringliggende holmene og øyene ble tidligere brukt i jordbruket som beite for husdyr, slåttemarkar eller torvstikking til brensel.

Da fiskeværet var på sitt største, stod det rorbuer og naust på adskillig flere holmer. Det skal ha stått et fiskerkeppell på Kirkøya, og her stod også skolestua før den ble flyttet til Heimværet. I dag er de fleste bygningene på holmene Heimværet og Flatholmen, og noen få på Nakken, Karlholmen og Sæternesholmen. På Flatholmen og Heimværet står mange bygninger som er typiske for et fiskevær; Fiskarheimen, væreierboligen, rorbuene, Sjukestua, Telegrafan, fiskehjellene, kaiene, skolen, og signalbua. Bygningene har ulik alder, ulike bruksområder og ulik utforming, men alle forteller sin del av Sør-Gjæslingans historie. Området har også mange sjømerker som forteller om ferdselen på sjøen, datidas viktigste transportåre.

Et kulturmiljø omfatter ikke bare de synlige kulturminnene, men også de usynlige eller immaterielle kulturminnene. Livet som ble levd i og mellom bygningene, produksjon av klær og utstyr til fisket, jordbruk, fiskeméd, sagn og historier knyttet til øyer, havområder, personer og hendelser er også en viktig del av kulturmiljøet.

Fredningshistorien

Samtidig med fraflyttinga fra Sør-Gjæslingan vokste det fram en økende bevissthet om de kvalitetene som lå i fiskeværet og området. Allerede i 1977 kom ideen om vern av hele fiskeværet, som et eksempel på de over 20 fiskeværa i Vikna. Fiskeværet ble omtalt som «kystens Røros», og gjennom 1980-tallet ble det gjort en rekke tiltak for å bevare bygningsmassen i Sør-Gjæslingan.

I 1994 ble det utarbeidet en reguleringsplan for Sør-Gjæslingan, og i 1996 ble prosessen med en kulturmiljøfredning startet. Fredningssaken gikk i rykk og napp. I 2004 var lokal behandling av fredningsforslaget ferdig, og det ble sendt til Riksanti-

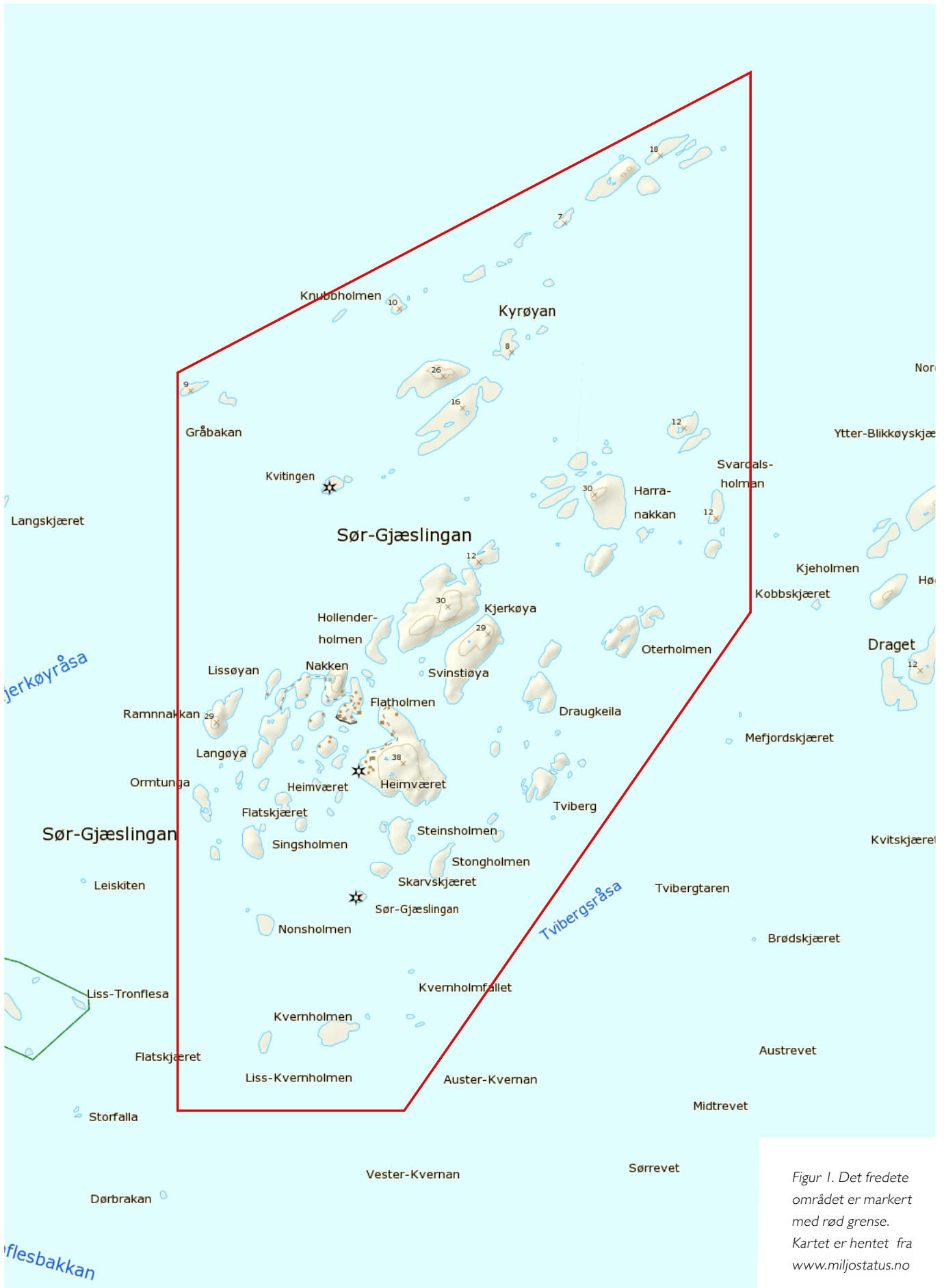
kvaren. Der ble det gjennomført sentral høring og forslaget ble lagt fram for vedtak av kongen i statsråd. 01. oktober 2010 ble forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø vedtatt ved kongelig resolusjon.

Dagens eiendomsforhold, bruk og drift

Vikna kommune er grunneier på gårds- og bruksnummer 46/1. Det omfatter de holmer og skjær som er nærmest bebyggelsen. I tillegg eier kommunen 22 bygninger, der eierskapet er organisert gjennom et KF med navn Kystmuseet i Nord-Trøndelag Woxengs samlinger Eiendom – Vikna KF. Museet Midt forvalter disse bygningene og bruker de til museale formål. Staten ved Klima- og miljødepartementet eier alle holmer uten bebyggelse under gårds- og bruksnummer 46/3. De fleste privateierne er tomtefestere. Unntaket er Telegrafan som står på egen tomt. De privateide husene brukes til fritidsformål.

I 2014 har fiskeværet en annen bruk enn i fiske-riets storhetstid. Det er nå bare noen få fiskere bruker Sør-Gjæslingan som base.

På fiskeværet er det i dag mest aktivitet på sommerhalvåret. Sør-Gjæslingan er et viktig møtested for de familiene som har en tilknytning dit. Museet Midt har virksomhet hele sommeren med egen formidler som også sørger for å holde butikken åpen. Museet leier ut rorbuer og væreierboligen til overnatting, og gjestehavna er jevnlig i bruk.

Figur 1. Det fredete området er markert med rød grense. Kartet er hentet fra www.miljostatus.no

2 STATUS OG UTFORDRINGER

Det er særlig tre områder som gir grunnlag og rammer for en ny forvaltningsplan.

- Kulturmiljøfredningen er gjennomført siden den forrige forvaltnings- og skjøtselsplanen ble utarbeidet. Dette skaper behov for oppdatering av planen i forhold til innholdet i den vedtatte fredningsforskriften. En oversikt over innholdet i forskriften finner du i vedlegg nr. 1 og 2.
- Et styrket erfaringsgrunnlag. Den forrige forvaltnings- og skjøtselsplanen er evaluert. Særlig handlingsplanen knyttet til den, er et viktig grunnlag for utarbeidelse av ny forvaltningsplan. Evaluering av denne planen er oppsummert i vedlegg nr. 3.
- Status og nye utfordringer siden den forrige planen ble utarbeidet. Når nye planer skal legges er det nyttig å gjøre opp status og vurdere hvor godt forvaltningen av kulturmiljøet har fungert så langt. Videre å forsøke å kartlegge de nye utfordringene som har oppstått som må tas hensyn til i videre forvaltning av området.

Bygningenes status

Lenge før Sør-Gjæslingan ble fredet har det vært et fokus på å bevare det særpregede kulturmiljøet. I mange år har det vært gjennomført prosjekter for å bevare bygningene. Det er gitt råd og veiledning fra kulturminneforvaltning og tilskudd gjennom riksantikvarens tilskuddsordninger.

Tabellen under viser tilskudd bevilget gjennom Riksantikvarens tilskuddsordning. Vi ser at størrelsen på tilskuddene til kulturmiljøet har blitt mangdoblet i perioden fra 2000 til 2013, særlig i løpet av de siste fire årene fra kulturmiljøet ble formelt fredet. Videre ser vi at en større andel av tilskuddet går til privateide bygninger. Dette gjenspeiler eiernes innsats for å ivareta sine bygninger. Vi ser også at Museet Midt har hatt en jevn og stor aktivitet for å ivareta sin bygningsmasse. Særlig de første årene var andelen av tilskudd til andre kulturminner/tiltak stor. Denne delen av potten har gått til fellesformål som restaurering av fiskehjeller og til brannvern, samt til prosjekter som hageprosjektet, håndverkerprosjektet og tranprosjektet.

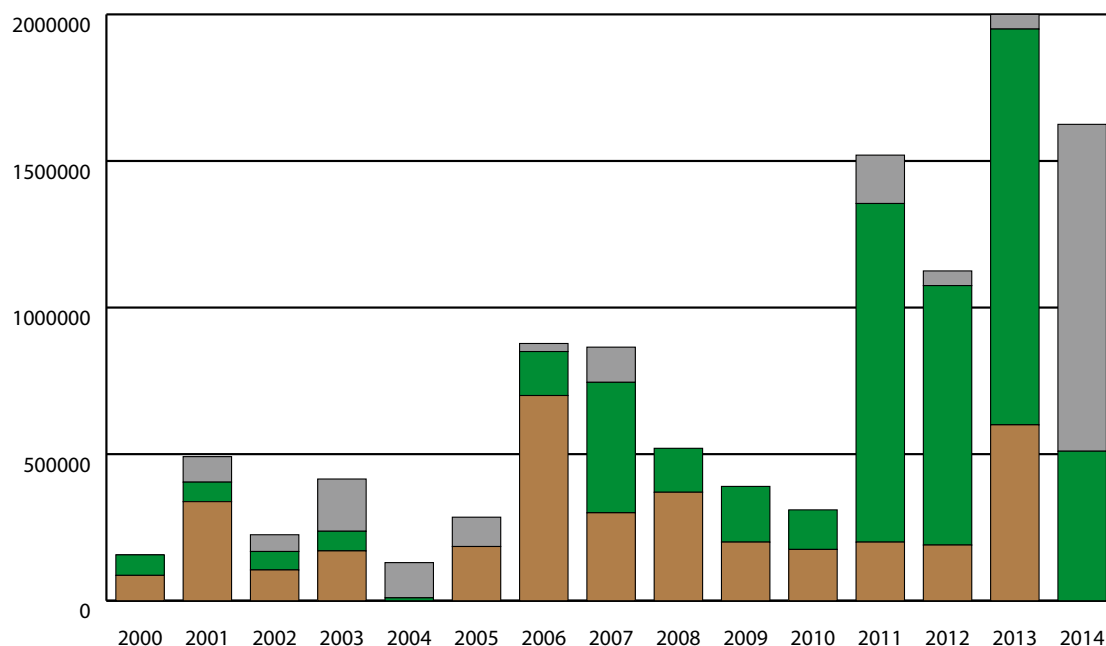
Tilskuddene i 2014 avviker fra tendensen. Den høye andelen til andre kulturminner/tiltak rom-

Det er jobbet godt over mange år med istandsetting av bygningene på fiskeværet. Store værpåkjenninger gir imidlertid større behov for vedlikehold og istandsetting sammenlignet med mange andre områder. Ved siden av vær og vind er krykkja en utfordring for bevaring fordi reirbygging og avfall skader tak og fører til at rust etablerer seg raskere.

Foto: Anne Bjørg Evensen Svestad og Hilde Arna Tokle Yri

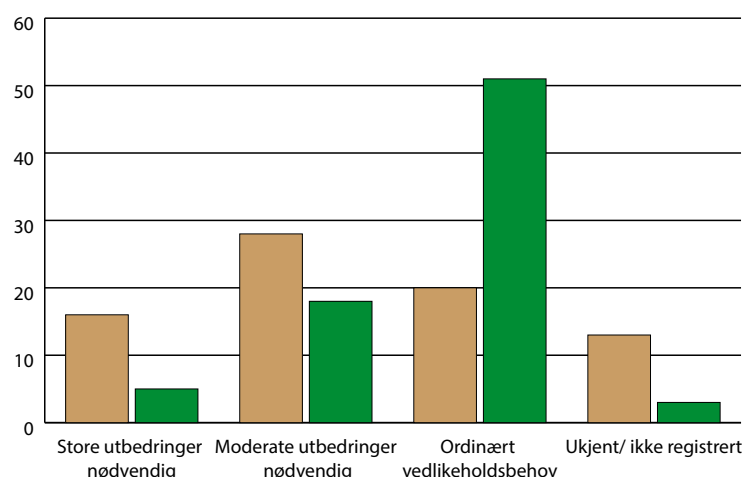
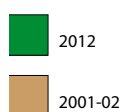
Figur 2. Oversikt over tilskudd gitt til Sør-Gjæslingen over Riksantikvarens tilskuddsordning til freda bygg, anlegg og kystkultur og kulturmiljø, fordelt på år og formål.

mer tilskudd til sjøkabel på en million og tilskudd til skjøtselsarbeid. Museet Midt søkte ikke midler, og fra private eiere var det færre søknader enn tidligere år. Grunnen til det er at mange prosjekter for 2013, ble utsatt på grunn av dårlig vær og problemer med kaianlegget.

I tillegg til tilskudd over Riksantikvarens tilskuddsordning, gjennomførte Riksantikvaren et prosjekt på Sør-Gjæslingen i perioden 2003 – 2009. Det ble da avholdt en rekke kurs der private huseiere og håndverkere i og utenfor museumsvesenet deltok. Det var blant annet kurs i torvteking, sponproduksjon og legging, vindusrestaurering, legging av skifertak, kløving/handsaging av bord, gamle malingsteknikker, antikvarisk oppmåling av bygg og i smiing.

Figur 3 Det er en tydelig forbedring av bygningenes tilstand fra 2001-02 og til 2012.

freda bygninger skal, innen 2020, ha en så god tilstand at de kun trenger ordinært vedlikehold.

I 2001-2002, i forbindelse med utarbeidelsen av fredningssaken, ble mange av bygningene i Sør-Gjæslingen registrert. Da arbeidet med revidering av forvaltningsplanen ble startet i 2012, ble det gjort en nyregistrering av de bygningene som ble utelatt i 2001-2002 og en oppdatering av de eksisterende registreringene. Disse registreringene gir et godt innblikk i bygningsmassen og hvilken tilstand de ulike bygningene er i. Opplysningene om bygningene, sammen med tilstandsgrad, er lagt inn i Askeladden, Riksantikvarens database for kulturminner. Disse opplysningene skal oppdateres jevnlig og danner grunnlag for videre forvaltning og for tildelinger over Riksantikvarens tilskuddsordning.

En sammenligning av tilstandsregistreringene fra 2001-2002 og fra 2012 viser at arbeidet med å oppgradere bygningene på Sør-Gjæslingen er godt i gang (figur 3). Ved registreringen i 2012 var det 23 bygninger som krever større istandsettelsestiltak, mot 44 i 2002. Tallene fra 2012 i tabellen er hentet fra www.asketadden.ra.no, tallene fra 2001-2002 er hentet fra Nord-Trøndelag fylkeskommunes arkiv.

Tilstandsgrad på bygninger:

TG1 – Ordinært vedlikeholds nivå

TG2 – Moderate utbedringer nødvendig

TG3 – Store utbedringer nødvendig

Kulturlandskapets status

Kulturlandskapet på Heimværet, Flatholmen og Karlholmen ble delvis kartlagt i 2013. Dette ble gjort for å registrere slåttemark. Det er flere gamle slåttemarker her, men kun to har i dag en sammensetning av planter som gir statusen utvalgt naturtype. Dette er to slåttemarker på Heimværet. Det er utarbeidet skjøtselsplaner for disse to (vedlegg nr. 5). Det resterende slåtteearealet må restaureres for å fremstå som slåttemark. Flere av de gamle slåttemarkene har i dag store bestander hundekjeks. Dette oppleves som et ugrasproblem. Plan for restaureringsløst i 2014 er utarbeidet (vedlegg nr. 6).

Lynghieiene på Sør-Gjæslingan er lite gjengrodd med busker og trær, sammenlignet med andre lynghieiområder langs Trøndelagskysten. Manglende beite i senere tid har likevel medført økende forekomster av krekling og krypende einer. Lynghien er brent i enkelte områder på øyer uten bebyggelse. Erfaringer herfra viser at etter brenning vokser det fram røsslyng i stedet for krekling. Det beiter utegangersau på noen av lyngøyene. Røsslyngen har stor verdi som vinterfôr for hælårsbeitende sau. Den tradisjonelle driften er godt dokumentert, og en kartforretning fra 1913 gir en detaljert oversikt over arealbruken i været. (Faggrunnlag for kystlynghei, 2012). Kystlynghieiene er ikke naturtypekartlagt og det er behov for mer detaljerte skjøtselsplaner for driften på lyngøyene.

Fremmede arter er ikke kartlagt i Sør-Gjæslingan. Det er behov for en oversikt over eventuelle fremmede arter, slik at disse kan håndteres på en fornuftig måte for å unngå spredning i kulturlandskapet.

Klimautfordringer

Klimautviklingen kan bli en hovedutfordring på lang sikt for bevaring av kulturmiljøet på Sør-Gjæslingan. Mer ekstremvær, storm og tørkeperioder vil ha konsekvenser både for natur og kultur. En ny rapport fra FNs klimapanel viser at havet trolig vil stige raskere fram mot 2100 enn det vi har sett de siste tiårene.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) utgav i samarbeid med Nansen senter for miljø og fjernmåling (NERSC), Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og CICERO Senter for klimaforskning, i oktober 2013, en synteserapport om havnivå og kulturminner, se <http://www.cicero.uio.no/webnews/index.aspx?id=11974>. Rapporten viser at mot slutten av dette århundre

I hagene ble det plantet stauder, bær og busker, men også i områdene mellom husene er det strå, gress og sommerblomster. I forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004, del 1, finnes oversikter over hvilke blomster, bær og grønnsaker som fantes i hagene. Nå når det ikke lenger er fastboende på været, er det en utfordring å opprettholde hager og kulturlandskap. Foto: Gry Tveten Aune (FMNT)

kan vannstanden i Midt-Norge bli ca. 50 cm høyere enn i dag. Da kan den høyeste flovannstand bli inntil 2 meter over kartnull (se figur 4). Utviklingen går samtidig mot hyppigere tilfeller av ekstremvær.

Sør-Gjæslingen er et sårbart område, som vil bli sterkt berørt dersom denne prognosen er riktig. Konsekvensene for kulturmiljøet vil være påvirkning av mer salt, utvasking, ustabil grunn og oversvømmelser. Kystklimaet gir allerede utfordringer som raskere nedbryting av maling og trevirke. Utviklingen mot mer uvær og høyere vannstand vil øke behovet for vedlikehold og istandsetting.

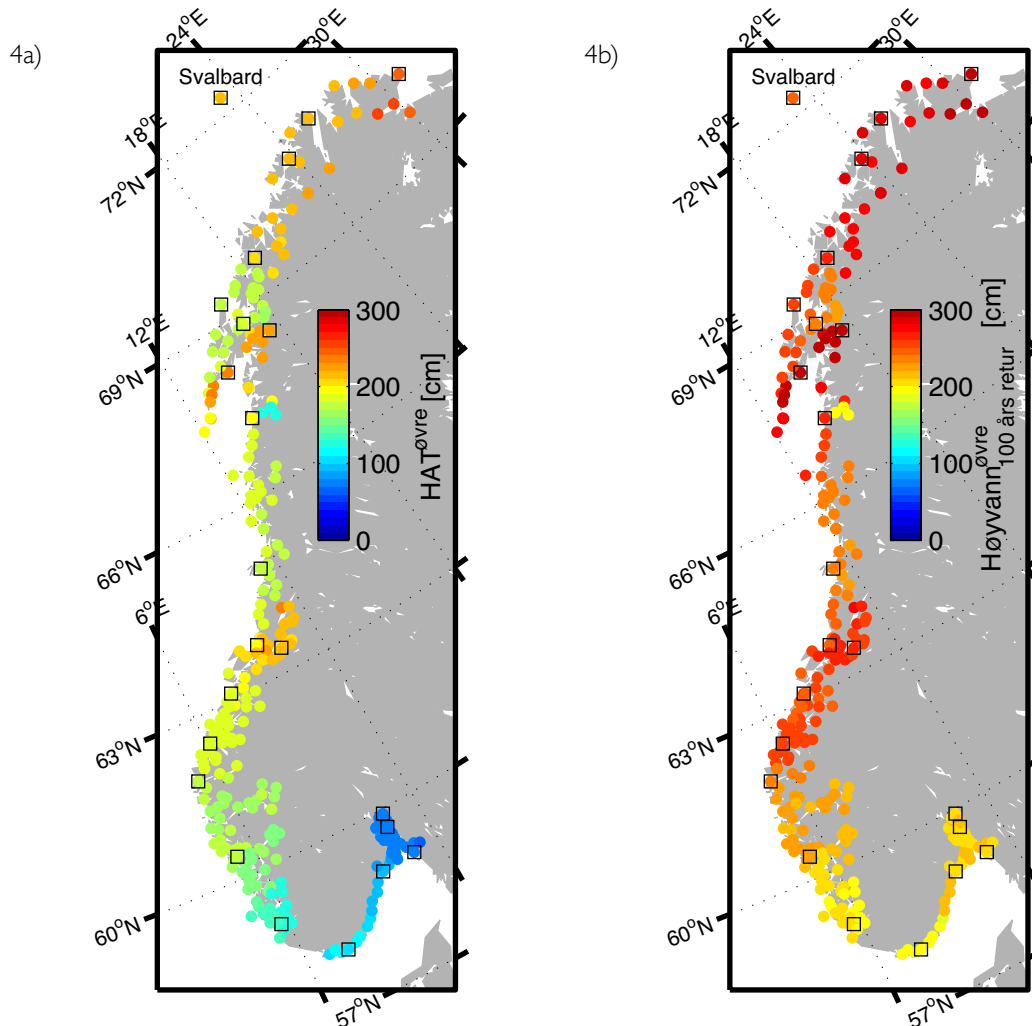
Også lange tørkeperioder virker inn på kulturmiljøene. Vinteren 2013 – 2014 var det uvanlig lite nedbør. Dette økte brannfaren betraktelig i Midt-Norge og på Vestlandet. Brannene på Lærdalsøyri og i Flatanger, vinteren 2014, aktualiserer behovet for brannvernplaner og praktisk gjennomføring av forebyggende brannvern. Sør-Gjæslingen er sårbart i forbindelse med brann da det ikke er fast bosetting som fører tilsyn og kan slå alarm, videre er det lang uttrykningstid og mye brennbart materiale. Dette skaper behov for sterk fokus på forebygging.

Det er værhardt på Sør-Gjæslingen. Sterk storm tok tak i Øystein-sjøå på Hylla vinteren 2013-14 og flyttet den flere meter nærmere sjøen. Bergingstiltak måtte til.
Foto: Anne Bjørg Evensen Svestad

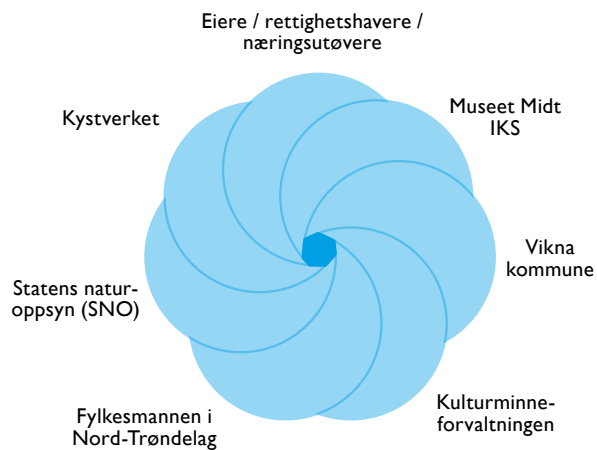

Figur 4a
Høyvann slik det kan komme til å stå i 2100 etter havstigning. Alle nivåer i forhold til kartnull (NN1954). (Fra Nilsen m.fl., 2013.)

Figur 4b
Nivå for 100 års stormflo dersom det inntreffer omkring 2100, etter øvre sannsynlige havstigning. Alle nivåer i forhold til kartnull (NN1954). (Fra Nilsen m.fl., 2013.)

3 AKTØRER OG ANSVARSOMRÅDE

De ulike aktørene på Sør-Gjæslingan har ulike interesser og ulik hensikt med å bruke stedet. Kulturminneforvaltningens hovedmål er å bevare kulturmiljøets særpreg. Eiernes formål er primært å bruke stedet som feriested og møtested for slekt og venner. Museet ønsker å bruke kulturmiljøet til formidling for besøkende, som kilde til forskning og en arena for læring og kunnskapsformidling.

En god forvaltning av kulturmiljøet betinger et godt samspill mellom ulike parter og interessegrupper, respekt, forutsigbarhet og dialog. Avklaring av mål, ansvarsområder og roller er en viktig grunnlag for et godt samarbeid.

Eiere og rettighetshavere

På Sør-Gjæslingan er det både private og offentlige eierne. De private har ofte en spesiell tilknytning til stedet gjennom å ha vokst opp der, eller er etterkommere av bofaste på været. De privateide bygningene er tomtefestet, med Vikna kommune som grunneier. Staten v/Miljøverndirektoratet eier holmer og øyer uten bebyggelse. Det er Fylkesmannen i Nord-Trøndelag som forvalter Miljøverndirektoratets eiendom. Museet Midt har det største driftsansvaret, da de gjennom avtale driver museumsvirksomhet i bygningene som eies av Kystmuseet i Nord-Trøndelag Woxengs samlinger Eiendom – Vikna KF. I tillegg har Kystverket eierinteresser.

Eiere og rettighetshavere har ansvaret for forvaltningen av sine eiendommer. Eier har rett til å utføre arbeid på sine bygninger og grunn etter

egen prioritering, så lenge eierens avgjørelser er innenfor rammene av fredningsbestemmelsene og annet lovverk.

Viktige ansvarsoppgaver som eiere og rettighetshavere har:

- Å skjøtte og vedlikeholde sin eiendom
- Å innhente dispensasjon for de tiltak på eiendommen som krever det
- Å ta kontakt med forvaltningen hvis det er tvil om tiltaket krever dispensasjon
- For store tiltak som innbefatter flere bygninger eller større arealer bør det lages vedlikeholds- eller skjøtselsplan

Grunneiere har grunneierrettigheter til jakt, fiske med landfast laksenot, egg- og dunsanking.

Eiere har ansvar for vedlikehold og istandsetting av sine egne bygninger. På Hansenlåna måtte det omfattende arbeid til.

Foto: Joar Hamlandsø

Havbåra er en interesseorganisasjon for private eiere i Sør-Gjæslingan. Mange av eierne er medlemmer her, men ikke alle. Foreninga har et årshjul med aktiviteter og sender ut informasjonsbrev til medlemmene på våren. Foreninga er aktiv på Facebook med en egen gruppe. I tillegg til en generell huseierrepresentant, er Havbåra representert med ett medlem i Samarbeidsforumet, slik at foreninga på medlemmenes vegne har mulighet til å påvirke prosesser i forumet og sikre informasjonsflyt.

Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan kulturmiljø

Samarbeidsforum har som formål å sikre god kommunikasjon og god samhandling mellom private og offentlige huseiere, museet, grunneiere, offentlig forvaltning og næringsinteresser til beste for kulturmiljøet Sør-Gjæslingan. De fleste av interessegruppene i fiskeværet er representert her, og forumet er viktig for samordning og felles diskusjon rundt overordnede temaer som berører kulturmiljøet.

Forumet har disse hovedoppgavene:

- Forumet skal være rådgivende utvalg for forvaltningen, og forumets syn skal vektlegges.
- Forumet skal være en arena for idéskaping for utviklingsprosjekter og satsingsområder for å styrke og formidle formålet med fredningen.

Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan er sammensatt på følgende måte:

- 2 private huseiere, hvorav én velges fra Havbåra og én velges på generelt grunnlag blant eierne
- 2 fra Vikna kommune (én politiker og én fra administrasjonen)
- 2 fra Nord-Trøndelag fylkeskommune (én politiker og én fra administrasjonen)
- 1 fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, miljøvernavdelingen
- 1 fra Museet Midt, avd. Kystmuseet
- 1 fra Statens Naturoppsyn
- 1 fra tilleggende næring

Viktige aktører som ikke er representert i Samarbeidsforum er Gjæslingans venner, Riksantikvaren og NTNU Vitenskapsmuseet.

Vedtekter for Samarbeidsforum er å finne i vedlegg nr. 4.

Høyre: Museet Midt gir barn og voksne ett innblikk i hverdagen slik den utspant seg før fraflyttinga på midten av 1970-tallet.

Foto. Museet Midt

Venstre: Bruk og fiskekasser, og lukt av sjø og fisk, hører naturlig med i et fiskevær.

Foto. Hilde Arna Tokle Yri

Næringsutøvere

Det er næringsutøvere på Sør-Gjæslingan innenfor fiskerinæringen og turistnæringen. Deres oppgaver i forhold til forvaltning av kulturmiljøet er:

- Å skjøtte og vedlikeholde sin eiendom
- Å innhente dispensasjon for de tiltak som krever det
- Å ta kontakt med forvaltningen hvis det er tvil om tiltaket krever dispensasjon

Museet Midt IKS

Museet Midts er en stor aktør på Sør-Gjæslingan. De har driftsansvar for en stor bygningsmasse på 22 bygninger, der flere sentrale bygninger i været inngår, bl.a. Fiskebruket, væreierboligen, Salteriet og Fiskarheimen. Samtidig er de også et museum som skal drive med dokumentasjon, forvaltning, forskning og formidling av Sør-Gjæslingans historie. Museet Midt har god kompetanse innen kulturhistorie og bygningsvern, men ingen formell forvaltningsmyndighet knyttet til Kulturminneloven eller Plan- og bygningsloven. Museets ansvar knyttes til:

- Forvaltning og drift av bygninger gjennom avtale med Vikna kommune
- Dokumentasjon, forskning og formidling av Sør-Gjæslingans historie
- Produksjon av publikasjoner, informasjonsmaterieell og utstillinger som formidler kunnskap om Sør-Gjæslingan som kulturmiljø
- Utvikling av pedagogiske tilbud for skoleverket, og andre besøkende, som gir økt innsikt i og forståelse av Sør-Gjæslingans historie og betydning som fredet kulturmiljø

Gjæslingans venner er ei venneforening for Sør-Gjæslingan, tilknyttet Museet Midt, som utfører dugnadsarbeid på Museets bygningsmasse og på fellesarealene.

Vikna kommune

Kommunen har flere oppgaver i forvaltningen av Sør-Gjæslingan kulturmiljø.

Vikna kommune er den største eieren på været da de gjennom et kommunalt foretak eier mange av bygningene på Sør-Gjæslingan. Ved siden av å være eier, har kommunen også forvaltningsoppgaver:

- Å være førsteinstans for saker som skal behandles etter både Kulturminneloven (fredningsforskriften) og Plan- og bygningsloven
- Å gi tiltakshavere informasjon om saksgang og hvordan tiltakshavere søker om godkjenning i henhold til fredningsforskrift og Plan- og bygningsloven
- Saksbehandling etter Plan- og bygningsloven og kommunale planer, blant annet reguleringsplanen for Sør-Gjæslingan
- Å gi en foreløpig vurdering av saker som behandles etter Plan- og bygningsloven, og eventuelt videresende dem til fylkeskommunen for behandling etter fredningsforskrift/kulturminneloven
- Drift og vedlikehold av infrastruktur (vei, strøm, vann, avløp, aggregat, kai) som kommunen og/eller Kystmuseet i Nord-Trøndelag Woxengs

samlinger Eiendom - Vikna KF eier.

- Medansvar for drift og ordinært vedlikehold av Kystverkets kai, og for tilpassing for hurtigbåt. Kommunen i samarbeid med Vikna Havnevesen og fylkeskommunen har tatt et ansvar på dette området i påvente av endelig ansvarsplassering. Dette for å sikre anløp i sesongen 2014
- Hytterenovasjon
- Drive brannvern på Sør-Gjæslingan
- Forvalte tilskudd til miljøtiltak i jordbruket (SMIL)

Nord-Trøndelag fylkeskommune

I forhold til Sør-Gjæslingan kulturmiljø har fylkeskommunen to roller, som kulturminnemyndighet og som regional utviklingsaktør.

Forvaltningen av forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø er delegert fra Riksantikvaren til Nord-Trøndelag fylkeskommune. I saksbehandling knyttet til kulturmiljøfredningen for Sør-Gjæslingan har fylkeskommunen følgende oppgaver:

- Dispensasjon: Fatte vedtak i dispensasjonssøknader etter § 7 i fredningsforskriften for Sør-Gjæslingan kulturmiljø, samt stille nødvendige krav til søknadene og stille vilkår til dispensasjonene
- Klagebehandling: Blir det klaget på vedtak som fylkeskommunen har gjort, skal fylkeskommunen motta klagen, ta klagen til følge, eller videresende den til Riksantikvaren med fylkeskommunens kommentar.
- Tilskudd: Motta og videresende søknader om tilskudd til reparasjon, vedlikehold og skjøtsel til Riksantikvaren. Utbetale tilskudd som er gitt, og følge opp arbeidet underveis i prosessen. Gi råd og veiledning om andre relevante tilskuddsordninger.

Fylkeskommunen uttaler seg også i saker som gjelder bl.a. oppdrettsanlegg, da ikke som kultur-

Fylkeskommunen registrerer kulturminner og oppdaterer tilstand på bygninger etter gjennomførte istandsettingsprosjekter. Foto: Jannika Grimbe

Hvert år er det en museumsvert på plass som formidler historie og tar seg av turister og andre besøkende.

Er du heldig kan du få båtskyss over sundet.

Foto: Museet Midt

Gjæslingans venner gjør et viktig arbeid for fellesskapet på Sør-Gjæslingan og skaper trivsel for alle.

Foto: Hilde Arna
Tokle Yri

Kulturminneforvaltningen behandler søknader, gir veiledning og følger opp tilskudd. Både for forvaltning og for eiere er det viktig å høste kunnskap. På Bestemorbu på Karlholmen er det prøvd ut hvilke malingstyper som tåler værpåkjenningen best. Foto: Bodil Johanne Paulsen

Fylkesmannen og Statens Naturoppsyn bidrar blant annet til skjøtsel av kulturlandskap gjennom tilskuddsordningen, veiledning og praktisk arbeid. Foto: Gry Tveten Aune

minneforvaltning. Dessuten har fylkeskommunen oppgaver knyttet til samferdsel som for Sør-Gjæslingans del særlig handler om persontrafikk med hurtigbåt.

En viktig overordna oppgave for fylkeskommunen er å være en regional utviklingsaktør. Fylkeskommunen ønsker å bidra i utviklingen av Sør-Gjæslingan gjennom å delta i ulike prosjekter og tiltak. Fylkeskommunen ønsker også å ha en aktiv rolle i Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingan, som er en arena for idéutvikling og samhandling for kulturmiljøet.

Riksantikvaren

Riksantikvaren har et generelt rådgivningsansvar overfor forvaltningen i kulturminne – og kulturmiljøspørsmål. Riksantikvaren mottar oversendte klagesaker fra fylkeskommunen og behandler disse etter kulturminneloven.

NTNU Vitenskapsmuseet

Vitenskapsmuseet er landsdelsmuseum for området Romsdal-Mosjøen, og er forvaltningsmyndighet for skipsfunn med last og tilbehør som er eldre enn 100 år, samt automatisk fredete kulturminner (eldre enn 1537).

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag

Fylkesmannen har følgende oppgaver knyttet til forvaltning av kulturmiljøet:

- Forvaltning av ulike særlover som skal beskytte spesielle miljøkvaliteter, som blant annet naturmangfoldloven.
- Fylkesmannen er høringsinstans for kommunale planer, og er klageinstans etter Plan- og

Kystverket har ansvar for ivaretagelse av moloen, og planlegger istandsettingsarbeid en av de kommende sesongene. Foto: Gunn-Hege Lande

bygningsloven.

- Fylkesmannen forvalter tilskuddsordninger innenfor landbruk og kulturlandskap.
- Driver rådgiving innenfor skjøtsel av kulturlandskap og er en viktig aktør i utarbeiding av skjøtelsesplaner.

Statens Naturoppsyn (SNO)

Statens Naturoppsyn (SNO) har følgende ansvar knyttet til forvaltning av Sør-Gjæslingan:

- Drive et helhetlig naturoppsyn knyttet til følgende særlover: Naturmangfoldloven, Lakse- og innlandsloven, Viltloven, Motorferdselloven, Friluftloven og deler av Forurensningsloven.
- Føre kontroll med bestemmelsene i disse lovene.
- Drive veiledning og informasjon, skjøtsel, registrering og dokumentasjon. Eksempler på skjøtselstiltak kan være minkjakt, lyngbrenning eller skogrydding.

Kystverket

Sør-Gjæslingan kai har status som statlig fiskerihavn. Kaieier er Kystverket. Vikna kommune har i henhold til avtale ansvar for drift og ordinært vedlikehold av kaia. Strukturelt vedlikehold omfattes ikke av drift- og vedlikeholdsavtalen. Kystverket har ansvaret for å klarlegge tilstanden på kaia, og vil ha ansvar ved større renovering.

4 MÅL OG TILTAK 2014-2024

Mål, ansvar og virkemidler i forvaltningen av kulturmiljøet

I dette kapitlet presenteres de ti målene som er satt for forvaltningen av Sør-Gjæslingan de neste årene. Det er et skjema for hvert mål, som inneholder en plan som viser tiltak og hovedansvar for å nå målet. Videre står det en beskrivelse av målet, før det pekes på utfordringer knyttet til hvordan det skal nås. Målene er samlet i fire tema, med egne delkapittel:

Bygninger og kulturlandskap

1. Bevare bygningenes kulturhistoriske kvaliteter
2. Ivareta kulturlandskapets særpreg

Tekniske anlegg og sikkerhet

3. Holde tekniske anlegg og infrastruktur i hevd
4. Forbedre sikkerheten for kulturmiljø og mennesker

Utvikling

5. Videreutvikle mulighetene for rekreasjon, ferdsel og turisme
6. Videreføre eksisterende nærings- og museumsvirksomhet
7. Øke kunnskapen om Sør-Gjæslingan
8. Videreutvikle formidlingen av Sør-Gjæslingan

Kommunikasjon og samarbeid

9. Bedre kommunikasjon og samarbeid mellom ulike aktører på Sør-Gjæslingan
10. Videreutvikle gode rutiner og rammer for forvaltning av kulturmiljøet

Hvordan kan vi bevare de sterke opplevelsen og all kunnskapen som ligger i bygninger og landskap på Sør-Gjæslingan? Både helhetsinntrykk og detaljer beriker opplevelsen av Sør-Gjæslingan. Ulike bygninger med ulike funksjoner forteller om hvordan det lille samfunnet fungerte. Et godt vern betinger et godt samarbeid mellom alle aktører og felles mål og strategier for hvordan det skal gjøres.
Foto: Anne Bjørg Evensen Svestad (øverst) og Gunn-Hege Lande (nederst)

4.1 Bygninger og kulturlandskap

MÅL

BEVARE BYGNINGENES KULTURHISTORISKE KVALITETER

Tiltak/virkemidler	Hovedansvar
Årlige ettersyn og jevnlig vedlikehold av alle bygninger	Eiere/brukere. Råd og veiledning gis av fylkeskommunen
Restaurering og istandsetting av bygninger med skader av ulik art	Eiere/brukere. Råd og veiledning gis av fylkeskommunen
Utarbeide vedlikeholdsplaner for å sørge for at tiltak gjøres i rett rekkefølge i forhold til omfang av skader	Museet Midt. Andre eier/brukere (særlig eiere/ drivere av flere bygg)
Arrangere kurs og samlinger for eiere og håndverkere	Samarbeidsforum/fylkeskommunen/Museet Midt
Øke kunnskap om skjøtsel og vedlikehold	Samarbeidsforum/fylkeskommunen/Museet Midt

Ett overordna mål med bevaring av bygningene er å beholde mest mulig originale deler og å reparere framfor å skifte ut. Se mer om prinsippene for vedlikehold, restaurering og skjøtsel i kapittel 5, s.35-38.
Foto: Pia Maria Gravbrøt
Foto: Anne Bjørg E. Svestad

Om målet

Bevaring av bygningsmassen er viktig for å ta vare på det særpreget som Sør-Gjæslingen har. Fredningsforskriften gir rammer for hvordan bygningene skal tas vare på gjennom en oversikt over hvilke tiltak man kan gjøre og ikke gjøre, og hvilke som krever godkjenning (se vedlegg nr. 1 og 2).

Det er et nasjonalt mål at alle freda bygg og anlegg skal ha et normalt vedlikeholds nivå (TGI). På Sør-Gjæslingen har mange restaureringstiltak blitt gjennomført og nå er det få bygninger som har behov for store tiltak for å komme på vedlikeholds nivå. Figur nr. 3 (på side 10) viser dette. Totalt er det pr. i dag 23 bygninger som krever tiltak ut over vanlig vedlikehold, tallet forandrer seg positivt ved at prosjekter gjennomføres, og kan forandre seg negativt etter et kraftig uvær. De bygningene som har den aller dårligste tilstanden er i dag Salteriet,

Fiskemottaket, Potetkjelleren, Naustloftet og skjåen/utedoen til Skolestua. Innenfor riksantikvarens tilskuddsordning skal de bygninger med størst restaureringsbehov prioriteres framover.

For å få en oversikt over tilstanden på bygningene på Sør-Gjæslingen er det to ganger gjennomført systematiske registreringer, nemlig i 2001-2002 og i 2012. Målet framover er å oppdatere registreringene jevnlig ved å korrigere hver gang det er oppstått skader og hver gang det er gjennomført tiltak. I tillegg er det behov for en ny systematisk gjennomgang når det har gått noen år.

Prinsippene for hvordan bygninger skal vedlikeholdes og istandsettes finner du i kapittel 5.1.

Utfordringer

Fiskeværet Sør-Gjæslingan ligger værhardt til, og det kreves mer for å opprettholde et alminnelig vedlikeholds nivå på bygningene her ute enn i innlandet. På grunn av harde værforhold, vind og fuktig klima oppstår det lettere skader på bygningsdeler, men også mer slitasje på overflatene, dette skaper større behov for både jevnt vedlikehold og mer omfattende tiltak.

Bygningene på Sør-Gjæslingan blir i dag brukt på en annen måte enn tidligere. Fra å være helårsboliger er de nå blitt fritidshus. Knyttet til bevaring har dette en fordel ved at det er få søknader om bygningsmessige endringer for å imøtekomme dagens krav til komfort i form av isolering og andre endringer. Samtidig ser vi ønsket om tilrettelegging for rekreasjon i form av plattinger, verandaer, kanskje utendørs kjøkken/bål plass og så videre. Fredningsforskriften gir rammer for hvilke tiltak som er tillatt (se vedlegg 1 og 2). Spørsmålet er også berørt i kapittel 5.1. prinsipper for vedlikehold restaurering og skjøtsel.

En generell utfordring innenfor forvaltning av fredda bygninger er mangelen på håndverkere med kompetanse innenfor tradisjonelt håndverk. På Sør-Gjæslingan har det vært en viss stabilitet ved at de samme håndverkerne har arbeidet der år etter år. Likevel ser vi behov for rekruttering og for å øke interessen for tradisjonelt håndverk blant yngre håndverkere i regionen. Ved siden av å lette tilgangen på håndverkere, vil dette også bidra til å ivareta lokal byggeskikk og kunnskap. I tillegg er det ønsket fra eiere om kurs, slik at de lettere kan gjøre en del arbeid selv, og lettere følge opp innleide håndverkere.

Malingsprøver på Bestemorbu på Karlholmen.
Foto: Bodil Johanne Paulsen

Stolper under kaier og brygger er ekstra utsatt for råteskader og må skiftes ut med jevne mellomrom.
Foto: Gunn-Hege Lande

MÅL 2**IVARETA KULTURLANDSKAPETS SÆRPREG (INKL. HAGER OG FELLES UTEROM)**

Tiltak/virkemidler	Hovedansvar
Pleie og skjøtsel av hager	Eiere av bygninger/brukere
Skjøtsel av innmark (utvalgte slåttemark)	Eiere/brukere i samarbeid
Skjøtsel av fellesområder og gammel slåttemark	Eiere/brukere i samarbeid
Skjøtsel av utmark (kystlynghei)	Eiere/brukere i samarbeid, samt SNO
Arrangere dugnader for skjøtsel, søppelplukking og slått	Samarbeidsforum med hjelp fra Gjæslingans venner
Utarbeide skjøtelsesplaner for ulike områder	Fylkesmannen, i samarbeid med samarbeidsforum
Ivareta landskapselement som sjømerker og t-bolter	Samarbeidsforum
Videreføre Ærfuglprosjektet	SNO og Museet Midt
Vedlikeholde fiskehjeller	Museet Midt i samarbeid med Gjæslingans venner

Om målet

Ivaretagelse av kulturlandskapet er viktig for å bevare kvalitetene i fiskeværet. Gjengroing og etablering av nye vekster kan føre til store forandringer av miljøet og bør derfor unngås. Til flere av husene var det tidligere etablert hager. Disse er viktige elementer i helheten, derfor bør de pleies og skjøttes. Innmark og utmark ble tidligere brukt til slått og beite. For å unngå gjengroing og bevare artsmangfoldet er det viktig med kontinuitet i skjøtelsen av kulturlandskapet. Fredningsforskriften gir rammer for hva man kan gjøre og ikke gjøre, og hvilke tiltak som krever godkjenning.

Sør-Gjæslingan ligger værhardt til, langt ute i havgapet, med dårlige forhold for hagebruk. Hageinteressen var likevel ganske stor i perioden 1930 til 1960 da det var mange fastboende her. De fleste

hagene finnes fortsatt, jordsmonn og planteutvalg er redusert, men de utgjør likevel en viktig del av helheten i Sør-Gjæslingan.

I forbindelse med utarbeiding av den første skjøtelses- og forvaltningsplanen for Sør-Gjæslingan, ble det i 2002 foretatt en registrering av hagene i været. Det ble da registrert 13 hager. Planteutvalget i hagene var tilpasset klimaet og det bør være et mål framover å holde fast ved tradisjonsplantene. I del 1. i forvaltnings- og skjøtelsesplanen fra 2004 er det en liste over de artene som er registrert.

Kulturlandskapet på Sør-Gjæslingan er utformet og påvirket både fra naturens side, av sjøsprøyt, vind og sjøfugl, og av menneskers bruk.

Gjennom flere hundre år er det drevet landbruk på øyene. Så godt som samtlige øyer har tidligere vært brukt til beite. De bebodde øyene har i tillegg vært brukt til slått og i noen grad vært oppdyrket. Spor av gressheier og gjengroende kulturmark er i dag tydeligst å se på Flatholmen, Sæternesholmen, Karlholmen, vestre del av Heimværet og på sørsiden av Velfjordnacken.

Naturgeografisk sett regnes Sør-Gjæslingan som kystlynghei. Sør-Gjæslingan er en av de utvalgte nasjonale verneområdene for kystlynghei i Norge. Kystlynghei er hovedsakelig dannet som et resultat av eldgamle driftsformer som har vært i bruk innenfor kystlandbruket helt opp til våre dager. Beiting av ulike husdyr som sau, geit og kyr; slått og lyngbrenning har vært sentralt.

Ivaretagelse av kulturlandskapet er viktig for å bevare kvalitetene i fiskeværet. Kulturlandskapet er påvirket både fra naturens side av sjøsprøyt, vind og sjøfugl og av menneskers bruk med høsting og bruk av beitedyr.

*Foto. Hilde Arna
Tokle Yri*

Fiskehjellene er viktige element i et fiskevær. De forteller om kontakten til havet og om tradisjoner omkring ivaretagelse og konservering av fangsten. På samme måte som kulturlandskapet er ivaretagelse av fiskehjeller et felles ansvar. Museet Midt i samarbeid med Gjæslingans venner har skjøttet det ansvaret fram til nå.

Gjennom samarbeidsforum er det nedsatt en arbeidsgruppe som jobber spesielt med utvikling av skjøtelsesplaner og samordning av konkrete skjøtselstiltak. Representanten fra Fylkesmannen står sentralt i dette arbeidet, sammen med Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Museet Midt og Havbåra. Tilskuddsordninger kan stimulere til god skjøtsel og bidra til å dekke utgifter knyttet til skjøtsel av både private områder og fellesområder.

Utfordringer

Utfordringene med ivaretagelse av kulturlandskap er nært knyttet til bosetting. Nå når fiskeværet ikke lenger har fast bosetting blir utfordringene med ivaretagelse av både hager, innmark og utmark større. Dette skaper behov for samarbeid om skjøtsel, og planlegging for å få gjennomført tiltakene.

Bevaring av hager er avhengig av jevn skjøtsel. Når skjøtselen uteblir utvikler hagen seg til natur. Det harde klimaet gjør at prosessen går fort. Hagegjerdene blir etter hvert borte, plantematerialet blir mindre artsrikt og jordsmonnet skrumper. Det er utfordringer knyttet til bevaring av hagene, men berikende for opplevelsen av kulturmiljøet dersom det lykkes. Huseiere oppfordres til å ta vare på hagene. Gjennom tilskuddsordningene stimuleres det til opprustning og tilbakeføring av hager.

*E-hus (Ærfuglhus) er blant de små og beskjedne kulturminnene i været. Gode og trygge reir for ea gir tilgang på egg og dun tilbake.
Foto: Hilde Arna Tokle Yri*

I dag ser vi en utvikling der områdene i utmarka blir gjengrodd av vier og einer og ulike typer lyng, krekling og starr. På østsiden av Heimværet er osp i ferd med å etablere seg og spre seg også til mer vindutsatte områder.

Uten at skjøtselstiltak settes inn vil landskapet på Sør-Gjæslingan gjennomgå store forandringer. Skjøtsel av områdene er derfor viktig for å opprettholde kulturlandskapet og ta vare på de kvalitetene som finnes. Det er ønskelig med både beiting og slått. Utarbeiding av skjøtelsesplaner står sentralt. Det er viktig at hver enkelt eier ivaretar hager og skjøtter kulturlandskapet innenfor sine private områder, i fellesområdene er det behov for felles planlegging og innsats for skjøtsel.

*Fiskehjellene er uten fisk, men likevel viktige kulturelementer i et fiskevær.
Foto: Hilde Arna Tokle Yri*

4.2 Tekniske anlegg og sikkerhet

MÅL 3

HOLDE TEKNISKE ANLEGG OG INFRASTRUKTUR I HEVD

Tiltak/virkemidler	Hovedansvarlig
Utbedre linjenettet, skifte til isolerte kabler eller nedgravd nett	Vikna kommune
Ettersyn og vedlikehold av veier og stier	Vikna kommune
Ettersyn og vedlikehold av kaianlegg	Vikna kommune
Fornyng av midlertidig strømtilgang (aggregat)	Samarbeidsforum, med nedsatt arbeidsgruppe
Etablering av strømkabel	Samarbeidsforum, med nedsatt arbeidsgruppe
Finne fellesløsninger for kaier og kaianlegg	Vikna kommune, fylkeskommunen, Kystverket
Vann, avløp, renovasjon	Vikna kommune
Finne løsninger for avfallshåndtering og håndtering av spesialavfall	Vikna kommune

I 1962 fikk Sør-Gjæslingan elektrisk strøm med kabel fra fastlandet. Strømkabelen gikk fra Bergsnov og var 14 km lang. Denne strømkabelen fungerer ikke lenger. En ny strømkabel står høyt på ønskelista for mange. Samarbeidsforum nedsatte høsten 2013 en arbeidsgruppe for å jobbe med dette. Foto: Hilde Arna Tokle Yri

Om målet

For å ivareta fiskeværrets bruksverdier må infrastruktur og tekniske anlegg holdes i hevd. Kaianlegg, veier, stier og strømtilgang må være på plass for at både eiere, brukere og besøkende skal kunne oppleve det flotte kulturmiljøet. Det er videre et mål å sørge for felles løsning på strøm for fiskeværet. Det langsiktige arbeidet med etablering av en sjøkabel står høyt på dagsorden. Konsekvensen av ikke å lykkes med det, kan være ett aggregat utenfor hvert hus, noe som ikke er en ønsket utvikling. Fredningsforskriften gir rammer for hva man kan gjøre og ikke gjøre, og hvilke tiltak som krever godkjenning (se vedlegg nr. 1 og 2).

Flere av de tekniske anlegg og infrastruktur som finnes på Sør-Gjæslingan er fra den tiden da det fortsatt var fast bosetting på været. Noen er knyttet til fiske og ferdsel, slik som kaianlegg, veier og sjømerker. I tillegg er det anlegg for strøm, drikkevann og kloakk.

I den tiden det var fast bosetting på Sør-Gjæslingan var det 11 brønner, 1 susterne og 2 kunstige basseng for drikkevann. I dag løses tilgangen til drikkevann ved at alle husstander kan hente drikkevann fra vannposter på Heimværet og Flatholmen. Veien på Flatholmen er utbedret på dugnad og har i dag en standard som møter behovet, mens veien på Heimværet mangler skjøtsel.

Gjestekaia er en gave fra Gjæslingans venner. Museet Midt har tatt ansvar for vedlikehold og drift av den. Aktive fiskere som ror fra Sør-Gjæslingan har egne kaier. Tilreisende fiskere ligger på vinterstid ved hovedkaia på Flatholmen.

Utfordringer

Vær og klima er utfordringer for ivaretagelse av tekniske anlegg og infrastruktur. Behovet for jevnt vedlikehold og nødvendige reparasjoner er løpende. Utfordringer med fellesgoder er ofte at ansvaret for vedlikehold og ivaretagelse ikke oppfattes likt av alle, eller er uavklarte. Oversikten over aktører og ansvarsområder i kapittel 3 er ment å avklare ansvarsforholdene.

Infrastrukturen og anleggene er i ulik teknisk stand. Det er behov for å fornye strømtilgangen, både gjennom nye aggregat og ved en gjennomgang av

linjenettet på været. Strømmen er avkoblet vinterstid og det viser seg at ved påkobling om våren oppstår det så og si årlig mindre branntilløp på grunn av iring i koblingspunktene som er festet til husveggene. Behovet for utskifting av eksisterende uisolerte lavspenningsnett til isolerte kabler, alternativt skifte koblingspunktene til isolerte ledere, er en påtrengende oppgave. Et alternativ er å legge strømmen i kabelanlegg i jorda, og la det eldre linjenettet bli bevart av visuelle hensyn.

Gjæslingans venner og museet har finansiert og lagt hovedkabel fra aggregatet i Bruddet og fram til Fiskebruket. Dette innebærer at lufstrekken mellom Velfjordsnakken og stolpen ved Fiskebruket er demontert. Dette strekket var så stamt at det var farlig å ha stående med strøm på. Med dette som unntak er ellers det gamle linjenettet bevart.

Samarbeidsforum har satt ned en arbeidsgruppe som nå arbeider med finansiering og prosjektering av en sjøkabel fra land, og som samtidig kartlegger løsninger for en forbedret midlertidig løsning på strømkilde gjennom utskifting av aggregat. Med gode fellesløsninger er målet å redusere behovet for private aggregat.

Det er i dag mange flytekaier på Sør-Gjæslingan. Det bør gjøres gjennomgang av de tillatelsene som

er gitt til etablering av flytekaier for å avdekke om tiltakene er i tråd med intensjonene. For mange nye elementer i det tradisjonelle fiskeværet er uheldig. Et mål og en utfordring er å finne gode fellesløsninger slik at antall flytekaier reduseres.

Kloakkanlegget til de offentlige bygg er basert på kverner som maler opp avfallet før det pumpes ut på dypt vann. Kvernene er ekstremt sårbare og krever hyppig tilsyn og overhaling. Det finnes ingen reservepumper dersom noe blir skadet, noe som øker sårbarheten.

Tidligere var det elleve brønner, en systerne og to basseng for drikkevann på øyværet. Brønnene bør bevares og sikres.

Foto: Gunn-Hege Lande

FORBEDRE SIKKERHETEN FOR KULTURMILJØ OG MENNESKER

MÅL 4

Tiltak/virkemiddel	Hovedansvarlig
Utarbeide overordnet sikringsprogram der brannvern, strømmnett, stormskader, forsikring og konsekvenser ved økt havnivå inngår som tema	Vikna kommune. Samarbeidsforum og øvrige aktører bidrar
Gjennomføre en ROS-analyse http://www.dsb.no/no/Ansvarsomrader/Regional-og-kommunal-beredskap/ROS-analyser/	Vikna kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune
Brannøvelser	Vikna kommune v/brannvesenet, Samarbeidsforum/Havbåra
Ettersyn etter uvær	Statens naturoppsyn (SNO) og eiere/brukere
Felles brannvarslingsanlegg med direktevarsling for hele kulturmiljøet	Samarbeidsforum i samarbeid med flere

Om målet

Både for beboere, besøkene og for de som driver næringsvirksomhet, er ivaretagelse av sikkerhet viktig. Dette gjelder både i helhetlig perspektiv, og i hvert enkelt bygg. I et freda miljø er sikkerheten viktig også med tanke på ivaretagelse

av de nasjonale verdiene som kulturmiljøet har. Sør-Gjæslingan er gjennom fredningen gitt varig vern fordi fiskeværet har kvaliteter som vi ønsker å ta vare på for formidling til kommende generasjoner. Fredningsforskriften gir rammer for hva man kan gjøre og ikke gjøre, og hvilke tiltak som krever godkjenning (se vedlegg nr. 1 og 2).

Brann sprer seg raskt i tørr lyng og tørt trevirke, og særlig når det er vind. Det er en prioritert oppgave å få på plass gode rutiner for varsling og slukking. Brannforebyggende virksomhet er et felles ansvar.

Foto: Hilde Arna Tokle Yri

Utfordringer

Tette bygningsmiljøer er sårbare dersom det oppstår brann. Sør-Gjæslingan må vurderes som særlig sårbar. Ingen fast bosetting som fører tilsyn og kan slå alarm, kombinert med lang uttrykningstid og mye brennbart materiale, skaper behov for stor fokus på forebygging. Det bør vurderes å montere et varmesøkende kamera eller finne andre tiltak som kan sørge for tidlig varsling. En utfordring knyttet til brannalarmanlegg og andre installasjoner som krever elektrisitet, er mangelen på helårs strøm.

I tillegg gjør beliggenheten Sør – Gjæslingan utsatt dersom det oppstår unormalt høy vannstand, eksempelvis ved flodbølger og uvær, og ved økt havnivå. Uvær og sterk vind kan også gi skader på bygninger. Den store sårbarheten gjør det viktig å kartlegge risikomomenter og etablere og ajourføre beredskap.

Mobildekningen på Sør-Gjæslingan er svært variabel med ulik grad av dekning. God mobildekning er viktig både for å skaffe hjelp i nødsituasjoner og for trivselens del.

4.3 Utvikling

MÅL 5

VIDEREUTVIKLE MULIGHETENE FOR REKREASJON, FERDSEL OG TURISME

Tiltak/virkemidler

Hovedansvarlig

Finne fram til den gode balansen mellom vern – bruk, bruk – forbruk og bevaring – formidling

Alle aktører

Om målet

Sør-Gjæslingan har et stort potensiale for formidling og forskning, og skal framstå som et attraktivt feriested, både for dem som har tilknytning til området og for dem som er mer tilfeldige gjester. En viktig del av formålet med å frede Sør-Gjæslingan

er bevaring med tanke på å formidle livet på et fiskevær. Forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø gir rammer for hvilke tiltak som kan gjennomføres (se vedlegg nr. 1 og 2).

Behovet for tilrettelegging for turister er avhengig av hvilken mengde turister som besøker fiskeværet. Dersom turiststrømmen blir svært omfattende kan det være behov for tiltak for å styre ferdselen i utmarka for å forhindre at større områder blir tråkket ned. Tilgjengelig kaiplass er et annet område, med flere turister kan det bli behov for større gjestekai. Alle slike tiltak krever en avstemming mot formålet med fredningen av kulturmiljøet. Bevissthet rundt det å finne den gode balansen mellom bruk og vern må være med i et utviklingsarbeid.

Turister besøker butikken. Her kan de kjøpe mat og suvenirer.
Foto: Gunn-Hege Lande

Utfordringer

Det er viktig at ferdsel og turisme i området blir tilrettelagt slik at det ikke skader kulturmiljøet eller kommer i strid med fredningsformålet. Man bør ta høyde for at turismen i området kan øke, noe som aktualiserer en fortløpende prosess med å finne gode løsninger for å kombinere bruk og vern. Etter hvert som man gjør seg erfaringer på feltet, bør man vurdere om det er nødvendig med tiltak for å styre turismen i større grad. Ulike former for turisme kan også stille ulike krav til fasiliteter og tilrettelegging.

Besøkende på Sør-Gjæslingan har behov for servering, overnatting, omvisninger eller annen for-

midling. Flere eiere har søkt om bruksendringer av naust og rorbuer til boligformål. Endret formål fører ofte til at området rundt en bygning forandrer seg. Spørsmålet om tålegrense for antall endringer av bruk hos ulike typer bygninger er viktig å vurdere på en helhetlig måte.

Noen besøkende kan ha spesielle behov til tilrettelegging for bevegelseshemmede eller for blinde eller hørselshemmede. Det kan være en utfordring å finne fram til gode løsninger for universell utforming på et fredet fiskevær. Både tilgjengelighet og bevaring av fiskeværrets kvaliteter i et fredet miljø representerer viktige samfunnshensyn.

VIDEREFØRE EKSISTERENDE NÆRINGS- OG MUSEUMSVIRKSOMHET

MÅL 6

Tiltak/virkemiddel	Hovedansvarlig
Løsningsfokustert tilnærming for å forene næringsvirksomhet og fredning	Næringsutøvere og forvaltning
Markedsføre hverandres virksomhet	Næringsutøvere og forvaltning

Om målet

I fredningsformålet ser vi at forholdet mellom naturgrunnlag, næring, levekår, samfunn og den historiske utviklingen av fiskeværet er vurdert som særlig viktig å bevare. Levebrød knyttet til bruk av havet var forutsetningen for etablering av fiskeværet. Selv om fiskeværet er fredet skal det være mulig å opprettholde og drive med fiskerivirksomhet. Videre er museets virksomhet viktig både knyttet til bevaring og til formidling av kulturmiljøet. Derfor vurderes det som viktig å skape gode forutsetninger for nærings- og museumsdrift innenfor de rammene som fredningen gir. Fredningsforskriften forteller om hva man kan gjøre og ikke gjøre, og hvilke tiltak som krever godkjenning (se vedlegg nr. 1 og 2).

Utfordringer

Noen av havbruksnæringene krever større installasjoner. Slike er mindre aktuelle innenfor området av fredningen fordi de vil skape en endret opplevelse av det fiskeværrets kulturhistoriske kvaliteter. Annen virksomhet kan foregå innenfor rammene av fredningen. I dag er det fiskere som har base i Sør-Gjæslingan, dette er en kvalitet som bidrar i forståelsen av fiskeværet og nærheten mellom bosetting og næringsgrunnlag.

En skoleklasse besøker Sør-Gjæslingan og får med seg opplevelser og kunnskap.
Foto: Museet Midt

Tiltak/virkemiddel	Hovedansvar
Arkeologiske undersøkelser	Fylkeskommunen
Marinarkeologiske undersøkelser	Vitenskapsmuseet
Registrering av etterreformatorisk arkeologi som sjømerker, t-bolter, tufter etter bygg etc	Fylkeskommunen
Registrere naturtyper og planter i innmark og utmark, biologisk mangfold	Fylkesmannen og Vikna kommune
Registrere fugler og andre dyr	SNO, Samarbeidsforum v/fylkesmannen og Museet Midt
Registrere og dokumentere folkelig tradisjon/ immateriell kultur f.eks. værmerker, botnkunnskap, tradisjoner og sagn knyttet til holmer, brott og skjær, tradisjoner knyttet til skjøtsel av landskap, fiskeri og vedlikehold av bygninger, og tradisjon knyttet til spesielle historiske hendelser	Museet Midt/Samarbeidsforum
Datere bygninger ved bruk av dendrokronologi	Fylkeskommunen
Registrere kvaliteter i interiør på bygningene	Fylkeskommunen
Dokumentere kunnskap knyttet til fiskeri, registreringer av fiskeplasser etc	Museet Midt

Om målet

Det vil alltid være behov for mer kunnskap. På Sør-Gjæslingan representerer både bygningsmasse, beliggenhet og kulturlandskap kilder til kunnskap. Dette er kunnskap som bør registreres og dokumenteres.

En sjelden kvalitet med Sør-Gjæslingan er kort avstand i tid tilbake til fast bosetting på været. De menneskene som levde sitt liv her med kjennskap til lokale tradisjoner, hverdagslivet og daglige og årlige gjøremål er unike kilder til kunnskap.

Det er mange tematiske områder som er interessante å dokumentere. Her er en oversikt over aktuelle områder for innhenting av kunnskap gjennom dokumentasjon og registrering:

- Arkeologi

Det finnes noen få, men interessante spor av menneskelig aktivitet i Sør-Gjæslingan. Det er bl.a. funnet ei skafthulløks (T 12281) av stein og ei flintøks (C 20252). Disse øksene dateres til yngre steinalder, dvs. ca. 2500-1500 f.Kr. Det er også gjort løsfunn av flintavslag i hagen ved Væreierboligen, i løsmasser som skal være brakt til hagen fra Kjerkøya. Som navnet tilsier, skal det også ha stått ei lita kirke/kapell på denne øya. En systematisk undersøkelse av det forhistoriske Sør-Gjæslingan, kan påvise sikker lokalisering av kirketomta og eventuell forhistorisk bosetting i været.

- Sjømerker, tufter m.m.

Det er ønskelig med en registrering av ulike gamle tufter, T-bolter, sjømerker og lignende. Dette kan gjennomføres med arkeologisk metode, slik at man både får kartfestet disse strukturene og lagt inn relevante opplysninger. En slik registrering kan være til hjelp i forvaltning og oppsyn med kulturmiljøet, samt at det kan danne empirisk grunnlag for ulike forskningsprosjekter.

Registrering og dokumentasjon av fiskeplasser, sjømerker, T-bolter og kunnskap knyttet til fiskeri og havbotn er en prioritert oppgave.
Foto: Inger Marie Kimo

- Plante- og dyreliv

Selv om «den blå åkeren» har dannet grunnlaget for bosetninga i Sør-Gjæslingan, er også vegetasjonen og dyrelivet på land en viktig del av fiskeværet. Øyene har vært brukt som beite, slåttemark eller til å stikke torv som brensel, og i hagene har man hatt nyttevekster og prydevekster. Det ble utført en hageregistrering i 2002, men denne er til dels mangelfull, så det ville vært nyttig og interessant å supplere denne registreringen. I forbindelse med utarbeiding av skjøtelsesplaner er det også naturlig å dokumentere artstiltfanget og biologisk mangfold. Det samme kan gjelde fugleliv og annet dyreliv.

- Immateriell kunnskap

Det er viktig å innhente immateriell kunnskap knyttet til Sør-Gjæslingan. Det har blitt samlet inn foto, og i 2010 ble det utgitt film om Sør-Gjæslingan (regissert av Sissel Thorsen). Museet Midt har en rekke lyd- og filmopptak med tidligere og nåværende beboere. Fortsatt er det behov for å få samlet inn mer opplysninger om f.eks. værmerker, botnkunnskap, tradisjoner og sagn knyttet til holmer, brott og skjær, tradisjoner knyttet til skjøtsel av landskap og vedlikehold av bygninger, navn på teiger i inn- og utmarka, og tradisjon knyttet til spesielle historiske hendelser. I tillegg vil opplysninger og fortellinger om hverdagslivet på været være av stor interesse. Dokumentasjon av disse områdene kan både gi grunnlag for formidling og for ny forskning.

- Dendrokronologisk datering

Dendrokronologisk datering (også kalt årringsdatering) vil si at man tar ut prøve fra trematerialet i bygningskonstruksjonen og studerer årringene i

treet. Disse sammenlignes med andre årringsdateringer fra samme treslag i samme område, og slik kan man få årstallet for da stokken ble felt. Det er så langt gjort dendrodateringer av fire bygninger i kulturmiljøet. Det kunne vært interessant å utføre dendrokronologiske dateringer på flere av husene i Sør-Gjæslingan.

Utfordringer

Dokumentasjonsprosjekt er ofte er ressurskrevende. Det kan derfor være viktig med et nært samarbeid mellom ulike aktører og en god arbeidsfordeling. Involvering og samarbeid med skoler og høyskoler kan være aktuelt.

Det er viktig å avklare hvem som har ansvaret for å oppbevare innhentet materiale. Innhentet dokumentasjon bør systemiseres og gjøres tilgjengelig for forskning og formidling. Det vil være naturlig at de ulike partene tar ansvar for sine respektive fagområder, men Museet Midt kan ha en særskilt interesse av å oppbevare kopier av dokumenter/foto eller å disponere eventuelle gjenstandsfunn.

Når det gjelder prosjekt omkring datering av bygningene på Sør-Gjæslingan bør en være oppmerksom på at mange bygninger i Sør-Gjæslingan har vært flyttet, ombygd og satt opp av gjenbruksmateriale. Dette medfører at det kan være flere feilkilder ved en eventuell datering, men dersom man nøye vurderer hvor man tar ut prøver for datering, kan dette likevel bli et verdifullt dokumentasjonsarbeid.

De siste årene har Museet hatt høner gående fritt. De skaper trivsel for turistene, men en utfordring er at flere er tatt av mink. Forvaltning av minkbestanden er også viktig for å beholde ærfuglene.

Foto:

Anna Jannika H. Grimbe

MÅL 8**VIDEREUTVIKLE FORMIDLINGEN AV SØR-GJÆSLINGAN**

Tiltak/virkemidler	Hovedansvarlig
Artikler	Flere aktører
Nettside	Museet Midt, Vikna kommune, fylkeskommunen, www.sor-gjaeslingan.no . v/Berntzen og Habberstad
Utstillinger	Museet Midt
Framsnakking	Alle
Digital formidling	Flere aktører
Undervisningsopplegg	Flere aktører
Kurs	Flere aktører
Felles slåttedag	Samarbeidsgruppas skjøtselsgruppe
Forelesninger	Flere aktører
Omvisninger – åpen butikk etc	Museet Midt
Fiskeopplevelser	Flere aktører

Om målet

Mulighetene for formidling av kunnskap og opplevelser er en viktig grunn til bevaring og til fredningen av Sør-Gjæslingan. Formidling er nært knyttet til opplevelsen av et sted. Helheten, i kombinasjon med øyeblikkene og detaljene, skaper minner man tar med seg videre. Det visuelle inntrykket av bygninger, båter, landskap er viktig i formidlings-sammenheng, men det er ofte møtene med menneskene som har en tilknytning til stedet og som kan fortelle om en episode eller dele en erfaring,

Hvordan kan man lære om livet på et fiskevær uten å være på sjøen og fiske? Fiskeopplevelser beriker et opphold på Sør-Gjæslingan.
Foto: Hilde Arna Tokle Yri

som setter de dypeste sporene hos besøkeren.

Museet Midt har en sentral rolle i formidling av Sør-Gjæslingan. De har åpent sommerstid med en turistvert som bor på fiskeværet over sommeren og som driver formidling til besøkende. Museet drifter flere av de sentrale byggene i lokalsamfunnet Sør-Gjæslingan som gjøres tilgjengelig for de besøkende.

Formidling av Sør-Gjæslingan foregår også digitalt. Det finnes facebookgrupper og nettsider som formidler kunnskap, erfaringer og opplevelser fra Sør-Gjæslingan. Nettsiden <http://www.sor-gjaeslingan.no> er en god digital formidlingskanal som drives på privat initiativ.

Fra eiernes side er det ønskelig å styrke egen formidlingskompetanse, både den rene fagkunnskapen knyttet til fiskeværet og historien, men også hvordan man kan formidle kunnskap og opplevelser ut til et større publikum.

Utfordringer

Viktige forutsetninger for god formidling er godt kunnskapsgrunnlag og en god formidler. Formidlingen bør tilpasses mottakeren både språkmessig og innholdsmessig, og gjerne inneholde momenter som levendegjør historien.

4.4 Kommunikasjon og samarbeid

BEDRE KOMMUNIKASJON OG SAMMARBEID MELLOM ULIKE AKTØRER PÅ SØR-GJÆSLINGAN	
Tiltak/virkemiddel	Hovedansvarlig
Opprette facebookgruppe for Samarbeidsforum	Samarbeidsforum
Videreutvikle www.sor-gjaeslingan.no	Habberstad/Berntzen
Årshjul for Sør-Gjæslingan	Samarbeidsforum
Utvikle perm for eiere med sentrale dokumenter som kan fylles på med informasjon	Fylkeskommunen i samarbeid med Samarbeidsforum
Kurs/Seminarer/møter	Ulike aktører
Skjøtselsdugnader	Samarbeidsforums skjøtselsgruppe
Felles årlig møtepunkt « Pratarudgnad» – torsdag før palmesøndag hvert år	Samarbeidsforum

MÅL 9

Om målet

For å sikre en god forvaltning av Sør-Gjæslingan er det viktig med tett og nært samarbeid mellom ulike eiere og forvaltere av kulturmiljøet. Spredning av informasjon er et viktig tiltak, det både inkluderer og legger grunnlag for samarbeid. Alle parter bør ha tilgang til riktig og relevant informasjon.

Samarbeidsforum er sentral i arbeidet med å spre informasjon og å være et møtepunkt mellom ulike aktører og interesser. Det er et mål at Samarbeidsforum videreføres og utvikler seg som et nav og tar ansvar for kommunikasjon sammen med lokal og regional forvaltning og Havbåra, Museet Midt og andre samlende fora. Samarbeidsforum ble etablert i 2004 og har utviklet seg som et samarbeidsorgan der ulike interesser på Sør-Gjæslingan er representert. Forumet møtes to til fire ganger i året og der drøftes spørsmål knyttet til utvikling og forvaltning av kulturmiljøet.

Havbåra og Gjæslingans venner er frivillige organisasjoner der informasjon og erfaringer blir utvekslet og planer blir lagt. Begge har tatt initiativ til dugnader og sett på muligheter for felles løsninger på felles utfordringer.

Vikna kommune og fylkeskommunen etablerte i 2013 en stilling som bygningsvernrådgiver med et spesielt ansvar for Sør-Gjæslingan. Målet er å minske avstanden og bedre den daglige kontakten mellom eiere, tiltakshavere, kommunen og kulturminneforvaltningen.

Utfordringer

Det er mange ulike aktører på Sør-Gjæslingan og mange interesser som er representert. Eierne er en sammensatt gruppe som bor spredt. Selv om de fleste bor i Ytre Namdal er det også noen som har lange avstander til fiskeværet. Dette skaper utfordringer med å finne felles møtepunkt og gode kommunikasjonskanaler. Det er gjort erfaringer som tyder på at det er gunstig å bruke mange ulike kommunikasjonskanaler parallelt for å nå ut med informasjon til alle. Dessuten arbeides det nå med å etablere faste årlige møtepunkt, i form av dugnader og informasjonsmøter, som legges til samme tid hvert år, og på denne måten gjøres forutsigbare slik at flere kan få til å møte.

For å nå ut med informasjon til alle er det viktig å finne de kanaler som folk bruker. Noen synes informasjon er best å få i form av brev, andre synes informasjon er best via nettsider, mail eller facebook. Trolig er det riktig å tenke bredt og gi informasjon gjennom flere kanaler.

For å videreføre et godt samarbeid er det viktig med møteplasser. Havbåra, Gjæslingans venner og Museet Midt er viktige aktører for å skape møteplasser for eiere og brukere av Sør-Gjæslingan. Møteplasser kan gjerne være knyttet til en felles arbeidsinnsats, men kan også ha mer sosialt preg.

Tiltak/virkemiddel	Hovedansvarlig
Utarbeide ny reguleringsplan for Sør-Gjæslingan	Vikna kommune
Øke dialogen mellom forvaltningsleddene	Vikna kommune og fylkeskommunen
Avsette ressurser til forvaltning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø	Vikna kommune og fylkeskommunen

Om målet

Både kommunen og kulturminneforvaltningen har forvaltningsroller på Sør-Gjæslingan. Kommunen styrer etter en eldre reguleringsplan, i tillegg til de overordnede kommunale planer, Plan- og bygningsloven og annet aktuelt lovverk. Fylkeskommunen styrer etter kulturminneloven og etter forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø og er samtidig høringspart for saker knyttet til Plan- og bygningsloven.

Felles slåttedag er en av tiltakene i denne planen. På slåttedagen i 2014 fikk mange svinge ljàen. Foto: Gry Tveten Aune

Utfordringer

Rollene til de ulike forvaltningsleddene kan være vanskelig å skille fra hverandre for eiere og tiltakshavere. Det er derfor viktig at grenseoppgangen mellom ansvarsområdene kommuniseres tydelig. En problemstilling fram til nå har vært at den gjeldende reguleringsplanen for Sør-Gjæslingan fra 1994 er blitt foreldet i og med at den ikke på alle punkter er i overensstemmelse med forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø. Vikna kommunestyre gjorde vedtak i møte den 22.05.2014 om at kommunestyret avventer med å ta stilling til om Reguleringsplan Sør-Gjæslingan skal oppheves, inntil man har høstet erfaring med praktisering av fredningsforskriften og den nye forvaltningsplanen.

5 VEILEDNING FOR EIERE OG TILTAKSHAVER

Tidligere ble det slått og hersjet på Heimværet.
Foto: Kolbein Dahle

Både kommunen, fylkeskommunen og fylkesmannen har en veiledningsplikt nedfelt i forvaltningsloven. Forvaltningen skal gi råd og veilede både i forbindelse med søknader om gjennomføring av tiltak, til utarbeiding av søknader om tilskudd, hvordan tiltak skal utføres eller på andre områder ut fra målet om å forvalte Sør-Gjæslingan på best mulig måte.

Mange av de spørsmål som kommer inn fra eiere og tiltakshavere gjelder hvordan restaurering av bygninger skal foregå.

Målet med dette kapittelet er å gi veiledning gjennom informere om overordnede prinsipper for restaurering av bygninger, presentere tilskuddsordninger og informere om saksbehandlingen av de mest vanlige typer søknader.

5.1 Prinsipper for vedlikehold, restaurering og skjøtsel

Lokal byggeskikk og lokale vedlikeholdstradisjoner gir grunnlag for hvordan bygningene på Sør-Gjæslingan skal ivaretas. Dette kan variere fra bygning til bygning, og fra bygningstype til bygningstype. Eierens økonomiske situasjon, idealer og tilgang på material gir utgangspunkt for utformingen av bygninger, før som nå.

Tilsvarende gjelder skjøtselen og bruken av kulturlandskapet. I ulike tidsperioder har utmark og innmark vært benyttet ulikt. Det har vært ulike dyr på gårdene som har beitet på ulike måter og som har hatt ulikt behov for fôr.

På Riksantikvarens nettside finnes mye informasjon om vedlikehold og restaurering av bygninger. Følg denne linken så finner du en oversikt over Riksantikvarens informasjonsark med gode råd om bygningsvern.

<http://www.riksantikvaren.no/?module=Webshop;action=ProductGroup.publicOpen;id=33>

I dette delkapittelet presenteres overordnede retningslinjer og prinsippene for hvordan ulike tiltak på Sør-Gjæslingan skal gjennomføres. Etter å gi oversikt over retningslinjer for vedlikehold og utskiftinger på bygninger i kategori A og B, omhandler de påfølgende avsnitt om retningslinjer for tilbakeføring, nybygg, universell utforming, plattinger og hagegjerdar, tekniske anlegg og infrastruktur.

Det aller viktigste prinsippet er dette:

Ta kontakt med kommunen eller fylkeskommunen så tidlig som mulig dersom du planlegger tiltak. Der skal du få råd og veiledning om bestemmelser og retningslinjer som du må ta hensyn til i din planlegging og gjennomføring av tiltaket.

Rett person å kontakte er bygningsvernrådgiveren som er lokalisert i Vikna – pr. 2014 er det Einar Strand tlf: 74393494/95850751 enar.strand@ntfk.no eller enar.strand@vikna.kommune.no . Han jobber både for Vikna kommune og for Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Utskifting og istandsetting av tak. Foto: Pia Maria Gravbrøt

5.1.1 Retningslinjer for vedlikehold og istandsetting av bygninger

I forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø (se vedlegg nr. 1 og 2) ser vi at det er ulike regler for de yngre og de eldre bygningene. Skillet er satt til 1980. Bestemmelsene i fredningsforskriften gjør at vi har ulike retningslinjer for hvordan bygninger som er oppført før og etter 1980 skal vedlikeholdes og istandsettes. Som en del av forarbeidet til selve fredningen fikk alle eiere informasjon om hvilke prinsipper hver enkelt bygning skal følge. Dette kommer også fram her.

Bygninger som er satt opp før 1980 skal ha tradisjonelt vedlikehold, de er plassert i kategori A, mens bygninger oppført etter 1980 skal ha ordinært vedlikehold og er plassert i kategori B. Hva dette innebærer ser du av tabellene under.

A – Bygninger eldre enn 1980 - Tradisjonelt vedlikehold, reparasjon og utskifting.

I denne kategorien er de aller fleste bygninger på Sør-Gjæslingan.

Bygningene i denne kategorien skal ha tradisjonelt vedlikehold.

På de aller fleste bygninger har det vært tradisjon for gjenbruk. Denne tradisjonen bør videreføres. Disse bygningene er i kategori A1. For disse gjelder følgende regler:

Retningslinjene for vedlikehold og utskifting på bygninger i kategori A1

GJELDER DE ALLER FLESTE BYGNINGER PÅ SØR-GJÆSLINGAN OPPFØRT FØR 1980 (unntatt de i A2- kategorien)

1. Vedlikehold og reparasjon framfor hel utskifting. Tradisjonelle malingstyper brukes.
2. Når utskifting blir nødvendig:
 - a. bygningsdeler skiftes ut med nye som er like i form, materialbruk og detaljering
 - b. - eller med tradisjonelt gjenbruk av tilsvarende materialer og detaljer fra andre bygninger
3. Planlegger eier større reparasjoner, utskifting eller andre endringer, må kulturminneforvaltningen kontaktes i god tid på forhånd

Generelle prinsipper ved utførelsen av vedlikehold på fredete byggverk mv. er:

- Mest mulig av alle byggverkets ulike deler skal bevares. Må det gjøres endringer, er det bedre å føye noe til enn å fjerne originale og gamle bygningsdeler.
- Materialbruken skal ta utgangspunkt i fredningens formål. Derfor skal det normalt brukes tradisjonelle materialer både ved vedlikehold og eventuell utskifting. Skjulte deler av byggverket (konstruksjon) er i utgangspunktet også viktig å ta vare på. Det er et mål å bevare helheten på best mulig måte, ikke bare det som er synlig. Det beste bygningshistoriske «arkivet» er byggverket selv. Gamle ombygninger og endringer av et byggverk er ofte viktige å bevare. Disse kan formidle byggverkets historie gjennom skift ende stilretninger og bruk.

(Teksten er hentet fra rundskrivnet om dispensasjon, se kapittel 5.4.2)

Mist mulig av det originale materialet skal skiftes ut, men av og til må en hel vegg få nye kledning på grunn av råteskader. Foto: Hilde Arna Tokle Yri

Noen få bygninger har ikke hatt tradisjon for gjenbruk. Disse bygningene er i kategori A2. Dette er bygninger som væreierboligen, sjukestua, Telegrafan, Fiskarheimen og sveitserhuset på Heimværet (Blom). De fleste av disse har vært eid av væreieren som har hatt økonomi til å skifte ut hele deler framfor å skjøte, og til å kjøpe nytt framfor å gjenbruke. På disse bygningene er det eksempelvis lite skjøting på kledningen, ved skader eller råte er tydeligvis hele lengder skiftet ut. Det er imidlertid viktig å merke seg at materialkvalitet, form og detaljering er beholdt også ved utskifting, noe som må videreføres.

Retningslinjene for vedlikehold og utskifting på bygninger i kategori A2

GJELDER VÆREIERBOLIGEN, SJUKESTUA, TELEGRAFEN, FISKARHEIMEN OG SVEITSERHUSET PÅ HEIMVÆRET (BLOMHUSET).

1. Vedlikehold og reparasjon framfor hel utskifting
2. Når utskifting er nødvendig: Bygningsdeler skiftes ut med nye som er like i form, materialbruk og detaljering.
3. Planlegger eier større reparasjoner, utskifting eller andre endringer må kulturminneforvaltningen kontaktes på forhånd.

B – Bygninger oppført etter 1980 - Ordinært vedlikehold

I denne kategorien er bygningene som er satt opp etter 1980.

Blant de nyeste bygningene på Sør-Gjæslingen er det noen som har et mer moderne uttrykk, mens andre er bygd på en mer tradisjonell måte. Eierne står friere i forhold til hvordan vedlikeholdet skal utføres på bygningene i denne kategorien, sammenlignet med de eldre bygningene.

Retningslinjer for ordinært vedlikehold på bygninger i kategori B

GJELDER BYGNINGER OPPFØRT ETTER 1980

1. Ordinært vedlikehold, reparasjoner og utskifting kan gjennomføres
2. Planlegger eier større fasadeendringer eller tilbygg sender eier søknad til kulturminneforvaltningen.

Funkishuset på Flatholmen. Istandsetting og vedlikehold på tilpasses den enkelte bygningens karakter. Foto: Hilde Arna Tokle Yri

5.1.2 Retningslinjer for tilbakeføring

Det er retningslinjer for tilbakeføring av bygninger eller bygningsdeler på Sør-Gjæslingan. Vanligvis vil det, for det første, betinge at utskifting er nødvendig.

En av de viktige verdiene ved Sør-Gjæslingan er at husene er fra mange forskjellige tider og ikke minst at noen viser endringskikken gjennom tid. Tilbakeføring er derfor noe som bare kan skje unntaksvis.

Fasaden kan endres til et tidligere tidspunkt i bygningens historie. Dette forutsetter at det finnes god dokumentasjon på hvordan fasaden var tidligere.

Et ønske om tilbakeføring krever søknad om dispensasjon fra fredningsforskriften. Søknaden sendes via kommunen, eller kan sendes direkte til kulturminneforvaltningen, altså fylkeskommunen.

Eternitt har vært et viktig og mye brukt tekkings- og kledningsmateriale på Sør-Gjæslingan. Foto: Pia Maria Gravbrøt

5.1.3 Retningslinjer for nybygg

Fredningsforskriften gir eiere mulighet til å sette opp små bygg til røkeri, fuglehus, katthus, utedo, brønnhus, dukkestue og lignende når de er tilpasset eksisterende bebyggelse. Er du i tvil om hva som vurderes som «tilpasset eksisterende bebyggelse» så ta kontakt med kommunen eller fylkeskommunen, ved bygningsvernrådsgiver med spesielt ansvar for Sør-Gjæslingan. Han har kontor på kommunehuset på Vikna.

Det er viktig å legge merke til at oppføring av småhus er begrenset til de tradisjonelle småhusene. Andre småhus, som ikke er en del av tradisjonen på Sør-Gjæslingan, faller derfor utenfor.

Volum, farge, form eller størrelse på bygningene er ikke omtalt i forskriften. Men for at de skal være tilpasset eksisterende bebyggelse må de ha en størrelse, et materialbruk, en takvinkel og ellers en utforming som faller godt inn. I mange tilfeller kan det være aktuelt å engasjere en arkitekt som kan bidra med forslag til løsninger. Formålet med småhus kan ikke være overnatting. Størrelsen på småhusene har sammenheng med formålet og tradisjonen for den aktuelle type småhus på Sør-Gjæslingan. Bygningene er små, ofte under kvadratmeteren. Veiledende mål er maksimalt 2 kvadratmeter, bortsett fra dokkehus der maksimal størrelse er 3 kvadratmeter. Mønehøyden bør ikke være over 1,8 meter.

Felles for småhusene er at disse er små tilforlattede bygninger som ikke har gjort noe særlig ut av seg, satt opp med det materiale som var tilgjengelig eller funksjonelt. Husene skal ikke stikke seg ut i miljøet ved å få framtrædende plassering eller farge.

Bygninger må ikke plasseres for tett. Dette øker faren for spredning ved brann og kan stenge for allmenn ferdsel.

5.1.4 Retningslinjer for universell utforming

Tiltak for å fremme tilgjengelighet for alle må gjøres innenfor rammen av forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø.

Tiltakene bør være reversible og være godt tilpasset bebyggelsen samtidig som det gjøres så diskret som mulig.

Riksantikvaren gir veiledning om kulturminner og universell utforming. Følg denne linken: <http://www.riksantikvaren.no/Tema/Universell-utforming>

5.1.5 Retningslinjer for plattinger og hagegjerder

Etter hvert som boligene på Sør-Gjæslingan er blitt fritidshus er det mange som ønsker å bygge plattinger og leegger nær boliger eller rorbuer. Fredningsforskriften åpner for bygging av små plattinger på terrengnivå inntil bygninger for beboelse. Det er viktig å merke seg at plattingen må bygges på bakken, på terrengnivå, for å være lovlige.

Det er ikke tillatt å oppføre større murer, plattinger, leegger, inngjerding, anlegge plener eller foreta større terrenginngrep. Dersom du er i tvil om hva som er en stor platting og hva som er en liten platting, så ta kontakt med forvaltningen. Dersom det bygges mange godt synlige plattinger vil inntrykket av Sør-Gjæslingan som et fiskevær bli endret. Dette er ikke en ønsket utvikling. En

god utforming, farge og materialbruk, der plattinene gjøres lite øyenfallende og legges godt inn i terrenget, er derfor viktig.

Terrenginngrep er ikke tillatt. Det betyr at det eksempelvis ikke må flyttes jord eller sand fra ett område til et annet. Har man behov for grave for å få gjennomført et tiltak, må dette søkes om. Ofte er det nødvendig at en arkeolog gjør undersøkelser før det graves.

Innramming av hagene betyr mye i en overordna helhet. De eksisterende hagene har nøktern størrelse og form, og nye hager bør ikke bryte mye med dette. Detaljer ved grunder osv. er viktig å ta vare på. Nye hager bør også gjerdes inn.

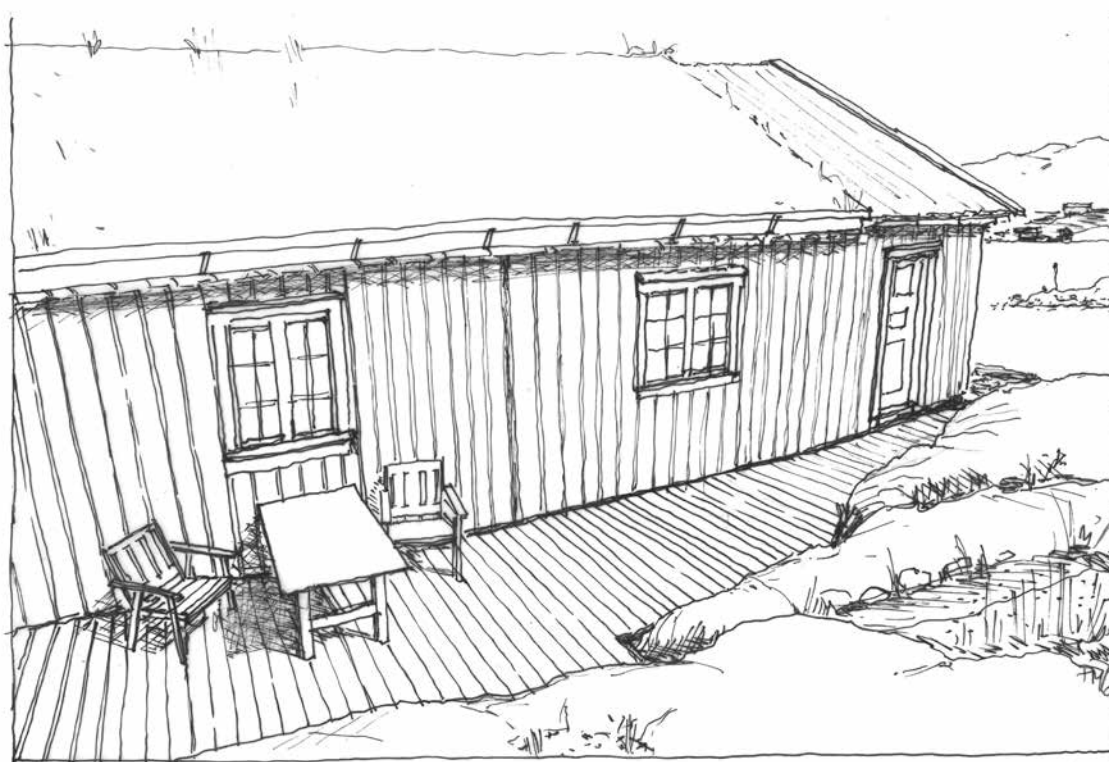
Det er viktig å ta vare på hageelementer som avspeiler livet her i tidligere tider, selv om det nødvendigvis ikke er «pent» i våre øyne. Et slikt eksempel er nettinggjerde på betongkant, som det kan være fristende å skifte ut med et nytt, hvitmalt stakittgjerde. I et værhardt og skogløst landskap var nettinggjerdet imidlertid en god løsning for å holde hagen fri fra beitedyr.

Ofte måtte folk ty til det de hadde, og løse oppgaver på utradisjonelle måter, for eksempel som ved å feste bølgeeternittplater til nettinggjerdet for å gi hagen og plantene le. Slike elementer kan bryte med vår tids oppfatning av stygt og pent, men bidrar til å berike fortellingen om livet i Sør-Gjæslingan.

Mangfoldet i utformingen av hagegjerder er verdifullt å bevare.

Foto: Hilde Arna Tokle Yri

Det er lov å bygge små plattinger inntil boliger og rorbuer. De må bygges på bakken og følge terrenget.

Eksempeltegning: Pia Maria Gravbrøt / Praksis arkitekter AS

5.1.6 Retningslinjer for teknisk anlegg og infrastruktur

Forskrift om fredning av Sør-Gjeslingan kulturmiljø inneholder bestemmelser om vedlikehold, endring, utskifting og fornying av tekniske anlegg (se vedlegg nr. 1 og 2).

Oppføring av nye installasjoner som fiskehjeller, kaier, flytebrygger, mindre trapper ned i sjøen, antenneanlegg, kabelfester, belsningsarmatur og lignende samt nyetablering av lykter og sjømerker krever dispensasjon fra fredningen (se mer om dispensasjon i kapittel 5.4.2). Nyere installasjoner gjøres minst mulig synlig og i øyenfallende. Dette gjøres gjennom valg av plassering, materialbruk, volum, farge og utforming. Fylkeskommunen som kulturminnemyndighet gir råd, veileder og vurderer dispensasjonssøknader.

*Kaier er særlig utsatt for råteskader og trenger jevnlig vedlikehold.
Foto: Einar Strand*

*Fyrlykta på Sør-Gjæslingan.
Foto: Inger Marie Kimo*

Dersom eldre anlegg eller infrastruktur skal endres eller fornyes, må det tas kontakt med kulturminneforvaltningen. Fylkeskommunen vil da vurdere om og hvordan tiltaket kan gjennomføres og eventuelt hvordan det eldre anlegget skal ivaretas.

De siste årene er det kommet inn mange søknader om å etablere flytekaier. Det er en omforent strategi at det må jobbes for å finne fram til gode løsninger på felles kaianlegg. Målet er en felleskai på Heimværet og en på Flatholmen, og i tillegg en mindre kai på hver av de andre holmene.

5.2 Retningslinjer for fiske og havbruk

Bakgrunnen for fredningen av Sør-Gjæslingan er selvfølgelig historien om Sør-Gjæslingan som et viktig fiskevær. I dag er det fremdeles noen få som driver fiske fra Sør-Gjæslingan, og denne aktiviteten er viktig for kulturmiljøet i framtida. Derfor er det viktig å få fiskeriinteressene på banen for å tenke fremover i tid.

5.2.1 Retningslinjer for sjøbasert næringsvirksomhet

Retningslinjene under er laget av spesialkonsulenten for fiskeri og havbruk i fylkeskommunen, i samarbeid med Fiskarlaget Midt-Norge og en representant for fiskerne på Sør-Gjæslingan. Retningslinjene er videreført fra Forvaltnings- og skjutselsplanen fra 2004.

Overordnet målsetting:

Forvaltningsplanen skal i størst mulig grad integrere bruk og vern. Definerte brukergrupper skal kunne utøve sin nåværende og fremtidige næringsvirksomhet i tråd med nedfelte retningslinjer.

Naturlige aktiviteter i Sør-Gjæslingan som historisk viktig fiskevær skal søkes videreført i fremtidig bruk av sjø og landområdene.

Nye bruksområder skal kunne tillates dersom de ikke er uforenlig med strategier og faglige vurderinger i verneformålet.

5.2.2 Overordnede føringer mht fremtidig aktivitetsnivå i sjøområdene

Kystnært fiske (i motsetning til havgående aktivitet) kan få en større utbredelse i fremtiden enn nåsituasjonen tilsier. Det vil spesielt være aktuell utviklingspolitikk i Nord-Trøndelag sett i relasjon til landssituasjonen med økt effektivisering/industrialisering (Fiskarbondes/sjarkfisker/"LUR", etc.).

Kombinasjonsnæringer fiskeri/havbruk vil være aktuelt i området (f. eks levendefangst av torsk for oppfôring, havbeite m/kamskjell, hummer etc.).

Mottak og foredlingsvirksomhet på land, av en viss størrelse, vil være lite aktuelt på grunn av forholdene rundt infrastruktur, logistikk og næringsmiddelhygieniske forhold (tilgang til ferskvann, anløp frakt, moderne bygningsfasiliteter for industriproduksjon etc.).

Servicefunksjoner på land som liggekaier for fartøy, lagerbygninger (inkl. fryse-/kjølerom), strømaggregat, oppholds – og sanitærfunksjoner er aktuelt.

5.2.3 Retningslinjer for utøvelse av fiskeriaktivitet i området

Fiskere registrert på blad A og B i Fiskermanntallet kan utøve sin virksomhet i området i tråd med de spesifiserte retningslinjer og øvrig offentlig regelverk.

Fritidsfiske og turistfiske kan utøve sin virksomhet i tråd med bestemmelser i lov om saltvannsfiske, lov om laksefisk og innlandsfisk, allemannsretten og eventuelt generelt gjeldende begrensninger for redskapsbruk og/eller kvantumsopptak.

Tarehøsting med tråling er ikke tillatt.

Skjæring av tang og tare på gammelt tradisjonelt vis er tillatt.

Konvensjonell drifting av havet ved bruk av passive redskap (garn/teiner etc.) er tillatt.

Aktive tyngre redskapstyper, som for eksempel reketrål, er tillatt i avgrenset område så lenge de ikke skader bunntopografi (bunnetrål er ikke tillatt).

Fiskeriregistrerte personer /selskap vil kunne søke om etablering av nødvendige landfasiliteter.

Foredling og prekevering av sjøprodusert fisk tillates i en skala som er forenlig med naturlig småskala næringsvirksomhet.

Fisk og fiskebåter hører til i et fiskevær. Foto: Hilde Arna Tokle Yri

«Blååkeren» både har vært og er en viktig næringsvei, men bruken har forandret seg. Kyrøyene oppdrettsanlegg for laks ble etablert i 2009. Foto: Hilde Arna Tokle Yri

5.2.4 Retningslinjer for havbruks- og akvakulturrelatert virksomhet i området

All aktivitet i området vil være underlagt konsesjonsgivende myndigheter mht tillatelser etc.

Lokalisering av tradisjonelle merdanlegg for oppdrett av fisk skal forsøkes unngått i området. Små anlegg for mellomlagring av marine arter i kombinasjon med fiskeri kan tillates til en viss grad. Flytende driftsbygninger og/eller støyende fôringsanlegg skal ikke tillates. Anlegg skal ikke under noen omstendighet plasseres i skipslei inn til været eller slik at det visuelt virker "støyende" sett fra skipslei eller været.

Dyrkingsanlegg for skjell, kråkeboller, hummer etc. skal kunne tillates gjennom såkalt ekstensiv bunnkultur, der få installasjoner vises på sjøoverflaten (merkebøyer o.l.).

Sanking av skjell, snegler og andre bunnlevende organismer gjennom dykking, bruk av skjellrive eller andre tradisjonelle redskaper er tillatt.

Landbaserte produksjonsanlegg i området tillates ikke. Dog kan små anlegg for f. eks mellomlagring av f. eks krabbe og skalldyr tillates. Anleggene (for eksempel bestående av betongkummer) skal integreres i landskapet og ikke overstige et maksimalt volum på 100 m³/100 m² vannvolum/landareal.

Akvakulturanlegg med nye arter, og med pr dags dato ikke tilgjengelig teknologi, kan i fremtiden søkes etablert i liten skala dersom det er forenlig med verneformålet og skaper lokal aktivitet som styrker formålet med fredningen.

5.3 Tilskuddsordninger

Både offentlige instanser og private aktører gir tilskudd til restaurering og skjøtsel av bygninger og kulturlandskap. Det er fullt mulig å finansiere vedlikehold og skjøtsel med egne midler, men man må likevel innhente de nødvendige dispensasjoner og tillatelser som tiltaket krever. En egenandel i prosjekter, i form av økonomi og /eller arbeidsinnsats, må alltid påregnes.

Her presenteres en oversikt over aktuelle tilskuddsordninger.

5.3.1 Tilskudd fra Riksantikvaren

Med bakgrunn i kulturminneloven kan det gis tilskudd til vedlikehold, istandsetting og skjøtsel av kulturminnene innenfor Sør-Gjæslingan kulturmiljø. Videre kan det gis tilskudd til dekking av merutgifter knyttet til fordyrende vilkår ved dispensasjoner.

Riksantikvaren tildeler tilskudd til vedlikehold og reparasjon på fredede bygninger og anlegg, skjøtsel av kulturlandskap, kystkultur samt brannsikring og beredskapstiltak. Det legges vekt på håndverkerkompetanse og bruk av tradisjonelle teknikker og materialer.

Søknaden om tilskudd sendes til fylkeskommunen. Søknadsfrist er 1. november hvert år. Ta kontakt i god tid, særlig hvis det er større tiltak som planlegges. Fylkeskommunen vurderer søknaden og sender alle innkomne søknader til Riksantikvaren innen 15. januar.

Mer informasjon om retningslinjer for søknaden fås hos fylkeskommunen eller se rundskriv fra Miljøverndepartementet om tilskuddsordningene:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tilskotsordningar-for-2016/>

For å få utbetalt tilskuddene må tiltakshaver rapportere for bruken av midlene. I rapporten må det gjennomførte arbeidet beskrives og illustreres med bilder. Fylkeskommunen er i ferd med å utarbeide søknadsskjema og rapporteringsskjema som blir lagt ut på

<http://www.ntfk.no/>

Salteriet på heimværet.

Foto: Inger Marie Kimo

5.3.2 Tilskudd fra Norsk Kulturminnefond

Norsk Kulturminnefond ble opprettet i 2002 og er primært rettet mot tiltak på verneverdige kulturminner. Det meste av tilskuddspotten fra kulturminnefondet skal gå til de ikke freda kulturminnene, mens en liten del kan fram til 2015 gå til kulturminner som er fredet. Siden interiørene på bygningene på Sør-Gjæslingan ikke er fredet, er det mulig å søke om tilskudd til istandsetting av disse også etter 2015. Prosjekt som omfatter dokumentasjon, formidling og håndverk kan også prioriteres dersom disse er knyttet til en for øvrig berettiget søker. Søknaden med alle vedlegg må postlegges senest 1. november. Fristen er endelig, og søknader mottatt etter fristen vil ikke bli behandlet før påfølgende frist er utløpt.

Søknadsskjema og veiledning til utfylling fås på Kulturminnefondets nettsider, www.kulturminnefondet.no, eller ved direkte henvendelse til Norsk Kulturminnefond, Postboks 253, 7361 Røros. Telefon: 73 10 36 00. E-post: post@kulturminnefondet.no.

5.3.3 Tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)

Denne ordningen administreres av kommunene. Formålet er blant annet å fremme natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap. Prosjekt og tiltak skal prioriteres ut ifra lokale målsettinger og strategier. Vikna kommune har utarbeidet retningslinjer for prioritering av søknader. Sør-Gjæslingan er et av de prioriterte områdene.

For Sør-Gjæslingen kan tilskuddsordningen være aktuell i forbindelse med å ta vare på spor etter tidligere tiders landbruksvirksomhet i øygruppen. Dette kan dreie seg om å ta vare på spesielle driftsbygninger og hager, beitelandskap, inngjerding i forbindelse med beiting, slått osv. Tilskuddsordningen kan brukes til skjøtselstiltak.

Søknadsskjema om veiledning om utfylling av søknad og eventuelle søknadsfrister fås hos landbrukskontoret i Vikna kommune. Retningslinjer for søknaden finnes også på internett hos Fylkesmannen i Nord-Trøndelag:
<https://www.fylkesmannen.no/Nord-Trondelag/Landbruk-og-mat/Miljotiltak-i-jordbruket/>

5.3.4 Tilskudd til tiltak i utvalgte naturtyper

Fylkesmannen kan gi tilskudd til tiltak i utvalgte naturtyper. Slåttemark og kystlynghei er eksempler på slike naturtyper, selv om kystlynghei kun er foreslått som utvalgt naturtype i henhold til naturmangfoldloven. Både slåttemark og kystlynghei finnes på Sør-Gjæslingen.

Sør-Gjæslingen er et av 23 nasjonale referanseområder for kystlynghei i henhold til Handlingsplan for kystlynghei. Gode tiltak i kystlynghei på Sør-Gjæslingen vil derfor være prioriterte i tilskuddsordningen for tiltak i utvalgte naturtyper.

Eksempel på tiltak som det kan gis tilskudd til:

- utarbeidelse av skjøtelsesplan
- slått på gammel slåttemark
- rydding av kratt og lyngbrenning i kystlynghei
- gjerde og samlekke for beitedyr
- informasjonstiltak (for eksempel slåttedag eller informasjonsplakater)
- kartlegging i forbindelse med konkrete tiltak

Både kommunen, foreninger, lag og private kan søke tilskudd. Søknadsfristen er 15. januar hvert år på www.dirnat.no (elektronisk søknadssenter).

Mer informasjon om tilskuddsordningen:
http://www.dirnat.no/forvaltning/tilskuddsordninger/utvalgte_naturtyper/

Handlingsplan for kystlynghei
<http://www.miljostatus.no/kystlynghei/>

5.3.5 Andre offentlige tilskuddsordninger

Regionalt utviklingsprogram
<http://www.ntfk.no/Arbeidsomrader/regionalutvikling/Sider/Regionalutviklingsprogram.aspx>

Vikna kommunale utviklingsfond
<http://www.vikna.kommune.no/Vikna/Web.nsf/ShowNews?OpenForm&ID=8BA6F29B72E6E766C1257B>

Ytre Namdal regionråd
<http://www.kystgruppen.no/>

Den kulturelle spaserstokken
<http://nordtrondelag.ksys.no/>

VRI Trøndelag
<http://www.vritrondelag.no.>

5.3.6 Private bidragsytere

I tillegg til de offentlige bidragsytere er det også private som gir tilskudd til bevaring av bygninger og kulturlandskap. Flere sparebanker og forsikringsselskap har midler som deles ut til ulike formål. Det kan være nyttig å ta kontakt med sin egen bank eller forsikringsselskap og undersøke om de har midler som kan være aktuelle for vedlikeholds- eller skjøtselstiltak.

Det finnes også legater og stiftelser som skal gi tilskudd til bevaring av bygg og kulturmiljø. Et eksempel er Stiftelsen UNI som har som formål å fremme allmennyttig virksomhet innen skade- og miljøvern, for derved å bidra til en trygg utvikling i det norske samfunn. Stiftelsen UNI gir blant annet tilskudd til brannvern. <http://www.stiftelsen-uni.no/soknaden.html>

Foto: Inger Marie Kimo

5.4 Søknader og søknadsbehandling

Søknader om tiltak på Sør-Gjæslingan sendes til Vikna kommune. Kommunen formidler sakene videre til riktig instans dersom det ikke er de selv som skal behandle saken.

Saker som gjelder Plan- og bygningsloven behandles av kommunen, saker som berører kulturminneloven og forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø behandles av fylkeskommunen. Saker som berører naturmangfoldsloven er det fylkesmannen som behandler. Alle instanser gir råd og veiledning innenfor sitt ansvarsområde.

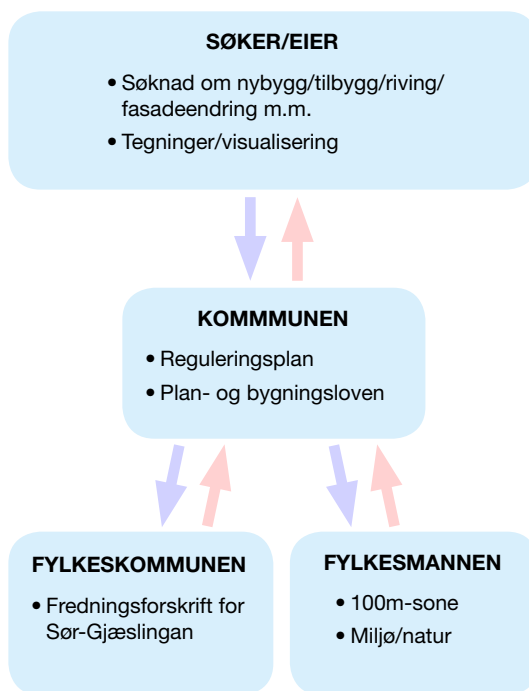
Ett unntak av regelen om at alle søknader sendes til kommunen, er søknader om tilskudd. Søknader om tilskudd over Riksantikvarens tilskuddsordning sendes til Nord-Trøndelag fylkeskommune. (Se mer om tilskuddsordningen i kap 4.2). Søknader om tilskudd over fylkesmannens tilskuddsordninger sendes til fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Søknader til Kulturminnefondet, stiftelsen UNI, eller andre offentlige eller private bidragsytere sendes direkte. Ofte søkes det som tilskudd til tiltak som krever en dispensasjon for å kunne utføres. Disse dispensasjonssakene kan behandles av fylkeskommunen uten å ha vært innom kommunen. Informasjon om dispensasjonssaker finner du i kap 5.4.2 og i vedlegg nr 2 som er kommentarer og tolkning av bestemmelsene i forskriften om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø. Veiledningskappittelet (5.1 og 5.2) i denne planen kan være nyttig å bruke ved planlegging av tiltak.

5.4.1 Byggesak

Det er kommunen som er førsteinstans for behandling av byggesøknader. Gode tegninger bør legges med byggesøknadene. Ofte kan det være lurt å engasjere en arkitekt med kompetanse innenfor kulturminnevern til å utforme forslag.

Figuren under med tilhørende tekst viser gangen i en byggesak.

1. Søknaden sendes til Vikna kommune. Er man i tvil om tiltaket er søknads- eller meldepliktig, kan dette avklares med kommunen. Alle forvaltningsinstanser kan kontaktes for forhåndskonferanse/diskusjon i forkant, men den formelle saksbehandlingen starter ikke før en skriftlig søknad er sendt inn.
2. Skal en sak behandles etter Plan- og bygningsloven gir kommunen en foreløpig vurdering og sender deretter søknaden videre til fylkeskommunen og eventuelt fylkesmannen på høring.
3. Fylkeskommunen fatter så vedtak etter fredningsforskriften og gir uttalelse i saken til kommunen innen fastsatt frist. I saker det er relevant, vil Fylkesmannen behandle saken etter Naturmangfoldsloven og eventuelt annet relevant lovverk og avgi uttalelse i saken på samme måte. I spesielle tilfeller kan det være aktuelt at saksbehandlerne fra fylkeskommunen og fylkesmannen drøfter saken seg i mellom før partene kommer med en uttalelse.

Salteriet med behov for et strøk maling. Bildet er tatt noen år tilbake.

Foto:
Pia Maria Gravbrøt

4. Kommunen samler uttalelser fra relevante parter og behandler så saken etter Plan- og bygningsloven.
5. Søker mottar melding om vedtak fra kommunen.

I enkelte tilfeller vil det være aktuelt å behandle saker kun etter forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø. Dette gjelder for eksempel dispensasjoner som gis i forbindelse med tildeling av tilskudd fra Riksantikvarens tilskuddsordning. Da er det ikke nødvendig å kontakte kommunen. I disse sakene vil fylkeskommunen skrive en dispensasjon for det omsøkte tiltaket, som sendes direkte til søkeren. Se mer om dette i neste avsnitt (5.4.2).

5.4.2 Dispensasjonssøknader

Både reguleringsplanen for Sør-Gjæslingan og forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø regulerer hvilke tiltak som kan gjennomføres på Sør-Gjæslingan.

Dersom man ønsker å gjennomføre tiltak som ikke er innenfor det som er tillatt i reguleringsplan og fredningsforskrift, er det mulig å søke om dispensasjon fra reglene.

En dispensasjon fra reguleringsplanen behandles av Vikna kommune, mens en dispensasjon fra fredningsforskriften behandles av Nord-Trøndelag fylkeskommune som kulturminnemyndighet. Andre instanser, eksempelvis fylkesmannen, er høringsinstans på dispensasjonssaker og gjør da en vurdering av saken etter de lovverk de har ansvar for. Resten av dette avsnittet gir informasjon om dispensasjonsbehandling med hjemmel i fredningsforskriften.

En dispensasjon skal alltid være skriftlig. Muntlige samtaler om dispensasjoner kan være avklarende, men for at en dispensasjon skal gjelde, må den være skriftlig.

Det er kulturminnemyndighetene, altså fylkeskommunen eller Riksantikvaren, som kan vedta å gi dispensasjon fra forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø.

Muligheten til å gi dispensasjon er begrenset til særlige tilfeller, og til tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturmiljøet og som er forenlig med formålet med fredningen (jf. kulturminneloven § 20 tredje ledd og forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø § 2). Videre skal en dispensasjon fra fredningen ikke gis til

tiltak, virksomhet eller ferdsel som er egnet til å skade eller skjemme kulturmiljøet og kulturminnene. (Jf forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø §§5 og 7).

Her finner du en link til det siste rundskrivet om dispensasjon som ble utgitt av riksantikvaren høsten 2013:

<http://www.riksantikvaren.no/Veiledning/For-eiere-av-fredete-bygg-og-anlegg>

Viktige momenter i rundskrivet er:

- Det skal være eier- og brukerorientert praksis av dispensasjonsmyndigheten
- Saksbehandlingstiden for dispensasjoner er 3 måneder
- Søknaden om dispensasjon skal inneholde:
 - beskrivelse og begrunnelse av tiltaket som ønskes gjennomført
 - fotodokumentasjon og eventuelt tegninger av eksisterende forhold
 - tegninger eller eventuelt andre illustrasjoner av fremtidig forhold
 - eventuelle detaljtegninger
 - arbeidsbeskrivelse for forståelse av prosjektet, med opplysninger om hvilke materialer og arbeidsmetoder som skal anvendes
- Blir det ved dispensasjon satt vilkår for dispensasjonen som fordyrer arbeidet, skal privat eier eller bruker få helt eller delvis vederlag for denne utgiftsøkningen. Et delvis vederlag skal normalt utgjøre minst 50 % av merutgiftene.
- Tiltak som er gitt dispensasjon skal utføres i løpet av 3 år.

I vedlegg nr. 2 som er kommentarer og tolkning av bestemmelsene i forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø, er det beskrevet hva som skal til for å kunne få dispensasjon til å gjennomføre tiltak og hvilke type tiltak det kan søkes om dispensasjon for. Det er § 7 i forskriften som gjelder dispensasjon. Selve forskriften er vedlagt i vedlegg nr. 1. Den kan du også finne på lovdata sin nettside, eller ved å følge denne linken:

<http://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2010-10-01-1319>

I kapittel 5.1 og 5.2 gis det veiledning omkring hva som skal til for at et tiltak kan gis dispensasjon.

5.4.3 Utarbeidelse av skjøtsels- og vedlikeholdsplaner

For å planlegge vedlikeholds- eller skjøtselstiltak kan det være greit både for forvaltningen og også for private eiere å utarbeide planer. En plan kan være et viktig hjelpemiddel for å se til at tiltakene gjøres i riktig rekkefølge slik at bygninger eller kulturlandskap bevares på best mulig måte. Når det gjelder vedlikehold og restaureringstiltak kan fylkeskommunen være samarbeidspartner og veilede og gi råd i forhold til innholdet i planen. Når det gjelder skjøtsel av kulturlandskap kan fylkesmannen bistå med rådgivning, blant annet gjennom handlingsplaner for slåttemark og kystlynghei.

5.4.4 Klage og klagebehandling

Klager på vedtak gjort av fylkeskommunen med hjemmel i fredningsforskriften skal stilles til Riksantikvaren, men sendes til fylkeskommunen. Dersom fylkeskommunen mener at klagen i sin helhet kan tas til følge, kan fylkeskommunen gjøre om vedtaket. Dersom fylkeskommunen mener at klagen ikke kan eller bare delvis kan tas til følge, skal fylkeskommunen videresende saken til Riksantikvaren sammen med en vurdering av de forhold som blir tatt opp i klagen. På dette grunnlaget skal Riksantikvaren avgjøre klagesaken. Partene får svarbrev fra Riksantikvaren når klagen er behandlet.

Klager på vedtak gjort av kommunen, som i dette tilfellet gjelder behandling av saker etter Plan- og bygningsloven og reguleringsplanen for Sør-Gjæslingan, skal sendes kommunen i første omgang. Kommunen kan velge å endre sitt vedtak, eller å beholde vedtaket. Dersom kommunen står ved det vedtaket som er gjort, sendes klagen videre til fylkesmannen som avgjør saken.

5.5 Brudd på fredningsforskriften, eller manglende vedlikehold og skjøtsel.

Eiere har bestandig ansvar for å vedlikeholde og skjøtte eiendommene sine. Det samme gjelder i et fredet kulturmiljø. Samtidig må eierne sørge for at vedlikehold og skjøtsel gjøres i overensstemmelse med bestemmelsene i kulturminneloven og bestemmelsene i forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø.

Vanskjøtter noen eiendommen sin grovt eller utfører arbeid som er i strid med fredningen, vil kulturminneforvaltningen først forsøke å løse problemet sammen med eier. Lykkes en ikke med å finne en løsning, har kulturminneloven såkalte sanksjonsparagrafer som kan tas i bruk. De aktuelle paragrafene i kulturminneloven er §§ 16, 17, 18 og 21. Dersom du følger denne linken til lovdatas nettside finner du hele kulturminneloven her:

http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50?q=kulturminneloven*

I forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø er det § 9 som omhandler brudd på bestemmelsene. Denne viser til straffeparagrafen i kulturminneloven, § 27. Gjennom denne linken kommer du til fredningsforskriften:

<http://lovdata.no/dokument/MV/forskrift/2010-10-01-1319>

VEDLEGG

1. Fredningsforskrift m/kgl.res. og kart
2. Kommentarer til fredningsforskriften
3. Evaluering av forvaltnings- og skjøtelsesplanen fra 2004
4. Vedtekter for Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingen
5. Skjøtelsesplan 1 og 2 for Heimværet
6. Skjøtelsesråd for Sør-Gjæslingen
7. Viktige adresser/kontaktpersoner

Forskrift om fredning av Sør-Gjæslingan kulturmiljø, Vikna kommune, Nord-Trøndelag

Del I. Omfang og formål

§ 1. Avgrensning

Fredningsområdet er Sør-Gjæslingan i Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke.

Det fredede området omfatter i det alt vesentlige av gnr. 46, b. nr. 1-5. Under b. nr. 1 omfatter fredningen festenummer 1-47.

Fredningen omfatter holmer, skjær og sjøområder fra Kvernholmene i sør, Ormtunga i vest, Gråbakan og Kyrøyen i nordvest, Svardalsholman i øst og langs Tvibergråsa i sørøst.

Fredningen omfatter land- og sjøområder, og deres historiske, funksjonelle og visuelle sammenhenger.

Kulturmiljøet dekker et areal på 14,22 km², herav 1,39 km² landareal.

Grensene for det fredede området er merket av på vedlagte kart, datert oktober 2010.

Kart og forskrift om fredning skal oppbevares i Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Riksantikvaren.

§ 2. Formål

Formålet med fredningen er å ta vare på det særegne fiskeværet Sør-Gjæslingan som kilde til kunnskap og opplevelse for dagens og framtidens generasjoner. Dette gjelder særlig forholdet mellom naturgrunnlag, næring, levekår, samfunn og den historiske utviklingen av fiskeværet. Fredningen skal sikre at framtidig utvikling skjer i tråd med fiskeværrets kulturhistoriske kvaliteter.

Særlig viktig er mangfoldet og særpreget i bygningsmiljøet, og andre spor i kulturlandskapet etter utnyttelse av havets ressurser og jordbruksdrift på marginale vilkår.

Både overordnede trekk i miljøet, enkeltelementer og sammenhengen mellom disse skal bevares.

§ 3. Forvaltningsplan, skjøtsel og vedlikehold

Skjøtels- og vedlikeholdsarbeid skal utføres i samsvar med forvaltnings- og skjøtelsplan for Sør-Gjæslingan.

Forvaltnings- og skjøtelsplan for Sør-Gjæslingan skal sendes grunneiere og huseiere og være tilgjengelig hos Vikna kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Forvaltningsmyndigheten kan gjennomføre skjøtselstiltak på det fredede området dersom det er nødvendig av hensyn til fredningens formål, jf. kulturminneloven § 21.

§ 4. Fredningsstatus for automatisk fredede kulturminner

Fredningen innebærer ingen endring i fredningsstatus for eventuelle automatisk fredete kulturminner eller skipsfunn i området, jf. kulturminneloven kap. II og IV.

Del II. Fredningsbestemmelser

§ 5. Kulturmiljøet

I det fredede området må det ikke uten særskilt tillatelse, jf. forskriftens § 7 iverksettes tiltak, virksomhet eller ferdsel som er egnet til å skade eller skjemme kulturmiljøet og kulturminnene eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Det er likeledes ikke tillatt å fradele eller bortfeste eller leie ut eiendom til slik virksomhet.

Eksempel på slike tiltak, inngrep eller ferdsel kan være:

A Bygninger:

- Oppføre, rive, helt eller delvis fjerne bygninger og tilbygg eller sette opp brakker.
- Endre eksteriør, materialvalg eller bygningsdeler på bygninger fra før 1980.
- Utføre endringer som forandrer karakteren på bygninger satt opp etter 1980.
- Endre bruken av uthus til fritidsbolig.
- Foreta andre inngrep i bygningene som kan motvirke formålet med fredningen.

B Tekniske anlegg og infrastruktur

- Rive/fjerne eller endre infrastruktur som anlegg for elektrisitet, vannforsyning, kommunikasjon og andre tekniske anlegg, vei, molo, bru, brygger, kaier, trapper, samt sjømerker av alle slag.
- Oppføre flytebrygger, større kaier og trapper, fast fortøyde installasjoner eller innføre annen omfattende infrastruktur.
- Sette opp større reklameinnretninger.

C Kulturlandskap (uterom, hager og landskap)

- Fjerne levende kulturplanter som trær, busker og stauder i historiske hageanlegg eller plante nye trær som skogreising eller leplanting.
- Fjerne tufter etter tidligere bygninger, for eksempel murer, holdsteiner eller andre menneskeskapte spor i landskapet.
- Sette opp større murer, plattinger, levegger, inngjerding, anlegge plener eller foreta større terrenginngrep.
- Utvide eksisterende eller anlegge nye veier og stier.
- Sette opp campingvogner eller telt for mer enn 3 måneder.
- Gjøre opp ild utenom faste ildsteder med unntak av lyngbrenning som kulturlandskapsskjøtsel.

D Ferdsel

Motorisert ferdsel i luft lavere enn 300 m og på land, med unntak av nyttebruk og nødvendig ferdsel knyttet til liv, helse og sikkerhet.

Listen er ikke uttømmende.

§ 6. Bestemmelsene i § 5 er ikke til hinder for:

A Bygninger

- Vanlig vedlikehold etter bygningenes tradisjon. Hvis det er tvil om hva som er vanlig vedlikehold, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.
- Mindre istandsettingstiltak på antikvarisk grunnlag på bygninger bygd før 1980. Hvis det er tvil om hva som er mindre istandsettingstiltak, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.
- Mindre tiltak på bygninger satt opp etter 1980 dersom dette ikke medfører endringer i bygningens karakter og volum. Er det tvil om hva som er mindre tiltak, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.
- Oppføring av små bygg til røykeri, fuglehus, katthus, utedo, brønnhus, dukkestue og lignende, når de er tilpasset eksisterende bebyggelse.

B Tekniske anlegg og infrastruktur

- Vanlig vedlikehold, reparasjon og mindre tiltak på privat og offentlig infrastruktur som for eksempel anlegg for elektrisitet, vannforsyning, kommunikasjon og andre tekniske anlegg med mindre det endrer det fysiske uttrykket i vesentlig grad.
- Vanlig vedlikehold og reparasjon av vei, sti, molo, bru, trapper og kaier, samt sjømerker av alle slag.

C Kulturlandskap (uterom, hager og landskap)

- Hagestell, planting av blomster, bærbusker og nye enkelte trær i eksisterende hager.
- Å erstatte døde trær, busker eller andre kulturplanter med tradisjonelle stedegne arter.
- Vedlikehold og reparasjon av hagegjerder, samt utskifting med samme utførelse som eksisterende eller dokumentert tidligere utførelse. Bygging av mindre plattinger i terrengnivå inntil bygning for beboelse.
- Vedlikehold og istandsetting av fiskehjellene, og sette opp igjen fiskehjeller av eldre type langs moloen, bak Fiskarheimen, ved Telegrafan og Sanitæranlegget.
- Vedlikehold og reparasjon av båtstø og båtøpptrekk.
- Tradisjonell beiting og nødvendig anlegg for beitebruken etter godkjent skjøttselsplan.
- Øvrig skjøtsel av landskapet i henhold til gjeldende forvaltnings- og skjøttselsplan.

D Virksomhet og ferdsel

- Tilrettelegging for friluftsliv forutsatt at det ikke innebærer skjemming eller skade på kulturminner eller kulturmiljøet.
- Utøvelse av lovlig jakt og fangst, fiske, egg- og dunsanking mv. i samsvar med fredningens formål.
- Av hensyn til beskyttelse av kulturminner under vann vil taretråling i fredningsområdet ikke være tillatt. Det forutsettes imidlertid at dette spørsmålet skal kunne vurderes på nytt, dersom fiskerimyndighetene åpner for taretråling i Nord-Trøndelag i framtida.
- Reke-tråling skal kunne fortsette eller gjenopptas i områder der det har vært drevet reke-tråling tidligere.

- Etablere akvakulturvirksomhet innenfor området som er avsatt til slik virksomhet i Vikna kommunes til enhver tid gjeldende arealplan.
- Videreføring av eksisterende nærings- og museumsvirksomhet.
- Tiltak i forbindelse med ambulanse-, rednings-, politi-, brannvern-, oljevern-, militær-, oppsyns- og operativvirksomhet.

Nye tiltak etter punktene A 2), C 4), D 1) og D 6) skal varsles forvaltningsmyndigheten i god tid før planlagt iverksetting. Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfelle om tiltaket er søknadspliktig etter § 7.

§ 7. Dispensasjon

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad i særlige tilfelle gi tillatelse til tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturmiljøet, jf. kulturminneloven § 20 tredje ledd, og som er forenlig med formålet med fredningen, jf. fredningsforskriftens § 2.

Eksempel på slike tiltak kan være:

- På bygninger bygd før 1980: Små endringstiltak så fremt tiltakene ikke endrer bygningens særpreg eller kulturmiljøet for øvrig. Dette gjelder omfattende reparasjoner, utskifting, fasadeendring og tilbakeføring på antikvarisk grunnlag.
- På bygninger bygd etter 1980: Mindre tilbygg, større fasadeendring, riving, omfattende endring av utvendig materialbruk og bruksendring.
- Oppføring av nye hus der det tidligere har stått hus, så fremt nybygget er tilpasset stedets karakter og byggeskikk.
- Bygging av tekniske anlegg som fiskehjeller, kaier, flytebrygger, mindre trapper ned i sjøen, antenneanlegg, kabelfester, belysningsarmatur og lignende samt nyetablering av lykter og sjømerker.
- Tiltak i hager og kulturlandskap som går ut over bestemmelsene i § 6 C.
- Etablering av ny næringsvirksomhet og anlegg for dette dersom tiltaket ikke medfører vesentlige inngrep i kulturmiljøet.

Ved søknad skal tradisjonell næringsvirksomhet som fiske og jordbruk, vektlegges særskilt da slik virksomhet er grunnlaget for fiskeværrets kulturhistoriske kvaliteter.

- Akvakulturfasiliteter i henhold til Vikna kommunes til enhver tid gjeldende arealplan .
- Fradeling av eiendom.

Del III. Forvaltende myndighet, iverksetting m.m.

§ 8. Forvaltningsmyndighet

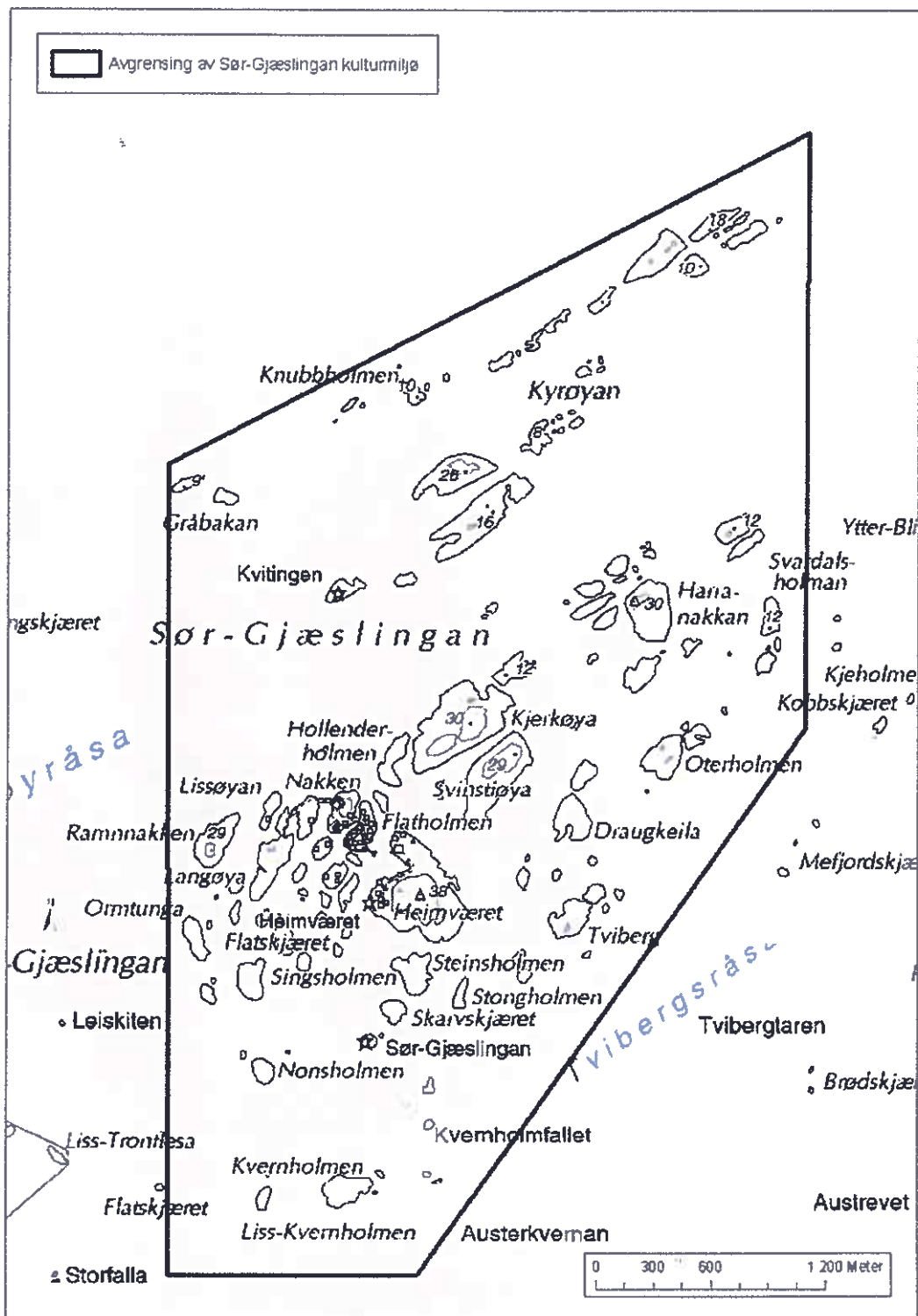
Forvaltningsmyndigheten etter denne forskriften er lagt til Riksantikvaren eller den Riksantikvaren gir fullmakt.

§ 9. Brudd på bestemmelsene

Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer disse bestemmelsene eller medvirker til dette, straffes med bøter eller fengsel som nevnt i kulturminneloven § 27.

§ 10. Iverksetting av bestemmelsene

Denne forskriften trer i kraft straks.

Miljøverndepartementet oktober 2010

Kommentarer til forskrift om fredning av Sør- Gjøeslingen kulturmiljø

I vedlegg nr. 1 finner du forskrift om fredning av Sør- Gjøeslingen kulturmiljø. I dette vedlegget presenteres de bestemmelsene i forskriften som man oftest har behov for å kjenne innholdet i, med forklaringer.

Fredningens formål

Formålsparagrafen i en fredning er helt sentral i forhold til hvordan kulturminnene skal forvaltes. Oppstår det tvil om hvordan øvrige paragrafer skal tolkes, vil man se på formålet med fredningen og kontrollere at vurderinger og fortolkninger ikke er i strid med formålsparagrafen. Alle tiltak innenfor fredningsområdet må være i overensstemmelse med formålet med fredningen.

Formålsparagrafen har følgende ordlyd:

§ 2 Formål

Formålet med fredningen er å ta vare på det særegne fiskeværet Sør-Gjøeslingen som kilde til kunnskap og opplevelse for dagens og framtidens generasjoner. Dette gjelder særlig forholdet mellom naturgrunnlag, næring, levekår, samfunn og den historiske utviklingen av fiskeværet. Fredningen skal sikre at framtidig utvikling skjer i tråd med fiskeværets kulturhistoriske kvaliteter.

Særlig viktig er mangfoldet og særpreget i bygningsmiljøet, og andre spor i kulturlandskapet etter utnyttelse av havets ressurser og jordbruksdrift på marginale vilkår.

Både overordnede trekk i miljøet, enkeltelementer og sammenhengen mellom disse skal bevares.

Bestemmelser for bygninger

Det er §§ 5, 6 og 7 i fredningsforskriften som gir bestemmelser for hvordan bygningene på Sør- Gjøeslingen skal forvaltes. Her finnes eksempler både på hvilke tiltak som er ulovlige, hvilke tiltak som er tillatt og hvilke tiltak det kan søkes dispensasjon for.

Det er verd å merke seg at dette er eksempler. Dersom det søkes om å utføre tiltak som ikke er med i oversiktene, må kulturminneforvaltningen gjøre en vurdering av tiltaket ut fra formålet ved fredningen, og sammenligne det omsøkte tiltaket med eksemplene i §§ 5,6 og 7.

I en kulturmiljøfredning blir det lagt vekt på helheten i miljøet. Hver enkelt bygning er viktig for å beholde det helhetlige særpreget. Det er viktig å bevare bygningstypene, både naust, rorbuer, fjøs, fiskemottak, værbestyrerbolig, salteri, og de øvrige, for det er det helhetlige bygningsmiljøet som sammen forteller om hvordan livet på Sør- Gjøeslingen utartet seg. Det er de ulike funksjonene til de ulike bygninger som utgjør denne helheten. Hver bygning er tilpasset sitt formål. Tap av en bygning, eller en bygningstype, for eksempel ved en ombygging, vil svekke den helhetlige opplevelsen, og værets verdi som kunnskapskilde.

Det er viktig å merke seg at det kun er bygningenes eksteriør som er fredet gjennom denne kulturmiljøfredningen. Interiøret berøres ikke av fredningen.

I fredningsforskriften er det fastlagt et skille mellom bygninger som er satt opp før 1980, og bygninger som er satt opp etter 1980. Dette skillet er synlig ved at disse to kategoriene av bygninger har delvis ulike bestemmelser.

Bestemmelser for bygninger eldre enn 1980

Bestemmelsene for bygningene eldre enn 1980 er strengere enn for de nyere bygningene. Dette har bakgrunn i at den historiske utviklingen av kulturmiljøet er spesielt viktig å bevare, slik det er nedfelt i fredningsformålet i §2.

Følgende tiltak som gjelder bygninger eldre enn 1980 er eksemplifisert i forskriften:

Ikke tillat (§5)	Tillatt (§6)	Tiltak det kan gis dispensasjon for (§7)
Oppføre, rive, helt eller delvis fjerne bygninger og tilbygg eller sette opp brakker.	Vanlig vedlikehold etter bygningenes tradisjon. <i>Hvis det er tvil om hva som er vanlig vedlikehold, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.</i>	Små endringstiltak så fremt tiltakene ikke endrer bygningens særpreg eller kulturmiljøet for øvrig. Dette gjelder omfattende reparasjoner, utskifting, fasadeendring og tilbakeføring på antikvarisk grunnlag.
Endre eksteriør, materialvalg eller bygningsdeler på bygninger fra <u>før</u> 1980.	Mindre istandsettingstiltak på antikvarisk grunnlag på bygninger bygd før 1980. <i>Hvis det er tvil om hva som er mindre istandsettingstiltak, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.</i>	Fradeling av eiendom.
Endre bruken av uthus til fritidsbolig.		
Foreta andre inngrep i bygningene som kan motvirke formålet med fredningen.		

Bestemmelser for bygninger yngre enn 1980 og nybygg

Bygningene satt opp etter 1980 er mindre viktige som enkeltobjekt. De bidrar til å opprettholde tettheten i kulturmiljøet, noe som anses som et av de viktige trekkene ved Sør-Gjæslingen.

Følgende tiltak er eksemplifisert i forskriften:

Ikke tillat (§5)	Tillatt (§6)	Tiltak det kan gis dispensasjon for (§7)
Oppføre, rive, helt eller delvis fjerne bygninger og tilbygg eller sette opp brakker.	Vanlig vedlikehold etter bygningenes tradisjon. <i>Hvis det er tvil om hva som er vanlig vedlikehold, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.</i>	Mindre tilbygg, større fasadeendring, riving, omfattende endring av materialbruk og bruksendring.
Utføre endringer som forandrer karakteren på bygninger satt opp <u>etter</u> 1980.	Mindre tiltak på bygninger satt opp etter 1980 dersom dette ikke medfører endringer i bygningens karakter eller volum. <i>Er det er tvil om hva som er mindre tiltak, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten.</i>	Oppføring av nye hus der det tidligere har stått hus, så fremt nybygget er tilpasset stedets karakter og byggeskikk.
Endre bruken av uthus til fritidsbolig.	Mindre istandsettingstiltak på antikvarisk grunnlag <i>Hvis det er tvil om hva som er mindre istandsettingstiltak, skal eier avklare dette med kulturminnemyndigheten</i>	Fradeling av eiendom.
Foreta andre inngrep i bygningene som kan motvirke formålet med fredningen.	Oppføring av små bygg til røykeri, fuglehus, katthus, utedo, brønnhus, dukkestue og lignende, når de er tilpasset eksisterende bebyggelse.	

Bestemmelser for tekniske anlegg og infrastruktur

Det er §§ 5, 6 og 7 i fredningsforskriften som gir bestemmelser for hvordan tekniske anlegg og infrastruktur på Sør- Gjæslingen skal forvaltes. Her finnes eksempler både på hvilke tiltak som er ulovlige, hvilke tiltak som er tillatt og hvilke tiltak det kan gis dispensasjon for. Det er verd å merke seg at dette er eksempler. Dersom det søkes om å utføre tiltak som ikke er med i oversiktene, må

kulturminneforvaltningen gjøre en vurdering av tiltaket ut fra formålet ved fredningen, og sammenligne det omsøkte tiltaket med eksemplene i §§ 5,6 og 7.

Følgende tiltak er eksemplifisert i forskriften:

Ikke tillatt (§5)	Tillatt (§6)	Tiltak det kan gis dispensasjon for (§7)
Rive/fjerne eller endre infrastruktur som anlegg for elektrisitet, vannforsyning, kommunikasjon og andre tekniske anlegg, vei, molo, bru, brygger, kaier, trapper, samt sjømerker av alle slag.	Vanlig vedlikehold, reparasjon og mindre tiltak på privat og offentlig infrastruktur som for eksempel anlegg for elektrisitet, vannforsyning, kommunikasjon og andre tekniske anlegg med mindre det endrer det fysiske uttrykket i vesentlig grad.	Bygging av tekniske anlegg som fiskehjeller, kaier, flytebrygger, mindre trapper ned i sjøen, antenneanlegg, kabelfester, belysningsarmatur og lignende samt nyetablering av lykter og sjømerker.
Oppføre flytebrygger, større kaier og trapper, fast fortøyde installasjoner eller innføre annen omfattende infrastruktur.	Vanlig vedlikehold og reparasjon av vei, sti, molo, bru, trapper og kaier, samt sjømerker av alle slag.	
Sette opp større reklameinnretninger.		

Bestemmelser for kulturlandskap (uterom, hager og landskap)

Det er §§ 5, 6 og 7 i fredningsforskriften som gir bestemmelser for hvordan kulturlandskapet, inkludert uterom, hager og landskap, skal forvaltes. Her finnes eksempler både på hvilke tiltak som er ulovlige, hvilke tiltak som er tillatt og hvilke tiltak det kan gis dispensasjon for. Det er verd å merke seg at dette er eksempler. Dersom det søkes om å utføre tiltak som ikke er med i oversiktene, må kulturminneforvaltningen gjøre en vurdering av tiltaket ut fra formålet ved fredningen, og sammenligne det omsøkte tiltaket med eksemplene i §§ 5,6 og 7.

Følgende tiltak er eksemplifisert i forskriften:

Ikke tillatt (§5)	Tillatt (§6)	Tiltak den kan gis dispensasjon for (§7)
Fjerne levende kulturplanter som trær, busker og stauder i historiske hageanlegg eller plante nye trær som skogreisning eller leplanting.	Hagestell, planting av blomster, bærbusker og nye enkelte trær i eksisterende hager. Å erstatte døde trær, busker eller andre kulturplanter med tradisjonelle stedegne arter.	Tiltak i hager og kulturlandskap som går ut over bestemmelsene i § 6 C.

Sette opp større murer, plattinger, levegger, inngjerdinger, anlegge plener eller foreta større terrenginngrep.	Vedlikehold og reparasjon av hagegjerder, samt utskifting med samme utførelse som eksisterende eller dokumentert tidligere utførelse. Bygging av mindre plattinger i terrengnivå inntil bygning for beboelse.	
Fjerne tufter etter tidligere bygninger, for eksempel murer, holdsteiner eller andre menneskeskapte spor i landskapet.	Vedlikehold og istandsetting av fiskehjellene, og sette opp igjen fiskehjeller av eldre type langs moloen, bak Fiskarheimen, ved Telegrafan og Sanitæranlegget.	
Utvide eksisterende eller anlegge nye veier og stier.	Vedlikehold og reparasjon av båtstø og båttopptrekk.	
Sette opp campingvogner eller telt for mer enn 3 måneder.	Tradisjonell beiting og nødvendig anlegg for beitebruken etter godkjent skjøtselsplan.	
Gjøre opp ild utenom fast ildsteder med unntak av lyngbrenning som kulturlandskapsskjøtsel.	Øvrig skjøtsel av landskapet i henhold til gjeldende forvaltnings- og skjøtselsplan.	

Bestemmelser for ferdsel og næringsutvikling

Det er §§ 5, 6 og 7 i fredningsforskriften som gir bestemmelser for hvordan ferdsel og næringsutvikling på Sør- Gjæslingan skal forvaltes. Her finnes eksempler både på hvilke tiltak som er ulovlige, hvilke tiltak som er tillatt og hvilke tiltak det kan gis dispensasjon for. Det er verd å merke seg at dette er eksempler. Dersom det søkes om å utføre tiltak som ikke er med i oversiktene, må kulturminneforvaltningen gjøre en vurdering av tiltaket ut fra formålet ved fredningen, og sammenligne det omsøkte tiltaket med eksemplene i §5, 6 og 7.

Ikke tillatt (§5)	Tillatt (§6)	Tiltak den kan gis dispensasjon for (§7)
Motorisert ferdsel i luft lavere enn 300 m og på land, med unntak av nyttebruk og nødvendig ferdsel knyttet til liv, helse og sikkerhet.	Tilrettelegging for friluftsliv forutsatt at det ikke innebærer skjemming eller skade på kulturminner eller kulturmiljøet.	Etablering av ny næringsvirksomhet og anlegg for dette dersom tiltaket ikke medfører vesentlige inngrep i kulturmiljøet.

		Ved søknad skal tradisjonell næringsvirksomhet som fiske og jordbruk, vektlegges særskilt da slik virksomhet er grunnlaget for fiskeværrets kulturhistoriske kvaliteter.
Av hensyn til beskyttelse av kulturminner under vann vil taretråling i fredningsområdet ikke være tillatt. Det forutsettes imidlertid at dette spørsmålet skal kunne vurderes på nytt, dersom fiskerimyndighetene åpner for taretråling i Nord-Trøndelag i framtida.	Utøvelse av lovlig jakt og fangst, fiske, egg- og dunsanking m.v. i samsvar med fredningens formål.	Akvakulturfasiliteter i henhold til Vikna kommunes til enhver tid gjeldende arealplan.
	Reketråling skal kunne fortsette eller gjenopptas i områder der det har vært drevet reketråling tidligere	
	Etablere akvakulturvirksomhet innenfor området som er avsatt til slik virksomhet i Vikna kommunes til enhver tid gjeldende arealplan.	
	Videreføring av eksisterende nærings- og museumsvirksomhet.	
	Tiltak i forbindelse med ambulanse-, rednings-, politi-, brannvern-, oljevern-, militær-, oppsyns- og operativvirksomhet.	

Evaluering av forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004

Forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004 er delt i fire deler, fordelt på to trykte hefter. Det første heftet inneholder del 1; informasjon om fiskeværet med historikk. Det andre heftet inneholder del 2; oversikt over aktuelle tiltak knyttet til skjøtsel og vedlikehold, del 3; informasjon om organisering og saksbehandling, og del 4; langsiktig handlingsplan.

Del to i forvaltnings- og skjøtselsplanen fra 2004 handler om hvordan skjøtsel og vedlikehold på Sør-Gjæslingan skal foregå. Der presenteres retningslinjer, mål og tiltak for sjøbasert næringsutvikling, landskapskjøtsel og vedlikehold og restaurering/ tilbakeføring av bygningene.

I planens del 4 presenteres en langsiktig handlingsplan 2005 - 2015 for forvaltningen av kulturmiljøet. Her er det satt opp tre hovedinnsatsområder:

- 1) Samhandling og saksbehandling
- 2) Skjøtsel og vedlikehold av miljøet
 - a. Landskap
 - b. Bygninger
 - c. Tekniske installasjoner og anlegg
- 3) Utviklingsprosjekter

Til alle hovedinnsatsområdene er det presentert utfordringer, mål og tiltak. En sammenfatning av den langsiktige planen finner du på sidene 48 og 49 i hefte nr. 2.

Knyttet til den langsiktige handlingsplan ble det utarbeidet et forslag til handlingsplan for perioden 2005 – 2008 (hefte nr. 2 s. 56 – 59). Denne oversikten viser både årlige gjøremål, blant annet tilsyn, og oversikter over tiltak som bør prioriteres de ulike år.

Både langtidsplanen og handlingsplanen for 2005 – 2008 er gjennomgått som en del av prosessen med utarbeidelse av denne forvaltningsplanen.

Mange av tiltakene både i den langsiktige handlingsplanen og i handlingsplanen for perioden 2005 – 2008 er gjennomført. Her er en liste over disse:

- Informasjon/ kommunikasjon: Samarbeidsforum er blitt godt etablert, som et samordnende organ der alle interessegruppene på Sør- Gjæslingan er representert. Det er sendt ut årlige informasjonsbrev til eiere.
- Bevaring av bygg og tekniske anlegg: Det er gjennomført jevnlig tilsyn, dugnader, jevnt vedlikehold og restaureringsprosjekt på mange bygninger og anlegg. På de alle fleste bygninger som lå inne i handlingsplanen som bygninger med spesielle behov er det gjennomført tiltak.
- Skjøtsel av kulturlandskap: Det er gjort tilsyn og skjøtselstiltak i noe omfang, men ikke systematisk. En systematisk skjøtsel av kystlynghei er imidlertid gjennomført. Det er varierende hvor godt hagene er ivaretatt. Det er utarbeidet skjøtselsplan for to mindre slåttemarkar på Heimværet i 2013 og drevet sauebeiting i kystlynghei.

- Drive fiske og sjøretta aktivitet: Fiske er opprettholdt ved at 2-4 vinterfiskere har sin base på Sør- Gjæslingan.
- Forvaltning av kulturmiljøet: det er etablert rutiner for saksbehandling av saker hos kommune og fylkeskommune. Alle bygninger er registrert og ført inn i Riksantikvarens nasjonale bygningsregister «Askeladden».
- Fredning: Sør- Gjæslingan er blitt fredet og det er gjennomført en større markering av dette.
- Prosjektet Ytterkledning av tre i kyststrøk, m Byggforsk.

I tillegg er det gjennomført tiltak som ikke var med på handlingsplanene.

- Riksantikvaren gjennomførte i årene 2003 – 2009 en rekke kurs overfor private huseiere, håndverkere i og utenfor museumsvesenet.
- Det er etablert en arbeidsgruppe som arbeider langsiktig med finansiering og etablering av sjøkabel fra land for å sørge for stabil strømtilgang, parallelt med arbeidet med å finne gode midlertidige løsninger.
- Arbeidet med skjøtselsplaner for flere områder er godt i gang sammen med planlegging av felles dugnadshelger for skjøtsel av fellesområdene.
- Dokumentasjonsprosjektet «barndom i Sør- Gjæslingan» er gjennomført
- Nettsida <http://www.sor-gjaeslingan.no> er etablert.
- Museets nettside <http://museetmidt.no/> er etablert.

Selv om mange tiltak er gjennomført er det også flere tiltak knyttet til den forrige forvaltnings- og skjøtselsplanen som ikke er gjennomført. Etter en evaluering av disse, ser vi at det er mange av tiltakene som bør prioriteres framover og føres videre i denne planen. Noen av tiltakene kan gjøres innenfor ordinært budsjett, mens andre må prosjektfinsieres og krever ekstern finansiering.

Følgende tiltak fra den gamle planen bør videreføres som tiltak i denne:

Langsiktig plan

- Gjennomføre kurs og arrangementer med fokus på bygningsvern
- Samle inn kunnskap om vedlikeholdstradisjonene og danne arena for videreformidling av disse
- Få på plass et godt system for skjøtsel og tilsyn av kulturlandskapet på holmer og øyer. Arrangere kurs og arrangement knyttet til dette.
- Gjennomføre registreringer av automatisk freda kulturminner under vann i indre havn.
- Registrere automatisk freda kulturminner på holmer og øyer
- Gjennomføre utviklingsprosjekt i randsonen fiskeri, kultur, reise- og næringsliv, eksempelvis plan for å styrke og forvalte ærfuglbestanden – kurs i bygging av ea-hus og rensing av dun.

Handlingsplanen for 2005 – 2008

- Restaurering av potetkjelleren på Flatholmen
- Registrere tilstand på Museets bygninger
- Utarbeide planer og prosjekter om følgende tema:

Ressursmangel i form av tid og personell til å gjennomføre tilsyn og drive oppfølging av tiltak har vært en utfordring. Dette er det nylig blitt en bedring på. Fra 2013 er det opprettet en stilling som bygningsvernrådgiver i samarbeid mellom Nord- Trøndelag fylkeskommune og Vikna kommune som er gitt et spesielt ansvar for oppfølging av Sør- Gjæslingan. I perioden er det også opprettet en saksbehandlerstilling i fylkeskommunen med spesielt ansvar for kulturmiljø.

Vedtekter for Samarbeidsforum for Sør-Gjæslingen

Revidert. Vedtatt i fylkesrådet 14.08.2012 sak 135/12

1. Formål og mandat

Forumet har som formål å sikre god kommunikasjon og god samhandling mellom private og offentlige huseiere, museet, grunneiere, offentlig forvaltning og næringsinteresser til beste for kulturmiljøet Sør-Gjæslingen.

Forumet har følgende oppgaver:

- o Forumet skal være rådgivende utvalg for forvaltningen, og forumets syn skal vektlegges.
- o Forumet skal være en arena for idéskaping for utviklingsprosjekter og satsingsområder for å styrke og formidle formålet med fredningen.

2. Arbeidsmåte

Forumet skal ha 2-4 møter i året. Lederskap og sekretariat skal ligge til samme forvaltningsinstitusjon, med rullering mellom Vikna kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune. Denne rulleringen følger kommunevalgperiodene.

3. Samarbeidsforumets medlemmer

- 2 private huseiere, hvorav én velges fra Havbåra og én velges på generelt grunnlag blant eierne
- 2 fra Vikna kommune (én politiker og én fra administrasjonen)
- 2 fra Nord-Trøndelag fylkeskommune (én politiker og én fra administrasjonen)
- 1 fra Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, miljøvernavdelingen
- 1 fra Museet Midt, avd. Kystmuseet
- 1 fra Statens Naturoppsyn
- 1 fra tilliggende næring

Alle representanter velges/utpekes med faste vararepresentanter.

4. Arbeidsperiode og oppløsning

Medlemmene sitter for fire – 4 – år. Tidsrommet sammenfaller med kommunevalgperiodene. Forumets arbeidsform og vedtekter skal evalueres minst én gang i hver periode, eller ved behov. Vikna kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune kan ta initiativ til oppløsning av forumet.

5. Godtgjørelse

Offentlige aktører dekker selv sine kostnader. Nord-Trøndelag fylkeskommune refunderer utgiftene som de private medlemmene har i forbindelse med møtedeltakelse. Utgiftene refunderes i henhold til fylkeskommunens regler for godtgjørelse av fylkeskommunale ombud.

Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 1, Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke.

Foto: P. Vesterbukt/Bioforsk

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Bioforsk Midt-Norge. 2013

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Per Vesterbukt

OPPDRAGSGIVER: Vikna kommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernavdelingen

LITTERATURREFERANSE (for skjøtselsplanen): Vesterbukt, P. 2013. Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 1, Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke

Innhold

Innhold.....	3
1. Innledning.....	4
Slåttemarksutforminger Midt-Norge	4
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	5
2. Lokalitet: Heimværet, slåttemark 1	7
Kilder	11
Ortofoto/kart.....	12
Bilder.....	13
Artsliste.....	16

1. Innledning

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemarksutforminger Midt-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Midt-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Midt-Norge finnes utforminger av dunhavreeng på kysten med arter som blåstarr, vill-lin, ormetunge og marianøkleblom. Artsrike slåttemarker med bl.a. marinøkkel og rødflangre er registrert på Allmenningsværet i Roan, Sør-Trøndelag. Eksempel på artsrik dunhavreeng er registrert også i Oppdal kommune på Åmotsdalen gård og på Halsen. Også Kleivgardene-Sliper-Detli i Oppdal har meget artsrik slåttemark med kalk- og varmekrevende arter. I Lierne i Nord-Trøndelag på Kvelia finnes boreale slåttemarker (flekkgrioreng) med lang kontinuitet, som fortsatt er i god hevd. Og på Storlia i Leksvik kommune finnes hevdede enger av ulike typer som frisk fattigeng, frisk til tørr middels baserik eng og vekselfuktig, baserik eng, med vill-lin, nattfiol, storblåfjær, bakkesøte, vårmarihand, bergskrinneblom, vårskrinneblom og stortveblad. Velhevida skogstorkenebb-ballblomslåttemarker finnes i Sølendet naturreservat, i Røros kommune, Sør-Trøndelag.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/ev.hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvtint for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som ikke har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre sommere må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødukt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljå eller krattrydder. Ev. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

2. Lokalitet: Heimværet, slåttemark 1

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)					
*Navn på lokaliteten: Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 1		*Kommune: Vikna		*Områdenr:	
ID i Naturbase:		*Registrert i felt av: Per Vesterbukt, Line Johansen		*Dato: 12.08.2013	
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Nord-Trøndelag fylkeskommune. 2004. Forvaltnings- og skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan.				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:	
*Hovednaturtype: Slåttemark 100%		Utforminger: D0110 Baserik eng 100%			
Tilleggsnaturtyper: Ingen					
*Verdi (A, B, C): B		Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder tatt under befarings 12.08.2013.			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)					
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):	
Vegetasjonstyper:					
< 20 m	X	God		Slått	Torvtekt
20 - 50 m		Svak		Beite	Brenning
50-100 m		Ingen	X	Pløying	Park/hagestell
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling	
		Dårlig		Lauving	
*OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)					
INNLEDNING					
Områdebeskrivelsen er utarbeidet av Bioforsk Midt-Norge v/Per Vesterbukt. Dette er i forbindelse med oppfølging av handlingsplan for slåttemark i Nord-Trøndelag, på oppdrag fra Vikna kommune (grunneier) og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Det ble tatt befarings 12.8.2013, utført av Per Vesterbukt og Line Johansen.					
BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:					
Lokaliteten ligger på øya Heimværet ved Sør-Gjæslingan, Vikna kommune. Sør-Gjæslingan er et fraflyttet fiskevær som nå er et fredet kulturmiljø med turistnæring. Området omfatter en samling av ca. 80 øyer, holmer og skjær og ligger ytterst i Folda.					
Heimværet er den største av øyene i Sør-Gjæslingan. Øya er også den høyeste med 38 moh. Beliggenheten ytterst i Folda gjør vegetasjonen utsatt for både vindslitasje og saltpåvirkning. Slåttemarka er veldrenert, noe baserik mark med tynt jorddekke på berg, noe tørkeutsatt. Forholdsvis flatt. Den grenser i sør og vest ned mot strandberg og sjøen. I nordøst med tilgrensing mot kystlynghei, og mot enkelte hus som inngår i bebyggelsen på Heimværet.					
Berggrunnen består av migmatittgneis med granittisk til granodiorittisk sammensetning, bare delvis med øyetekstur, stedvis bandet, med band av diorittisk eller amfibolittisk sammensetning.					

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER:

Naturtypen er D01 slåttemark, med utforming D0110 Baserik eng. Vegetasjonstypen er G10 - Hestehavre-eng.

ARTSMANGFOLD:

En kunne kanskje forvente å finne naturtypen strandeng på den aktuelle lokaliteten, grunnet beliggenheten ned mot sjøen. Springfloa når ikke opp i enga, men saltpåvirkningen kan likevel være betydelig som følge av sjøsprøyt. Det ble imidlertid ikke registrert større utbredelse av salttolerante arter og engarealet innehar i stedet slåttefavoriserte arter (eks. dunhavre, rødkløver, gulaks), slik at naturtypen derfor utgjør slåttemark.

Feltsjikt relativt høyt og frodig (20-100 cm) med både høyvokste og lave urter, flekkvis glisne åpne partier samt noe nakent berg. Svakt/middels rik flora der mengdearter består av engkvein, geitsvingel, hundekjeks og hestehavre. Andre mengdearter med noe mindre utbredelse er stornesle, småengkall, gulaks og rød jonsokblom. Det ble også registrert bl.a. fuglevikke, dunhavre, småsyre, vanlig vendelrot, tiriltunge, kjerteløyentrøst, stemorsblomst, rødsvingel, engfrytle og rødkløver. Totalt ble det påvist 17 naturengarter (Som definert i Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker). Ingen rødlistearter registrert. Hageplanten fagerfredløs ble registrert i enga. Den er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas *et.al.* 2012).

Den rike forekomsten med hestehavre (mengdeart) og dunhavre tilsier tørkeutsatt og noe baserik mark, og vegetasjonstypen kan nok best plasseres inn under G10 - Hestehavre-eng. Et smalt lavere sig med mer næringsrikt og frodigere feltsjikt går gjennom enga.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Tidligere slåttemark som nok også ble beitet. Brakklagt og kun sporadisk slått de senere år, noe som synliggjøres gjennom flekkvis tett utbredelse med stornesle og hundekjeks. Ikke utsatt for gjengroing. Lite gjødselpåvirket, noe også tilstedeværelsen av dunhavre indikerer.

FREMMEDE ARTER:

Fagerfredløs

KULTURMINNER:

Fiskeværet Sør-Gjæslingen er et fredet kulturmiljø.

SKJØTSEL OG HENSYN:

Det bør gjenoppstartes skjøtsel i form av slått. Det anbefales at enga slås med lett redskap én gang i året på sensommeren, etter ca. 15. juli. Graset bakketørkes, rakes, vendes, evt. hesjes før det fjernes, dette for å opprettholde frømodning og frøspredning blant engartene på slåttemarka. Hvis graset fra slåtten kastes bør det ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting. Slåttemarka som helhet er forholdsvis flat men har småkupert og steinete mark, utgjør derfor middels tungdrevet areal.

Vedrørende restaureringstiltak så ligger enga i et åpent landskap med tilgrensende hageplen og lynghei, og det er i dag ikke kratt/kantskog eller gjengroingsskog som grenser inntil enga. Ved evt. oppslag av kratt, busker eller trær i kantsonene bør disse hugges ut og fjernes.

For å unngå skader på undervegetasjonen anbefales evt. rydding på frossen mark. Dette gjelder særlig med tanke på kjøreskader ved bruk av traktor eller andre tunge landbruksmaskiner. Mindre busker og oppslag kan også fjernes på sommeren når det er tørt og mye av biomasse er samlet i bladene. Ved evt. oppkomme av fremmede treslag bør disse fjernes. Ved hogst er det viktig at ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samlet, og helst fraktet ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil kunne favorisere hurtigvoksende og konkurransesterke arter som er uønsket i vegetasjonen.

Hageplanten fagerfredløs er etablert i enga. Arten har god spredningsevne og er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas *et.al.* 2012). Planten vil kunne utgjøre en trussel for slåttemarka og bør derfor fjernes fra slåttemarka for å forhindre videre ekspansjon. Den har i tillegg til frøspredning en sterk klonal vekst, som bidrar til tuedannelser og klumpvis utbredelse. Slike tuer bør i størst mulig grad røskes opp fra jorda, der en prøver å få med mest mulig av røttene. Alternativt kan en bruke spade. Det er også viktig at enga slås før planten setter frø. Her må en overvåke tilstedeværelsen av fagerfredløs og vurdere andre tiltak hvis arten skulle øke utbredelsen i enga.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Ja. Sør-Gjæslingen er i dag et fredet kulturmiljø. I dette inngår også kulturlandskapet på øyene, og slåttemarka på Heimværet utgjør en sentral og viktig del av et helhetlig kulturlandskap med slåttemark, beitemark og kystlynghei i fiskeværet.

VERDIBEGRUNNELSE:

Slåttemark med svak/middels rik vegetasjon, lite gjødselpåvirket. Lengre periode med brakklegging, men har fremdeles overvekt av slåttemarks-struktur i enga. Del av tradisjonelt kulturlandskap som også inneholder kulturminner som er viktige for biomangfoldet. Svak verdi. Må startes skjøtsel i form av slått for å opprettholde verdien.

SKJØTSELSPLAN

Dato skjøtelsesplan: 25.10.2013	Utformet av: Per Vesterbukt		Firma: Bioforsk Midt-Norge	
UTM Nord: 7180624 Øst: 584594	Gnr/bnr. 46/1	Areal (nåværende): 2.3 daa.	Areal etter evt. restaurering: 2.3 daa.	Del av verneområde? Ja

MÅL:**Hovedmål for lokaliteten:**

Området er fra tidligere brakklagt og middels artsrikt med verdi B. Målet er å gjeninnføre og opprettholde årlig skjøtsel i form av tradisjonell slått for å opprettholde slåttemarkstrukturen og artsinnholdet for lokaliteten.

Konkrete delmål:

Starte restaurering i form av årlig skjøtsel

Opprettholde årlig skjøtsel.

Opprettholde eller øke artsdiversiteten i slåttemarka, med de karakteristiske slåttemarkindikatorerne som inngår.

Opprettholde eller øke verdistatusen av slåttemarka

Ev. spesifikke mål for delområde(r):**Tilstandsmål arter:**

Opprettholde eller øke artsdiversiteten i slåttemarka

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

Holde kantsoner lysåpne.

Fortløpende fjerne oppslag av trær/busker i kantsonene.

Fjerne fagerfredløs fra slåttemarka

Kilder

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernavdelingen. 2013. Pers. med.

Direktoratet for naturforvaltning. 2001. Naturbase dokumentasjon, biologisk mangfold.

Direktoratet for naturforvaltning. 2009. Handlingsplan for slåttemark.

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

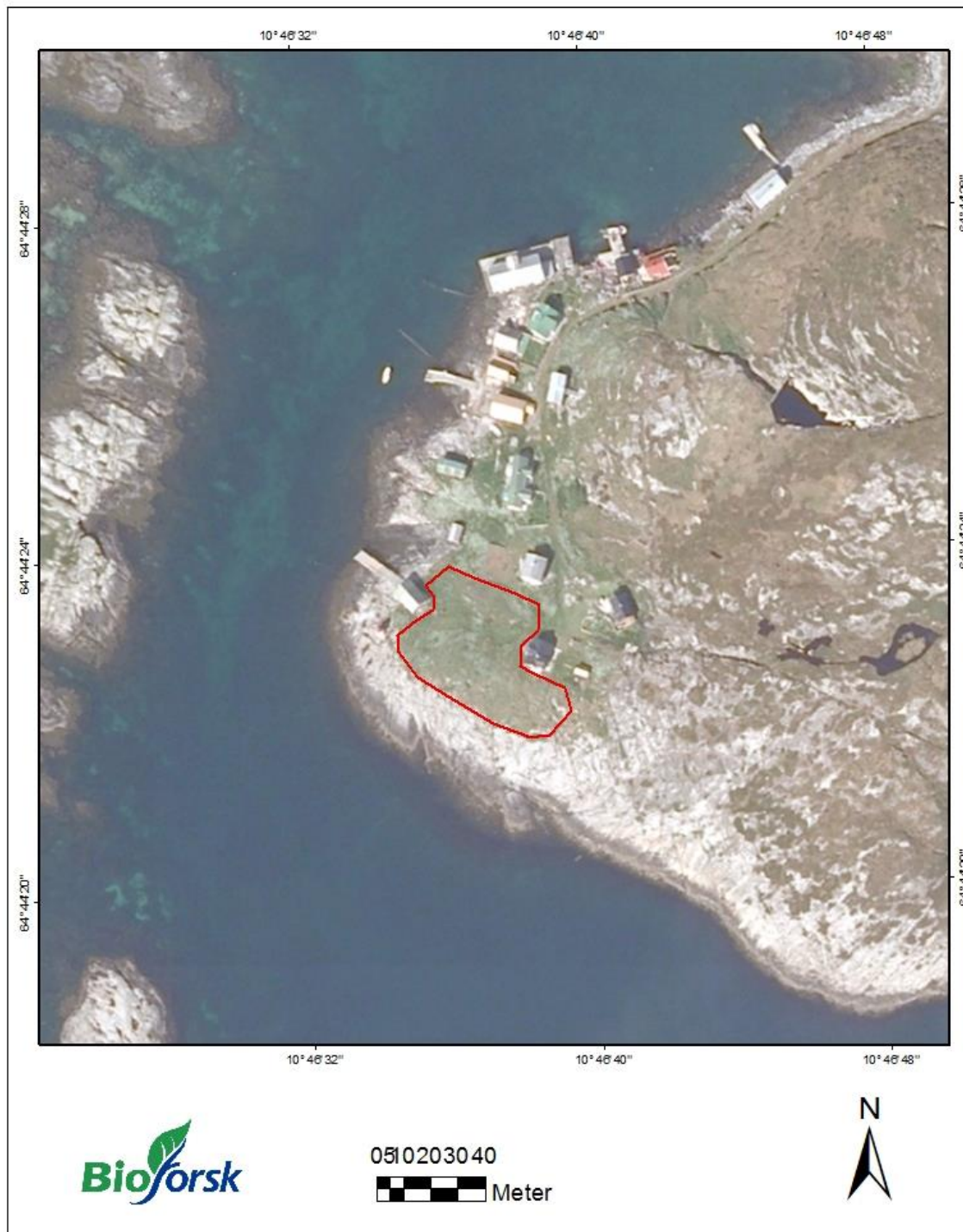
Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M., 1999: Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget. 252 s.

Nord-Trøndelag fylkeskommune. 2004. Forvaltnings- og skjøtselsplan for Sør-Gjæslingen.

NGU u.d. Berggrunn Nasjonal berggrunnsdatabase. Lokalisert 20.10.13, på <http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>

Ortofoto/kart

Figur 1. Lokaliteten Heimværet 1 med slåttemarka som inngår i skjøtelsesplanen (inntegnet rødt).

Bilder

Figur 2. Øverst: oversikt over slåttemarka sett mot vest. Hestehavre og dunhavre gir et relativt høyt feltsjikt, og disse to grasartene er sterkt bundet til slåttemarker. Dunhavre indikerer også tradisjonell drift uten gjødsling. Nederst: øvre del av slåttemarka sett mot øst, med tilgrensende kystlynghei i bakgrunnen. Øverst til venstre sees forekomster med hageplanten fagerfredløs i enga (gule blomster). Denne arten har god spredningsevne og er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas *et.al.* 2012), og vil kunne utgjøre en trussel for slåttemarka. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 3. Øverst: feltsjikt med hestehavre, dunhavre, småengkall, rød jonsokblom, stemorsblomst, og engkvein. Nederst: arealet er noe tørkeutsatt med tynt jorddekke på berg. Midt på bildet ses stornesle (mørk flekk), som etablerer seg i enga ved driftsopphør. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 4. Bilde fra lokaliteten 12 juli. Her står de fleste urtene fremdeles i blomst og fremviser en noe mer fargerik slåttemark. Foto: Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, 12.7.2013.

Artsliste

Artslista er basert på en rask gjennomgang av lokaliteten, og er ikke uttømmende.

Bitterbergknapp	<i>Sedum acre</i>
Dunhavre	<i>Avenula pubescens</i>
Engfrytle	<i>Luzula multiflora ssp. multiflora</i>
Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>
Engrapp	<i>Poa pratensis ssp. pratensis</i>
Fuglevikke	<i>Vicia cracca</i>
Geitsvingel	<i>Festuca vivipara</i>
Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>
Hestehavre	<i>Arrhenatherum elatius</i>
Hundegras	<i>Dactylis glomerata ssp. glomerata</i>
Hundekjeks	<i>Anthriscus sylvestris</i>
Høymol	<i>Rumex longifolius</i>
Kjerteløyentrøst	<i>Euphrasia stricta</i>
Krattmjølke	<i>Epilobium montanum</i>
Krypsoleie	<i>Ranunculus repens</i>
Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>
Rød jonsokblom	<i>Silene dioica</i>
Rødkløver	<i>Trifolium pratense</i>
Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>
Sløke	<i>Angelica sylvestris</i>
Småengkall	<i>Rhinanthus minor</i>
Småsyre	<i>Rumex acetosella</i>
Stornesle	<i>Urtica dioica</i>
Strandbalderbrå	<i>Matricaria maritima</i>
Sølvbunke	<i>Deschampsia cespitosa ssp. cespitosa</i>
Tunsmåarve	<i>Sagina procumbens</i>
Vanlig arve	<i>Cerastium fontanum ssp. vulgare</i>
Vanlig vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia procurrens</i>
Åkerminneblom	<i>Myosotis arvensis</i>

Skjøtselsråd for kulturmarkseng, Sør-Gjæslingen

Skjøtselsråd for restaurering av gammel kulturmarkseng på fellesarealer på Karlholmen, Flatholmen og Heimværet. Enkel utgave

Per Vesterbukt, Liv Guri Velle
Bioforsk Midt-Norge

Forord

Dette skrivet inneholder generelle skjøtselsråd for gammel kulturmarkseng på fellesarealer på Sør-Gjæslingan. Arbeidet inngår som en del av prosjektet «Kartlegging og utarbeidelse av skjøtselsplan for kulturlandskapet på Sør-Gjæslingan i Vikna kommune», med ferdigstilling 2015. Det er fra Vikna kommune sin side ønske om å starte opp med skjøtselstiltak allerede inneværende år, og dette skrivet utgjør derfor en midlertidig enkel utgave med skjøtselsråd som vil være tilgjengelig for brukerne under årets vekstseong.

Innholdet i denne skjøtsels-rådgivningen baserer seg i hovedsak på generelle skjøtselsråd for gamle artsrike enger som slås, og som følger retningslinjene i handlingsplan for slåttemarker, utformet av Miljødirektoratet. Det er også lagt til grunn befaring i de aktuelle områdene i forbindelse med registreringer av slåttemark på Heimværet, utført av Bioforsk Midt-Norge august 2013.

Innledningen i denne planen er hentet ut fra handlingsplanen for slåttemark, som angir en mal og retningslinjer for slåttemarker i Norge, og er således ikke forfattet av undertegnede for dette skrivet. Den er inkludert her for å gi en generell oversikt og informasjon om både skjøtsel og ulike vegetasjonsutforminger for slåttemarker i Midt-Norge.

Takk til Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Vikna kommune og Kystmuseet i Nord-Trøndelag for verdifull informasjon til prosjektet.

Stjørdal, April 2014

Per Vesterbukt

Liv Guri Velle

Innhold

Forord.....	3
Innhold.....	4
1. Innledning.....	5
Slåttemarksutforminger Midt-Norge	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
2. Skjøtselsråd for restaurering av gammel kulturmarkseng på fellesarealer på Sør-Gjæslingen.....	8
Generell skjøtsel og hensyn	8
Heimværet.....	9
Karlholmen	9
Flatholmen.....	9
3. Bilder	10
4. Kilder	14
5. Vedlegg	15

1. Innledning

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflateryddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med stvingstrær som blir høstet ved lauving er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksopper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemarksutforminger Midt-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Midt-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Midt-Norge finnes utforminger av dunhavreeng på kysten med arter som blåstarr, vill-lin, ormetunge og marianøkkelblom. Artsrike slåttemarker med bl.a. marinøkkel og rødflangre er registrert på Allmenningsværet i Roan, Sør-Trøndelag. Eksempel på artsrik dunhavreeng er registrert også i Oppdal kommune på Åmotsdalen gård og på Halsen. Også Kleivgardene-Sliper-Detli i Oppdal har meget artsrik slåttemark med kalk- og varmekrevende arter. I Lierne i Nord-Trøndelag på Kvelia finnes boreale slåttemarker (flekkggrisøreng) med lang kontinuitet, som fortsatt er i god hevd. Og på Storlia i Leksvik kommune finnes hevdede enger av ulike typer som frisk fattigeng, frisk til tørr middels baserik eng og vekselfuktig, baserik eng, med vill-lin, nattfiol, storblåfjær, bakkesøte, vårmarihand, bergskrinneblom, vårskrinneblom og stortveblad. Velhevida skogstorkenebb-ballblomslåttemarker finnes i Sølendet naturreservat, i Rørros kommune, Sør-Trøndelag.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/evt. hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvtint for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedenfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre somrer må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødukt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med ljà eller krattrydder. Evt. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:

<http://www.dirnat.no/content/1916/>

2. Skjøtselsråd for restaurering av gammel kulturmarkseng på fellesarealer på Sør-Gjæslingen

Generell skjøtsel og hensyn

Det antas at hovedskjøtselen på disse fellesarealene var slått der terrenget muliggjorde dette, og sannsynligvis supplert med lett for- og etterbeite. Hvis man gjennom restaurering ønsker å holde nede vegetasjonen på disse arealene anbefales det også at slått brukes som skjøtselsmetode her. Dette vil over tid føre til et forholdsvis lavt og glissent/åpent feltsjikt som gjerne inneholder mange lyskrevende arter, oftest flerårige gras og urter. Samtidig vil innslaget av gjengroingsarter og nitrofile arter normalt reduseres og få lite utbredelse i slåttemarka. Dette fordi fravær av gjødsling kombinert med slått vil favorisere lavproduktive og nitrogennøysomme arter.

Tradisjonelt ble slåttemarkene slått sent, og slåtten på disse arealene bør utføres ca. midten av juli. En kan også sjekke med tidligere brukere hva som var tradisjonelt slåttetidspunkt her. Enga bør slås med lett redskap (ljå el. tohjuling) og graset bakketørkes 3-4 dager, rakes, vendes, evt. hesjes før det fjernes. Ljåslått er lettes om morgenen når det er dugg i graset.

Tørking av gras er en viktig del av skjøtselen, da dette gir frøene tid til å modnes, samtidig som frøene spres i enga når graset rakes sammen og fraktes ut av enga. Hvis graset fra slåtten må kastes bør det ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting. Slåttemarka/kulturmarksenga skal ikke gjødsles, såes eller jordbearbeides.

Regelmessig beite på engene gjennom vekstsesongen anbefales ikke, da det vil kunne føre til at enkelte slåttemarks-arter utgår fra enga som følge av hard selektering fra sauene. Samtidig vil beite og husdyrgjødsel føre til mer klumpvis fordeling av artene. Hvis ønskelig kan noen uker med lettere vår- og høstbeite innføres, men for å optimalisere etablering og frøspredning hos slåttemarks-arter anbefales det å begrense dette til kun høstbeite. På engflekker med terreng som vanskeliggjør slått vil beite med moderat beitetrykk være nest beste løsning om man ønsker å holde vegetasjonen nede med skjøtsel og samtidig ha en forholdsvis artsrik eng. For hardt beitetrykk fører gjerne til noe redusert artsmangfold, da kun de best beitetilpassede artene vil bestå i enga.

Ved evt. oppslag av kratt, busker eller trær i enga/kantsonene bør disse hugges ut og fjernes. For å unngå skader på undervegetasjonen anbefales evt. rydding på frossen mark. Dette gjelder særlig med tanke på kjøreskader ved bruk av traktor eller andre tunge landbruksmaskiner. Mindre busker og oppslag kan også fjernes på sommeren når det er tørt og mye av biomasse er samlet i bladene. Ved evt. oppkomme av fremmede treslag bør disse fjernes. Ved hogst er det viktig at ryddeavfall, kvist og lignende blir samlet, og helst fraktet ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil kunne favorisere hurtigvoksende og konkurransesterke arter som er uønsket i vegetasjon

Ved enkel overvåkning av problemarter (ugras) og fremmede arter anbefales å ta bilder hvert år før slått (gjærne oftere), slik at man har et grunnlag for sammenligning mellom år. Vær oppmerksom på at utbredelsen til enkeltarter kan variere kraftig mellom år som følge av klimatiske forhold (temperatur, nedbør). En bør derfor ikke endre skjøtsel på bakgrunn av observasjoner etter kun to-tre år. Observasjon av vegetasjonsutviklingen bør strekke seg over minst fem år før man prøver å sette sammen et mønster over populasjonsdynamikken (endring i utbredelse) for de enkelte arter.

Oppsummering

En bør

- slå sent (tradisjonelle tidspunkt)
- bruke lette redskap (ljå, tohjuling)
- ikke gjødsle, så, sprøyte eller jordbearbeide
- bakketørke gras
- fjerne høyet etterpå

Heimværet

To slåttemarkar er registrert her 2013 med påfølgende skjøtselsplaner. Det er derfor mindre restareal med kulturreng utover dette. Evt. slått gjennomføres med rådene som angitt ovenfor. Hageplanten fagerfredløs har etablert seg i slåttemarka lengst sør. Hvis den påvises i kulturmarkseng andre steder på Heimværet bør den fjernes for å forhindre videre ekspansjon. Arten har god spredningsevne og er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas *et.al.* 2012). Planten vil kunne utgjøre en trussel for slåttemark. Den har i tillegg til frøspredning en sterk klonal vekst, som bidrar til tuedannelser og klumpvis utbredelse. Slike tuer kan røskes opp fra jorda, der en prøver å få med mest mulig av røttene. Alternativt kan en bruke spade. Det er også viktig at enga slås før planten setter frø. Her bør en overvåke evt. tilstedeværelsen av fagerfredløs og vurdere andre tiltak hvis arten til tross for slått øker utbredelsen i enga.

Karholmen

Fra befaring 2013 (utført av Bioforsk Midt-Norge); ved fjøset ligger en mer næringsrik gjengrodd slåttemark der slåttemarks-vegetasjonen i stor grad er utgått, og enga domineres av hundekjeks. Her er også en del forekomster med hestehavre, sølvbunke og krattmjølke. Andre arter påvist er bl.a. rød jonsokblom, reinfann, vanlig vendelrot, tunbalderbrå og lodnerublom.

Ved slått følges råd som tidligere angitt, og engarealet kan slås der terrenget muliggjør det. Her er imidlertid hundekjeks en utfordring med sin tette bestand midt i enga, som har skygget ut mye av resterende vegetasjon. Hundekjeks er en art som i stadig økende grad sprer seg i kulturlandskapet. Mange steder har den blitt et problematisk ugras, og det er vanskelig å finne enkle metoder for å bekjempe den. Arten har effektive måter å overleve og spre seg på, og forynger seg både ved frøsetting og vegetativ spredning. Produksjonen av frø og sideskudd kan påvirkes av de skjøtselstiltakene som settes inn.

Det finnes i dag lite publisert materiale på overvåkning og tiltak mot spredning av hundekjeks i kulturmarker. Et forsøk med slått av næringsrik veikant på Fosen viser sprikende resultat, men slått mellom blomstring og frøsetting trolig er mest optimalt som tiltak for å bekjempe hundekjeks (Bele & Nilsen, 2009). Forsøk med slektningen bjønnkjeks viser også at veikantslått hver tredje uke reduserer utbredelsen til denne arten (Sjursen & Netland, 2004, Sjursen & Fløystad, 2008.). Slått gjentatte ganger under vekstsesongen anbefales dog ikke for slåttemark/kulturmarkseng, da dette fører til at slåttemarksarter ikke får sette frø i enga ved tidlig slått og dermed får redusert utbredelsen i enga.

Det beste rådet for enga som helhet vil trolig være å gjennomføre én slått før hundekjeks setter frø. Blomstring (hvite kronblad) skjer i perioden forsommer-midtsommer (ca. mai-juli). Frøene er blankt brunsvarte og modnes utover ettersommeren-høsten. Frø fra hundekjeks har ingen spesielle spredningsmekanismer og frøet faller derfor nært inntil morplanten. Frøene overlever maks to år i jorda, og vegetativ formering ser ut til å ha større betydning for populasjonstilveksten enn det frøsetting har (Bele & Nilsen, 2009).

Her må en følge med på utbredelsen til nitrofile arter som hundekjeks, reinfann og tunbalderbrå etter slått, og vurdere andre tiltak hvis utbredelsen ikke avtar i enga.

Flatholmen

Fra befaring 2013 (utført av Bioforsk Midt-Norge); lengst sørvest på Flatholmen finnes mindre engflekk som nok var slåttemark under tidligere drift. Enga er mer grasdominert med tendenser til dunhavreeng. Beitet av gås. Arter med rik utbredelse er bl.a. hestehavre, dunhavre, engkvein, gulaks, rødsvingel, engfrytle, gullris og hvitkløver, samt noe hundekjeks. Der terrenget tilsier det bør det her utføres slått på linje med rådene gitt under generell skjøtsel. En bør også observere utbredelsen til hundekjeks her fremover.

Flatholmen lengst nord har noe mer tørkeutsatt eng med frisk/tørr grasdominert vegetasjon i mosaikk med berg oppe i dagen. En del krekling utbredt. Evt. slåttemarks-vegetasjon er i stor grad utgått. Muligens naturbeiteeng. Kan slås der terrenget tilsier det, gjelder også andre mindre engflekker på Flatholmen.

3. Bilder

Figur 1. Øverst: Rester av slåtte- og naturbeitemark nord på Flatholmen. Nederst: Engflekk med gammel slåtte- og naturbeitemark sørvest på Flatholmen. Det høye feltsjiktet her utgjøres av bl.a. hestehavre, en art som er knyttet til slåtte- og naturbeitemarker. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 2. Øverst: Gammel brakklagt slåtte­mark på Karlholmen med stort innslag av høgstauder, sett mot nord. Nederst: Parti hvor enga er gjengrodd med hundekjeks. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 3. Feltsjikt med hundekjeks i den gamle slåttemarka på Karlholmen. Bildet viser tydelig hvor tett sjiktet med hundekjeks er, med det resultat at andre plantearter skygges ut totalt. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 4. Øverst: hageplanten fagerfredløs fotografert i slåttemarka sør på Heimværet. Denne arten har god spredningsevne og er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas *et.al.* 2012). Nederst: Parti av slåttemarka ovenfor låven på Heimværet, sett mot nord. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

4. Kilder

Bele, B. & Nilsen, S. 2009. Slått av næringsrik veikant - effekter av ulike skjøtselstiltak på Fosen, Sør-Trøndelag. Sluttrapport. Bioforsk Rapport 4(171). 36 s.

Direktoratet for naturforvaltning. 2001. Naturbase dokumentasjon, biologisk mangfold.

Direktoratet for naturforvaltning. 2009. Handlingsplan for slåttemark.

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernavdelingen. 2013. Pers. med.

Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M., 1999: Skjøtelsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget. 252 s.

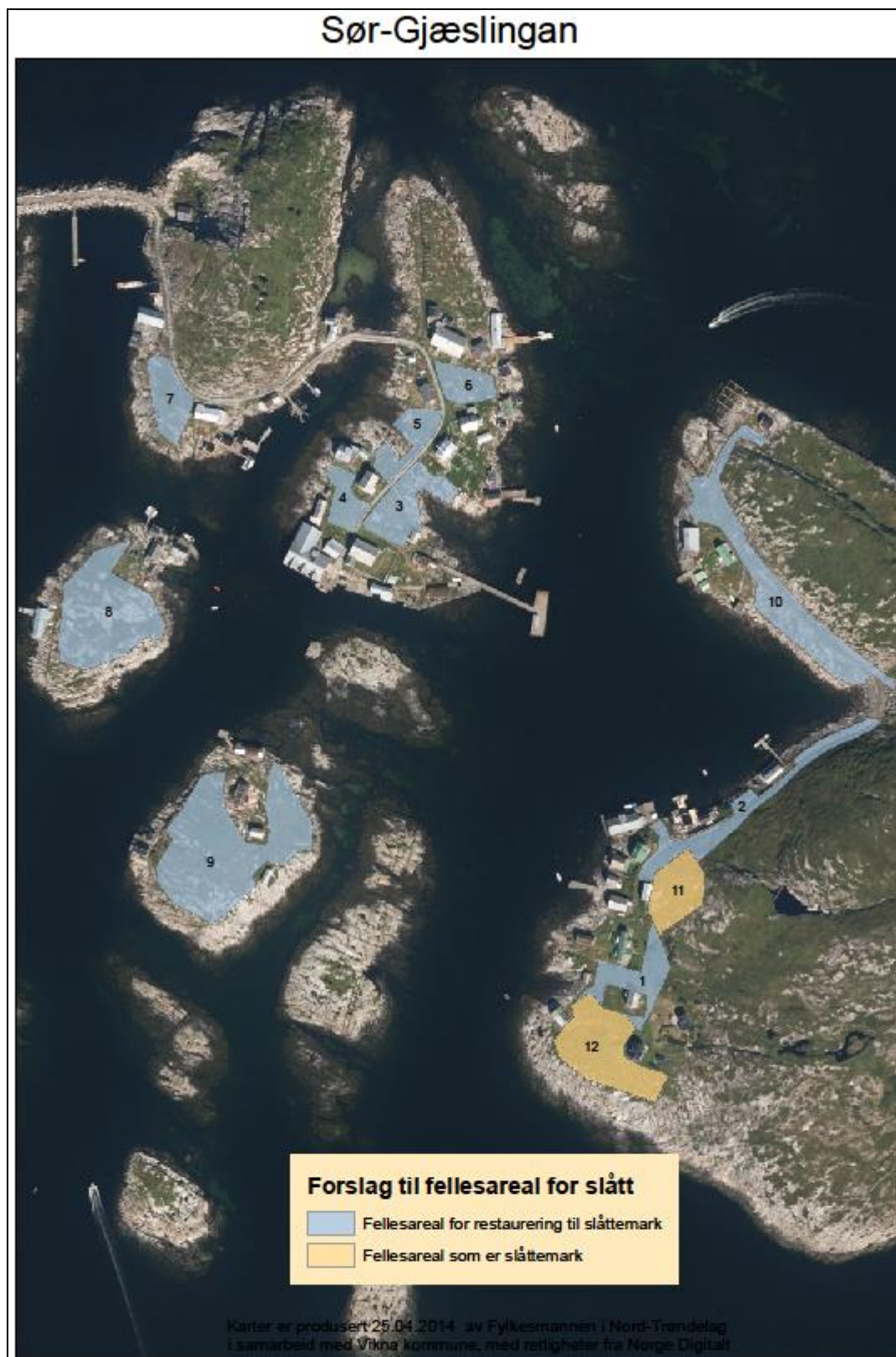
Nord-Trøndelag fylkeskommune. 2004. Forvaltnings- og skjøtelsplan for Sør-Gjæslingen.

Sjursen, H. & I.S. Fløistad. 2008. Tiltak mot Kjempebjørnekjeks. Bioforsk FOKUS 3 (1) s. 164-165.

Sjursen, H. & Netland, J. 2004. Kjempebjørnekjeks (*Heracleum mantegazzianum*) - biologi, forekomst og bekjemping, Planteforsk, Grøn kunnskap, vol 8 nr. 111.

5. Vedlegg

Vedlegg 1. Oversikt over fellesareal som foreslås slått på Sør-Gjæslingan.

Kontaktpersoner/ kontaktinformasjon

Lista må oppdateres jevnlig.

Representantene i samarbeidsforum fungerer også som kontaktperson for Sør- Gjøelvingan for sin virksomhet / organisasjon.

Samarbeidsforums representanter 2016:

Hvem de representerer	Navn	Kontaktinformasjon
Huseiere, generelt grunnlag	Hans Hartvik Nygård Arne Nygård- vararepresentant	hartvin@online.no 484 20 642 Bakkegata 11, 7900 Rørvik 915 13 315
Huseiere v/ Havbåra	Lars Halvar Nilssen	lars.halvar@gmail.com 97037305
Vikna kommune v/ politisk nivå	Amund Hellesø	amund.helleso@vikna.kommune.no 74 39 13 95 909 73 535
Vikna kommune v/ administrasjon	Trine Kvalø	trine.kvaloe@vikna.kommune.no 74 39 33 04 481 56 317
Nord-Trøndelag fylkeskommune v/ politisk nivå	Terje Sørvik	Terje.Sorvik@ntfk.no 74111240 90832687
Nord- Trøndelag fylkeskommune v/ Administrasjonen	Anne Bjørg Evensen Svestad	anne-bjorg.svestad@ntfk.no 74111359 45601694
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag	Gry Tveten Aune	fmntGTV@fylkesmannen.no 74168150 40511785
Museet Midt	Sigmund Alsaker	sigmund.alsaker@museetmidt.no 90945455
Statens Naturoppsyn	Anders Voss Thingnes	Anders.Voss.Thingnes@miljodir.no 73 58 05 00 918 72 845
Tilliggende næringer	Ingen representant pr dd	

Observasjonsstatus:

Nord- Trøndelag fylkeskommune og Vikna kommune	Einar Strand	einar.strand@ntfk.no einar.strand@vikna.kommune.no 74393494 95850757
Museet Midt	Charles Utvik Kristin Kjønso	Charles.utvik@museetmidt.no kristin.kjonso@museetmidt.no 74360770
Gjøelvingans venner	leder: Hilde Saugestad	hilde.saugestad@gmail.com

Kontaktpersoner i institusjoner som ikke er representert i Samarbeidsforum:

Institusjon	Navn	Kontaktinformasjon
Kystverket	Bjørn Relling	bjorn.relling@kystverket.no 70160157 97746150
Havnefogden i Vikna	Paul Ingvar Dekkerhus	paul-ingvar@roervikhavn.no 74 39 00 81 957 95 450
Teknisk sjef i Vikna kommune	Anton Bævre	anton.baevre@vikna.kommune.no 74 39 33 86
Riksantikvaren v/ kontaktperson for Nord- Trøndelag	Bård Langvandslien	bard.langvandslien@ra.no 98202785
NTNU Vitenskapsmuseet	Sentralbord	postmottak@adm.ntnu.no 73 59 50 00